

י וַיְהִי בַשְּׁלַח פְּרָעָה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָתַם
 אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֲרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרֹב הוּא כִּי | אָמַר אֱלֹהִים פְּרִי־נָתַם
 הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלְחָמָה וּשְׁבוּ מִצְרַיִם: יַה וַיֹּסֶב אֱלֹהִים | אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ
 הַמַּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: 18

17. Salıverdiğiinde – İbranice *BeŞalah*. Bu kök aynı zamanda “uğurlama, yolcu etme” anlamı taşır; Bereşit 24:54, 24:59, 31:27. Mısırlılar köle olarak tuttukları Bene-Yisrael’i salıverdiklerinde onlara bir tür refakat ettikleri için, Tanrı onları ödüllendirmiştir; bkz. Devarim 23:8 (*Mehilta*).

Yakın olduğu için – Ve dolayısıyla geri dönmek kolay olduğu için (Raşi; İbn Ezra). Ya da “*yakın olmasına karşın*” (Rabi Arye Kaplan; krş. Sforno). Burada “yol”dan bahsedilmektedir. Fakat *Daat Zekenim* “yakın olanın” kim/ne olduğu konusunda farklı açıklamalarda bulunur. [a] “Bene-Yisrael Tanrı’nın yakını olduğu için” (Teilim 148:14), Tanrı onları normalden farklı bir yoldan götürmüştür. [b] “Peliştî halkı Mısırlılar’ın yakını olduğu için” (Bereşit 10:13-14). Peliştîlerin bu yakınlıktan dolayı Mısırlılar’a yardım amacıyla Bene-Yisrael’e saldırmaması için.

Peliştî Yolu – Tam çeviriyle “*Peliştîler’in ülkesinin yolu*.” Josephus Flavius bu bilinen ticaret yolunu “*Peliştî Anayolu*” olarak tanımlar (*Antiquites* 2:15:3). Bu, Akdeniz kıyısı boyunca uzanarak Peliştî bölgesinden geçen, normal Mısır rotasıdır (krş. Herodotus 3:5). Bkz. Bereşit 10:14, 21:32, 26:14; Divre Ayamim I 7:21, *Targum* o.ç.).

Çünkü Tanrı... – Pasuğun bu bölümü Türkçe’deki tekil/çoğul uyumlar da dikkate alınarak serbest şekilde çevrilmiştir. Tam çeviri şöyledir: “*Çünkü Tanrı, ‘Savaş gördüklerinde halk fikir değiştirmesin ve Mısır’a dönmeyesinler’ dedi.*” Başka bir deyişle, Tanrı “Halk savaş gördüğünde fikir değiştirip Mısır’a dönmek isteyeceğini biliyorum. Dolayısıyla Benim buna izin vermemek için gerekli önlemi almam gerekiyor” demektedir (krş. Bereşit 3:22).

Savaş gördüğünde – Bu, “Peliştîler’le ya da [Sforno’nun görüşüne göre] Mısırlılar’la savaş yapmak zorunda kalacaklarını gördüğünde” anlamındadır.

Midraş ise, Çıkış’ın 30 yıl öncesinde [2148 yılında] meydana gelen bir olaydan bahseder. Buna göre Parçalararası Antlaşma’da sözü geçen 400 yılın, söz konusu antlaşmadan itibaren sayılacağını düşünen Efrayim kabilesinden bir grup, bu yanlış hesaplama sonucunda, Tanrısal işaret bile

beklemeden Mısır’dan kaçmışlar ve Erets-Yisrael’e giden en kısa yolu seçerek Peliştî topraklarına ulaşmışlardı. Burada ise Peliştîler’le savaşmışlar ve yok edilmişlerdi. Peliştîler kendi ölülerini defnetmelerine karşın, Efrayim kabilesi mensuplarını öylece çürümeye terk etmişlerdi. Tanrı’nın, Bene-Yisrael’in görmesini engellemek istediği savaş budur. Zira kardeşlerinin çürüyen kemiklerini görmek onların cesaretlerini kıracaktı.

Fikir değiştirip – Raşi; *Sifte Hahamim*. Ya da “*pişman olup*”; krş. Bereşit 6:6.

18. Kızıldeniz – Bkz. 10:19 açık. Burası büyük olasılıkla Kızıldeniz’den kuzeye doğru dallanan ve Mısır’ı Sinay çölünden ayıran Süveyş körfezidir. Ancak İbranicesi *Yam Suf* olan bu yerin tam anlamı, “*Sazlık Denizi*”dir (Raşi). Bazı kaynaklar, söz konusu yerin Nil’in ağzına yakın olduğunu ima eder gibidir (*Talmud* – *Sota* 12a, Rabi Yoşia Pinto [*En Yaakov*’daki Rif] o.a.; Midraş , Şemot Raba 1:21; *Pirke DeRabi Eliezer* 48:41, Radak o.a.). Bu durumda “Sazlık Denizi”, Nil’in doğu ağzındaki Manzale gölü olabilir. Bu ayrıca suyun yarıldığı yer olan Özgürlük Vadisi’nin (14:2), Tanis olduğuna dair görüşle de uyum içinde görünmektedir. Burası Manzale gölüne çok yakın bir şehirdir (a.y. açık.). Başka bir görüşe göre suların yarıldığı yer Sirbonis gölüdür (Avraam Corman, *Yetsiat Mitsrayim Umatan Tora* s. 334). Burasının Güney Akdeniz olması bile muhtemeldir. Dolayısıyla her ne kadar çeviriyi Kızıldeniz olarak tercih ettiyse de, okuyucunun tüm bu ihtimalleri de göz önünde tutması önerilir.

İlgi çekici bir nokta, Eski Mısır dilinde *sufi* ya da *thufi* sözcüğünün Nil deltasının bataklığı andıran bölümlerini tanımlamak için kullanılmasıdır. Bunun dışında, Kızıldeniz’in batısındaki Sau olarak bilinen bölge de göz önünde tutulabilir (krş. İbn Ezra).

[Götürürken] – Krş. Raşi; Saadya Gaon; *Targum Onkelos*. Ya da “*Tanrı halkı Kızıldeniz Çölü yolundan dolaştırdı*” (*Targum Yonatan*; İbn Ezra).

Tam donanımlı olarak – İbranice *Hamuşim*. Ya da “*istekle / hevesle / heyecanlı*” (*Targum*; *Mehilta*). Ya da “*Hameş* – Beş” sözcüğüyle bağlantılı olarak “*beşinci nesil*” (*Midraş Agadol*; *Septuaginta*; bkz.

Beşalah

[38. Mısır'dan Çıkış Güzergahı]

¹⁷ Paro halkı salıverdiğinde, Tanrı onları, yakın olduğu için, Pelişti Yolu'na yönlendirmedi; çünkü Tanrı, halkın savaş gördüğünde fikir değiştirip Mısır'a dönmesini engellemeyi amaçlamıştı. ¹⁸ Böylelikle, Tanrı halkı Kızıldeniz'e doğru [götürürken] çöl yolundan do-laştırdı. Bene-Yisrael Mısır'dan tam donanımlı olarak çıkmışlardır.

17-18. Erets-Yisrael'e giden yol. Mısır'dan Erets-Yisrael'e giden en kolay, hızlı ve kestirme yol kuzeydoğuda, Akdeniz kıyısını takip eden ve Kutsal Topraklar'ın batı kıyısındaki [günümüzde Gazze şeridi olarak bilinen yeri de kapsayan] Pelişti bölgesinden geçen yoldur. Fakat bu, nasıl Mısır'ı terk etmek için en kolay yolsa, geri dönmek için de en kolay yoldur. Tanrı, savaşı seven Peliştiler Yahudi "istilacılarla" kesinlikle savaşacakları için, halkın cesaretinin hemen kırılıp, Mısır'a geri dönmek isteyeceğini bilmektedir. Bunu engellemek için, Tanrı onları Sinay çölünden geçen, önce doğu yönünde Erets-Yisrael'in güneyinden dolaşan, sonra da kuzeye giden daha dolambaçlı bir yola çıkartmaktadır. Böylece Kutsal Topraklar'a, Yarden nehrinin doğu kıyısından gireceklerdir. Bu yol onları Mısır'dan o kadar uzaklaştıracaktır ki – imkansız olmasa bile – geri dönmeyi düşünmek artık daha uzak bir olasılık olacaktır. Böyle olduğu halde, çöldeyken Yahudiler'in Moşe'ye şikayet ettikleri ve Mısır'a dönmek istedikleri zamanlar olmuştur. Fakat bu hep sözde kalmıştır. Diğer yandan yol kısa ve kolay olsa, zor bir durumla karşılaştıkları anda geri dönmeyi mutlaka deneyeceklerdir.

Bene-Yisrael, Amalek'in saldırısına uğramalarına rağmen (17:8), bu onların Mısır'a dönmelerine neden olmamıştır. Çünkü Amalekler'in saldırısı topraklarını istiladan korumak için gerçekleşmiştir. Peliştilerle olacak muhtemel bir savaşta ise, sebep sadece Peliştiler'in topraklarını savunmak istemeleri ön planda olacaktır. Amalek saldırısında da sebep aynı olsa, korkuya kapılan Yahudiler'in, Mısır'a geri dönmenin daha güvenli olacağını söylemeleri mantıklı olurdu. Fakat Amalek, Esav'ın soyundandır ve Yisrael'e saldırmasının tek nedeni, atalarının Yaakov'a olan eski ve değişmez nefretidir. Başka bir deyişle sorun toprak değil, Yahudiler'in mevcudiyetidir ve Yahudiler Mısır'a geri dönmek isteseler bile, Amalekler saldırıya devam edeceklerdir. Dahası, Amalek Bene-Yisrael'e, artık geri dönmenin kolay olmadığı ileri bir noktadayken saldırmıştır (bkz. Raşi; Ramban).

Rabenu Behaye'nin alıntı yaptığı Rabenu Hana-

nel, Tanrı'nın Bene-Yisrael'i özellikle çöl yolundan götürmesine başka bir sebep daha gösterir: Tanrı Bene-Yisrael'in, hayatta kalabilmeleri için sürekli mucizelere şahit olmaları gereken bir ortamda yaşamasını istemiştir. Bu, Bene-Yisrael içinde Tanrı inancının tam olarak yerleşmesini sağlayacak bir eğitim süreci olacaktır. Gökten gelen mucizevi bir yiyecek olan *manı* yiyecekler, yanlarında sürekli dolaşan bir su kaynağına şahit olacaklar ve onları sürekli dış etkilere koruyan bulutlardan oluşan bir koruma kalkını içinde yaşayacaklardır. Tüm bunlar, Bene-Yisrael'e Tanrı'nın gücü, doğaya hakimiyeti ve Bene-Yisrael'e yönelik özel sevgisini kanıtlayan noktalardır. Bu eğitimin sonucunda, ulusal tarihlerinin daha sonraki bölümlerinde, geriye bakıp her şeyin Tanrı'nın hakimiyetinde olduğu konusunda hiçbir kuşku taşımayacaklardır. Bu, özellikle birkaç milyon kişilik bir ulus için hayatta kalmanın Tanrısal yardım olmadan imkansız olacağı çöl ortamında öğrenilebilecek en açık derstir.

Sforno'nun bu pasukla ilgili açıklaması farklıdır: Tanrı'nın niyeti, halkı önce Tora'yı vermek üzere Sinay dağına, daha sonra da Erets-Yisrael'e götürmektir. Fakat bundan önce yapılması gereken bir şey vardır: Paro'yu ve Mısır ordusunu Kızıldeniz'e çekip orada yoketmek. Mısırlılar böylece, yeni doğan erkek bebekleri nehirde boğmanın karşılığını kısasa kısas alacaklardır. Buna rağmen Tanrı, "Kızıldeniz'e giden" en yakın yol Peliştiler'in ülkesine doğru uzanan yol olmasına karşın, başka bir güzergah seçmiştir. Pelişti yolu kısa olduğundan tüm kervanlar ve gezginler bu yolu kullanmaktadırlar. Böylece bu gezginler halkın üç gün sonra bile Mısır'dan uzaklaştığını Mısırlılar'a bildirip onların takibe geçmelerine sebep olabilecekler, oradan gelen hızlı gezginler de Bene-Yisrael'e bu haberi verip onların paniğe kapılmalarına yol açabileceklerdir. Bene-Yisrael'in bu korkuyla Mısır'a dönmek istememesi için, Tanrı onları kimsenin geçmediği çöl yolundan götürmektedir. Nitekim Bene-Yisrael, Mısırlılar'ı gözleriyle görene kadar korkuya kapılmamışlardır (14:10); fakat o noktada geri dönmeyi düşünmek için artık çok geçtir.

יִט וַיִּקַּח מִשֶּׁה

אֶת־עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד
יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עֲצָמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם: כ וַיִּסְעוּ מִסֶּכֶת
וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר: כא וַיְהִי הָהֵאָלָה לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בַּעֲמֹד עֲנָן
לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בַּעֲמֹד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לֵלָכָת יוֹמָם וְלַיְלָה:
כב לֹא־יָמִישׁ עַמֹּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמֹּד הָאֵשׁ לַיְלָה לְפָנֵי הָעָם: פ

laşılabilir olacak olan 400 yılın tamamlanmasından] 190 yıl önce hatırına getirecek” demektedir. Nitekim Bene-Yisrael Mısır’da 210 yıl kalmıştır (Meam Loetz).

Kesin bir yeminle bağlamıştı – Bkz. Bereşit 50:25. Bu ifadenin İbranicesi *Aşbea İşbia* şeklinde bir ikilemedir. Yosef kendi kardeşlerini yeminle bağlamış ve onların da kendi çocuklarına yemin ettirmelerini istemiştir.

20. Sukot’tan yola çıktılar – Bu, Çıkış’ın ikinci günüdür (Raşi). Bkz. 12:37. Mısır sınırının dışında bulunan Sukot’ta Bene-Yisrael’e “*Anane Akavod – Onur Bulutları*” adı verilen yedi tane bulut eşlik etmeye başlamıştır (Targum Yonatan). Bkz. Bamidbar 10:34 açık.; Vayikra 23:33-43 açık.

Etam – Bkz. Bamidbar 33:6-7. Bamidbar 33:8’de, Bene-Yisrael’in Kızıldeniz’den “çıktıkları” zaman yine Etam’da olduklarını görüyoruz. Dolayısıyla Kızıldeniz’in Süveyş körfezi olduğunu düşündüğümüz takdirde, Etam’ın, körfezin kuzeydoğusunda olması gerekir. Bu doğrultuda Bene-Yisrael önce bu bölgeye gelmişler, sonra geri dönerek (14:2) körfezin batı kıyısı boyunca ilerlemişler, ve denizin yarılmasıyla Etam’a geçmişlerdir. Diğer yandan Midraş, Bene-Yisrael’in denizin bir yanından girip diğer yanından çıkmadıklarını, aksine girdikleri kıyıdan geri çıktıklarını belirtir. Buna göre Bene-Yisrael denizin yarılmasıyla içeri girmiş, sağa doğru bir yarım daire çizerek aynı kıyıya çıkmıştır (Meam Loetz; Devarim 33:8, Rabenu Behaye o.a). Bu, suyun yarılışından hem önce hem de sonra Etam’da olmalarını açıklamaktadır.

Bazıları, Etam’ın Şur çölü olduğu görüşündedir (İbn Ezra; bkz. 15:22). Göze çarpan başka bir nokta, Eski Mısır dilinde *etam* sözcüğünün “deniz kıyısı” anlamına gelmesidir. Bazıları ise bunu Eski Mısır dilindeki *hetem* – “kale” sözcüğüyle bağdaştırır. Sirbonis gölünün hemen batısındaki Pelusium’da böyle bir kale vardı.

21. Tanrı önlerinde gidiyor – Tanrı için “gitmek;

yer değiştirmek” gibi ifadeler anlamsızdır. Raşbam bundan yola çıkarak önden Tanrı’yı temsilen bir meleğin gittiğini belirtir. Bu melek bulut ve ateş sütunlarını ilerletmektedir. Rabenu Behaye ise, bu iki sütunun Bene-Yisrael için Tanrı’nın varlığını simgelediğini belirtir. Böylece çöl yolunda Mısırlılar’dan kendilerini Bizzat Tanrı’nın koruduğunu bileceklerdir. Raşi’nin açıklaması doğrultusunda çevirdiğimiz pasuk, “*Tanrı gündüz onlara yolu göstermek için bir bulut sütunu, gece de onları aydınlatmak için bir ateş sütunu içinde önlerinde gidiyordu*” şeklinde de çevrilebilir.

Gece-gündüz ilerleme [olanağı tanıyordu] – Tam çeviriye göre sıra değişiktir: “*Gündüz ve gece.*” Fakat durmaksızın ilerlemek onları birkaç gün içinde bitkin bırakmayacak mıdır? Bu soruya çeşitli cevaplar verilmiştir:

- Böyle büyük bir kafil, ancak kısa mesafelerle ilerleyebilir. Bu nedenle her gün biraz ilerleyecek ve dinlenmek için duracaklar; akşam biraz daha ilerleyeceklerdir. İki sütun da, gerekli olduğu zamanlarda onların yol almasını sağlayacaktır (İbn Ezra).

- Böyle bir tempoda uzun süre devam edemeyecekleri doğrudur. Fakat en azından yolculuğun ilk aşamaları için bu hem mümkün hem de gereklidir. Zira bu sürekli ilerleyiş, doğal olarak, [sadece üç günlük yolculuğa çıktıklarını farz ederken (krş. 5:3; 12:31), birden] kaçtıklarını anlayacak olan Paro’yu alarına geçirecektir. Dolayısıyla bu ilerleyişin amacı, Mısır ordusunu denize çekmek ve oradaki son hezime davetiye çıkarmaktır (Raşbam).

- Tora’yı alacakları için çok heveslidirler ve her an ilerlemek istemektedirler. Tora ile ilgili olarak “*Gece-gündüz düşüncelerini ona yöneltmelisin*” (Yeoşua 1:8) denmektedir. “Gece-gündüz” ilerlemelerinin temel amacı buna ulaşmaktır (Rabenu Behaye).

22. [Tanrı] ... ayırmayacaktı – Buna göre akşam üstü ateş sütunu gelmeden önce bulut sütunu

¹⁹ Moşe, Yosef'in kemiklerini yanına almıştı. Zira Yosef, Yisrael'in oğullarını "Tanrı sizi mutlaka hatırında tutacak; [o zaman] kemiklerimi buradan sizinle birlikte çıkaracaksınız" diyerek kesin bir yeminle bağlamıştı.

²⁰ [Bene-Yisrael] Sukot'tan yola çıktılar ve çölün kıyısındaki Etam'da konakladılar.

²¹ Tanrı [Bene-Yisrael'in] önlerinde gidiyor, gündüz onlara yolu göstermek için bir bulut sütünü, gece de onları aydınlatmak için bir ateş sütünü [kullanıyordu. Bu, Bene-Yisrael'e] Gece-gündüz ilerleme [olanağı tanıyordu].²² [Tanrı] Gündüz bulut sütünü, gece de ateş sütünü halkın önünden ayırmayacaktı.

Bereşit 15:16); "beş [kat] çocukla" (*Targum Yonatan*); "beşte biri" (*Mehilta*; Raşi; krş. Demetrius Eusebius, *Preparatoria Evangelica* 9:29). *Midraş*'a göre, Yahudiler'in sadece beşte biri Mısır'dan çıkmıştır. Geri kalanlar, Tanrı'nın Halkı olarak yeni bir hayat benimsemeye hazır değillerdir ve karanlık belası sırasında ölmüşlerdir. Özellikle bu belada ölmeleri, Mısırlılar'ın, "Yahudiler de cezalandırılıyor" demelerini önlemek içindir (Raşi). Ölen yetişkinlerin masum çocuklarını ise, dışarı çıkmayı hak edenler evlat edinmiş ve her aile "beş kat çocukla" çıkmıştır.

Ya da, "silahlı olarak" (*Mehilta*; Raşi; İbn Ezra; Raşbam; Ramban). Tora, 17:13 ve Bamidbar 21:24'te sözü geçen kılıçların nereden geldiğini söylemektedir. Tanrı'nın doğrudan koruması altında olan bir ulusun kendisini savunmak için silaha ihtiyacı olmasa da, Tora insanın mucizelere güvenmeyip asgari önlemi almasını gerektirir. Onlar bunu yaptıktan sonra, gerektiği takdirde Tanrı mucizelerle müdahale edecektir (Rabenu Behaye). Halk silahlı olduğu halde, Pelıştiler'le yapılacak bir savaşla karşı karşıya kalsalar, gerisin geriye Mısır'a kaçacaktır. Rabi Samson Raphael Hirsch'in sözleriyle: "Bellerinde kılıç eksik değildi; ama yürekleri ezikti... Her koşul altında kendilerini güven içinde Tanrı'nın ellerine teslim edecek ruh henüz içlerinde oluşmamıştı..." Dolayısıyla ellerindeki silahlara rağmen Mısırlılar'a karşı savaşacak cesaretleri yoktur (Sforno).

Hamuşim sözcüğü, normalde bir Vav harfi içerir. Burada ise içermemektedir ve bu haliyle "**Hamuşim** – **Ellî**" olarak da okunabilir. Bu da, Mısır'dan, elli gün sonrasında Tora almak üzere çıkıldığına bir göndermedir. Ayrıca Mısır Çıkışı, Tora'da elli kez hatırlatılmaktadır.

19. Moşe ... almıştı – Yaakov öldüğü zaman, naaşı hemen Erets-Yisrael'e götürülmüş ve gömülmüştü. Zira Yosef o sırada Mısır'da güç sahibiydi. Fakat Yosef de Erets-Yisrael'de gömülmek istediği halde, bunun ölümünden hemen sonra yapılmasını çocuklarından ve kardeşlerinden isteyememiştir; zira onun ölümünün ardından Bene-Yisrael'in Mısır'daki etkisi hemen

zayıflamıştır. Dolayısıyla naaşının Mısır'dan çıkarılmasına Paro izin vermeyecektir. Bu nedenle, en azından Çıkış sırasında kemiklerinin Mısır'dan çıkarılmasını istemiştir (Raşi). *Midraş*'a göre, Yosef'in naaşı bir tabutun içinde ve Nil nehrinin dibindeydi (*Targum Yonatan*).

Talmud (Sota 13a), Yosef'in naaşıyla ilgilenen tek kişinin Moşe olduğuna dikkati çeker. Halkın geri kalanı, Mısırlılar'dan değerli eşyalarını istemekle meşguldür. Moşe ise önceliği Yosef'e vermiştir. Yosef kraldan sonraki ikinci adamdı. Moşe ise Bene-Yisrael'in en üst mevkiini simgeler. Babasına verdiği gömme sözünü tuttuğu için Yosef, kendisinden yüksek rütbedeki birinin naaşıyla ilgilenmesine hak kazanmıştır. Aynı şey Moşe için de geçerli olmuş ve onun naaşını bizzat Tanrı gömmüştür; Devarim 34:6 (a.k. 9b; Rabenu Behaye). Ayrıca buradan tüm bir nesli bağlayan bir gerekliliği yerine getirmenin, o neslin liderine düştüğünü de öğrenmekteyiz (Sforno).

Başka bir yerde "Bene-Yisrael'in Mısır'dan çıkardıkları Yosef'in kemiklerini Şehem'de gömdüler" (Yeoşua 24:32) denmektedir. Bu bize bir prensip öğretmektedir: Bir kişi bir işe başlayıp bitiremezse ve bir başkası kalkıp işi tamamlarsa, Tora ikinci kişiyi, işi baştan sona yapmış kabul eder (a.k. 13b).

Yisrael'in oğullarını – *Sifte Hahamim*. Yosef'in "sizinle birlikte" sözlerini kullanması, söz konusu yemini kardeşlerine ettirdiğini göstermektedir. Buradan çıkan başka bir sonuç da, sadece Yosef'in değil, Yaakov'un tüm oğullarının naaşlarının da Mısır'dan çıkarılmış olduğudur (Raşi). İfade alternatif olarak "*Bene-Yisrael'i*" şeklinde çevrilebilir.

Mutlaka hatırında tutacak – İbranice **Pakod Yifkod**. Burada vurgulama amaçlı bir ikileme vardır ve sadece "**Yifkod** – *Hatırında tutacak / hatırına getirecek*" denmesi yeterli olurdu. Diğer yandan **Pakod** sözcüğünün sayısal karşılığı 190'dır. Başka bir deyişle Yosef bir anlamda "Tanrı sizi [Parçalararası Antlaşma'da sözü edilen ve tümüyle Mısır'da geçeceği şeklinde de an-

1-2 א וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דִּבֶּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי
פִּי הַחֵירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בָעַל צֶפֶן נִכְחוּ תַחְנוּ עַל-הֵימָּ:
3 ג וְאָמַר פֶּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמֶּדְבָּר:
4 ד וַחֲזַקְתִּי אֶת-לֵב-פֶּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָה בַּפֶּרְעֹה וּבְכָל-חֵילוֹ
5 ה וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי-אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: וַיִּגְדֹּל לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם
וַיִּהְיֶה לְלֵב פֶּרְעֹה וַיַּעֲבֹדוּ אֶל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה-זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי-שָׁלַחְנוּ
אֶת-יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ:

vadi (Mehilta; Sehel Tov) ya da tepelerle deniz arasında dar bir kumsal (Josephus Flavius, *Antiquites* 2:15:3) olduğunu yazarlar.

Baal Tsefon – “Kuzeyin Efendisi.” *Talmudsal* kaynaklara göre bu devasa bir puttur (Mehilta; Raşi; İbn Ezra). Bir görüşe göre bu Mısır’ın güney kesiminde, Kızıldeniz kıyısında bir yerdedi (*Antiquites* 2:15:1; *Meam Loez*). Helenistik döneme ait Mısır kaynakları, *Megdal pef Bla Tsafnu* adlı bir yerden söz ederler (*Kahire Papirüsleri* 31169). Burası Süveyş’in yaklaşık 15km. kuzeyindeki Jebu el Hasan ile bağdaştırılır. Bu, suların açılışının Acı Göller civarında olmasını gerektirir; ki o zamanlarda bu göllerin Süveyş körfezinin bir parçası olduğu düşünülmektedir. Kısacası; bu putun güneyde olmasına karşın “Kuzeyin Efendisi” olarak adlandırılmasının nedeni, Süveyş körfezinin kuzeyinde yer almasıdır.

3. Çöl üstlerine kapandı – Ya da “[Baal Tsefon] Çölü onların üzerine kapattı” (Sforno). *Midraş’a* göre Mısırlı büyücüler, gizli yöntemler kullanarak Baal Tsefon’un kölelerin kaçmasını engelleyen bir etkiye sahip olmasını sağlamışlardı. Bene-Yisrael’in çöle gidip geri dönmelerini Mısırlılar elbette putta bir güç olduğuyla açıklayacaklar ve bu onlara cesaret vererek onları Bene-Yisrael’in peşinden Kızıldeniz’e çekecektir.

4. Paro’nun kalbine güç vereceğim – Bene-Yisrael’in kolay lokma olduğunu düşündüren duruma rağmen, hala belaları unutmamış olan Paro’nun normal şartlarda takibe geçmesi pek olası değildir. Zira özellikle *behor*ların ölümü onu çok etkilemiştir. Bu sebeple tıpkı belalar sırasında olduğu gibi Tanrı Paro’nun kalbine güç vererek, gerçek arzusu yönünde hareket edebilmesini sağlamaktadır. Paro’nun kalbinin gerçek isteği Bene-Yisrael’i ebediyen köle olarak tutmaktır (bkz. s.p.).

Onurlanacağım – Tanrı’nın kötülery yaptıkların-

dan dolayı cezalandırması, tüm insanlara O’nun Adaletini gösterir ve O’nu, güvenleriyle onurlandırmalarını sağlar (Raşi).

Kendilerine emredildiği gibi yaptılar – Bu Bene-Yisrael’i öven bir ifadedir. Kaçmaları gereken düşmana yaklaşmaları emredilmesine karşın, “onlara nasıl yaklaşalım? Aksine kaçmamız gerek” dememişler ve Tanrı’nın emrini ileten Moşe’ye itaat etmişlerdir.

5. Halkın kaçtığı anlatıldı – Paro, Yahudiler’le beraber gidip onların yaptıklarıyla ilgili rapor getirmeleri amacıyla yanlarında casuslar göndermiştir. Bu casuslar şimdi geri dönüp Yahudiler’in esarete geri dönmeye hiç niyetleri olmadığını bildirmişlerdir [Mısır’a geri döner gibi görünmelerine karşın, bu sadece onların yollarını kaybetmiş olduklarını göstermektedir; yakaladıkları özgürlüğe son verme niyetleri ise yoktur (Sforno)]. Bunu duyunca, Paro ve danışmanlarının tavrı ve düşünceleri yüzseksen derecelik bir dönüş yapmıştır. Artık Yahudiler’i serbest bırakmış olmak artık onlar için bir pişmanlık sebebidir (Raşi).

Paro’nun bu noktada Bene-Yisrael’i serbest bırakmak için hiçbir mantıklı sebep yokmuş gibi konuşması oldukça ilginçtir. Belaları, ülkesinin nasıl mahvolduğunu, *behor*ların ölümünü unutmuş mudur? Bu bölüm, insan davranışı hakkında önemli bir ders vermektedir. Bir konuya kişisel menfaat karıştığı ve insanın arzuları yükseldiği zaman, o kişi her şeyi sadece kendi açısından görmeye eğilimlidir. Paro, Mısır’daki tüm putlar yok olmasına karşın (12:12 a.ş.), sadece Baal Tsefon’un ayakta kalmasını, bu putun belirli bir güce sahip olduğuna ve kendisine zaferi getireceğine yormuştur. Benzer şekilde, bu bölümün ilerleyen kısımlarında, Tanrı’nın suları yadığını görünce bile Paro ilerlemekte tereddüt etmeyecek, hırsı ve boş inancının kendisini köreltmesi sebebiyle suları yaranın Tanrı değil, doğu rüzgarı

[39. Mısırlılar Takibe Başlıyor]

14

¹ Tanrı Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² “Bene-Yisrael’e konuş. Geri dönüp, Migdol ile deniz arasında, Pi Ahilot öncesinde konaklasınlar. Baal Tsefon’un önünde, onun tam karşısında olacak şekilde deniz kıyısına kamp kurun. ³ Paro Bene-Yisrael ile ilgili olarak ‘Ülkede kapana kısıldılar; çöl üstlerine kapandı’ diyecek. ⁴ Paro’nun kalbine güç vereceğim ve [Bene-Yisrael’in] peşine düşecek. Paro ve tüm ordusu ile onurlanacağım ve Mısırlılar Benim Tanrı olduğumu kavrayacaklar.” [Bene-Yisrael, kendilerine emredildiği] Gibi yaptılar. ⁵ [Bu sırada] Mısır kralına halkın kaçtığı anlatıldı. Paro ve danışmanlarının halkla ilgili düşünceleri tersine döndü; “Yisrael’i bize hizmet etmekten salıvererek ne yaptık?!” dediler.

nu kaybolmayacak, sabaha karşı da bulut sütunu gelmeden önce ateş sütunu gitmeyecektir (*Talmud – Şabat 23b*).

14.

1-8. Paro’nun fikir değişikliği. Paro, Moşe ve Yahudiler’in ülkeyi en kısa zamanda terk etmelerini istemişse de, onların sadece üç günlük bir yolculuğa çıkacaklarını düşünmüştür. Diğer yandan Paro belalardan, özellikle de Behorların öldüğü beladan sonra öylesine büyük bir dehşete kapılmış olmalıdır ki, bu üç gün sonunda geri dönmelerdi bile, onları zorla geri getirmeyi düşünmek onun için tam bir delilik olacaktır. Fakat Tanrı, hem Yahudiler’e hem de bütün dünyaya her şeyin Tek Hakimi’nin Kendisi olduğunu son bir kez gösterme niyetindedir. Bu da, biraz ileride göreceğimiz gibi, Kızıldeniz’in açılmasını ve Mısırlılar’ın orada boğulmasını gerektirmektedir. Fakat bunun amacına tam olarak ulaşabilmesi için üç şartın sağlanması önemlidir: [a] Paro’nun, Yahudiler’in geri dönmeyeceğini anlaması, [b] onları salıverişinden pişmanlık duyması ve [c] Yahudiler’e karşı durmanın geçmişteki sonuçlarının yarattığı büyük dehşetin üstesinden gelmesi. Dolayısıyla sıradaki bölüm, Tanrı’nın bunu gerçekleştirdiği süreci açıklamaktadır.

2. Geri dönüp – Mısır’dan üç gün boyunca uzaklaştıktan sonra (bkz. p. 5), Bene-Yisrael şimdi geldikleri yoldan geri dönüp, Çıkış sırasında yok edilmemiş tek put olan Baal Tsefon’un (bkz. ilgili k.b.) önünde durmuşlardır. Sıradaki pasuktan da anlaşıldığı üzere bunun amacı, Paro’nun, Yahudiler’in kaybolmuş ve kapana kısılmış oldukları, ayrıca Baal Tsefon’un onların ayrılımlarını engelleyecek güçte olduğu fikrine kapılmasını sağlamaktır.

İbn Ezra’ya göre, Moşe’nin üç günlük bir yola gideceklerini söylemesinden, Paro, onların nereye gittikleri hakkında kesin bir bilgiye sahip olduk-

ları sonucunu çıkarmıştır. Fakat Bene-Yisrael, tıpkı kaçmak isteyen ama nereye gideceğini bilemeyen biri gibi pusulasını şaşırılmış bir görüntü çizecektir. Bu da Paro’yu harekete geçirmek için yeterlidir.

Migdol – Tam çeviriyle “*Kule*.” Bkz. Yirmeyau 44:1, 46:14; Yehezkel 29:10, 30:6.

Pi Ahilot – “*Özgürlük Vadisi*.” Tam çeviriyle “*Özgürlüğün Ağzı*.” “Ağz” ifadesi, burasının iki tepe arasındaki bir vadi olduğunu işaret etmektedir. *Talmudsal* kaynaklara göre burası, Bene-Yisrael’in inşa etmeye zorlandığı iki şehirden biri olan Pitom’dur (1:11; *Mehila*). Pitom, “*Pe Satum – Kapalı Ağz*” sözcüklerinin sıkıştırılmış halidir; Mısır sınırını “kapatan” ve hiçbir kölenin kaçmadığı yeri simgelemektedir (*Mizrahi*). Şimdi Pi Ahilot ismini almasının nedeni, Bene-Yisrael’in özgürlüğüne kavuştuğu yer olmasıdır (Raşi). Başka bir deyişle eskiden Bene-Yisrael’in köleliğini temsil eden bu yerin ismi, bu kez onların özgürlüğünü simgelemektedir. Bkz. p. 9; Bamidbar 33:7, 33:9. Anlamanın “*Özgürlük Koyu*” şeklinde olması da olasıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi Pitom, Tanis ile bağdaştırılır (Targum Yonatan; bkz. 1:11). Bu, suyun açılmasının Akdeniz’e yakın bir yerde, olasılıkla Manzale gölü ya da Sirbonis gölünde (bkz. 13:18) gerçekleşmiş olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durumda Pi Ahilot, Nil deltasının bir uzantısı olmalıdır. Gerçekten de antik metinlerde ismi geçen ve Tanis yakınlarında bulunan Per Het Her isimli bir yer vardır. Ayrıca hem bir kanalın ismi olan hem de Horus tapınaklarının genel adı olan Per Heru da göz önünde tutulabilir. Deltada yer alan bir başka kasaba da Per Ari ismini taşımaktadır.

Bazıları Pi Ahilot’un Süveyş körfezinin başı olduğunu belirtir (Abravanel). Başka kaynaklar, Bene-Yisrael’in tamamen kapana kısıldıkları dar bir

וַיֹּאסֶר אֶת־רֶכֶבּוֹ וְאֶת־עֲמֹן לָקַח עִמּוֹ: ז וַיִּקַּח
 8 שְׁש־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וּשְׁלָשָׁם עַל־כָּלָו: ח וַיַּחֲזֹק יְהוָה
 אֶת־לֵב פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים
 9 בְּיָד רַמָּה: ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁגּוּ אוֹתָם חַנְּנִים עַל־הֵם
 כָּל־סוּם רֶכֶב פְּרָעָה וּפְרָשָׁיו וַחֲלָו עַל־פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בַעַל צָפֹן:
 10 וּפְרָעָה הִקְרִיב וַיִּשְׁאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וַהֲנֶה מִצְרַיִם | נֹסֵעַ
 אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה:

çok, bu askerlerin savaş eğitimi almış olup olmadıkları önem taşır. Oysa Bene-Yisrael bunun farkında değilmiş gibi görünmektedir. Bu da Paro'ya ek bir cesaret vermiştir. Başka bir deyişle Tanrı'nın, Paro'nun kalbine verdiği gücün kaynağı bu düşüncedir.

Bene-Yisrael açısından ise durum farklıdır. Paro'nun arkalarından geleceğini düşünmedikleri için bu şekilde davranmaktadırlar. Dolayısıyla herhangi bir tasaları yoktur. Fakat Paro'nun ordusunu bir anda karşılarında gördüklerinde paniğe kapılacaklardır (p. 10; Raşbam).

🌀 **Kronoloji.** Bene-Yisrael Mısır'ı 15 Nisan sabahı terk etmişlerdir ve sular 21 Nisan'da yarılmıştır. Bu 7 günde gelişen olayların kronolojik sırası şu şekildedir:

15 Nisan: Bene-Yisrael, Rameses'ten Sukot'a gelirler.

16 Nisan: Sukot'tan Etam'a gelirler.

17 Nisan: Pi Ahirot'ta kamp kurmak üzere Mısır'a doğru geri dönmeye başlarlar.

18 Nisan: Paro'nun casusları, Yahudiler'in geri dönme niyetlerinin olmadığını bildirirler.

19-20 Nisan: Paro kuvvetlerini organize eder ve Yahudiler'i takibe çıkar. 20 Nisan'ı 21'e bağlayan gece iki kamp birbirine yaklaşamaz (p. 20).

21 Nisan: Sular yarılır; Bene-Yisrael kurtulur ve onların ardından giren Mısır ordusu normale dönen sularla yok olur.

9-12. Yisrael paniğe kapılıyor.

9. Paro'nun tüm at ve arabaları – *The Artscroll Chumash*. Tam çeviriyle “Paro'nun tüm araba at[lar]ı” (Rabi Arye Kaplan). Pasukta vurgulanan nokta araba değil, attır ve “at” sözcüğü tekil kul-

lanılmıştır. İbn Ezra bu kullanımın, Mısır'ın tüm atlarının tek bir akıncı kuvvet altında birleştiğine ve gayet organize bir şekilde Bene-Yisrael'e doğru geldiklerini işaret ettiğini belirtir. Benzer şekilde p. 10'daki “Mısır'ın arkalarından geldiğini” ifadesinde de tekil ifade kullanılmaktadır. Raşi bu tekil kullanımı, Mısırlıların “tek bir kalp [=amaç; niyet] ve tek bir kişi gibi” olmalarıyla açıklar (krş. 19:2). Kısacası Yahudiler'i korkutan şey, arkalarından gelen gücün sayısı değil, birleşmiş ve çok iyi organize olmuş olmasıdır. Bu da onların hemen feryat etmeleri için yeterlidir (bkz. s.p. açk.).

10. Paro yaklaşırken – İbranice *İkriy*. Tam çeviriyle “Paro yaklaştırdı.” Bu ifadenin çeşitli açıklamaları vardır: “Paro ordusunu yaklaştırdı” (İbn Ezra). “Kendisini yaklaştırdı. Halkına söz vermiş olduğu gibi, ordunun en önünde yer aldı” (Raşi). “Davranışıyla, Tanrı'nın cezasını yaklaştırdı” (Rabenu Behaye). “Peşlerine düştüğü Bene-Yisrael'in korkmasını ve dua etmesini sağlayarak, onları Tanrı'ya yaklaştırdı”; zira Hahamlarımız'ın dediği gibi, Bene-Yisrael'in Tanrı'ya olan bağlarının zayıfladığı dönemlerde, Tanrı onların üzerine Aman (bkz. Megilat Ester) gibi bir düşman yönetici salar ve Teşuva yapmalarını sağlar (Rabenu Behaye). *İkriy* sözcüğü aynı zamanda “*korban yaptı*” anlamına da gelir. Buna göre Baal Tsefon'un Bene-Yisrael'in çöle gitmesini engellediğini sanan Paro, bu put için kurban kesmiştir (*Midraş*).

Mısır'ın arkalarından geldiğini – Mısırlılar tek vücut olmuşlardır. *Midraş*'a göre ise, burada “Mısır” olarak çevirdiğimiz *Mitsrayim*, Mısır'ı Tanrı katında temsil eden

koruyucu melektir. Rabenu Behaye, bu meleğin isminin Uza olduğunu kaydeder; bkz. s.a.

Büyük bir korkuya kapıldılar – Or Ahayim burada kuvvetli bir soru sormaktadır. Bene-Yisrael

⁶ [Paro] Savaş arabasını [bizzat] hazırladı; halkını da kendisiyle gelmeye ikna etti.

⁷ [Yanına] Seçkin [mürettebatlı] 600 savaş arabasını ve Mısır'ın [diğer] tüm arabalarını aldı. Hepsinin üzerinde subaylar görevliydi. ⁸ Tanrı, Mısır kralı Paro'nun kalbine güç verdi ve [Paro] Bene-Yisrael'in peşine düştü. Bene-Yisrael ise muzaffer bir edayla [bölgeyi] terk etmekteydi. ⁹ Mısırlılar onları takibe başladılar. Paro'nun tüm at ve arabaları, süvarileri ve piyadeleri, onlara deniz kıyısında, Baal Tsefon'un karşısındaki Pi Ahirot'ta kamp kurmuşken yetiştiler.

¹⁰ Paro yaklaşırken Bene-Yisrael gözlerini kaldırdılar. Birden Mısır'ın arkalarından geldiğini fark ettiklerinde büyük bir korkuya kapıldılar. Bene-Yisrael Tanrı'ya feryat ettiler.

(p. 24) olduğunu düşünecektir (Rabi Yaakov Kamensky).

*Midraş'a göre Paro'ya anlatılan şey, Parçalararası Antlaşma'dır. Bu antlaşmada Bene-Yisrael'in 400 yıl sürgünde olacağı belirtilmiş olmasına karşın, Bene-Yisrael Mısır'da sadece 210 yıl kalmıştır. Pasukta "[halk] kaçtı" anlamındaki sözcük **Barah**'tır. Bu sözcüğün Gimatriya değeri 210'dur. Dolayısıyla pasuk farklı bir bakışla, "Paro'ya halkın aslında 400 yıl sürgünde kalması gerekirken sadece 210 [**Barah**] yıl kaldığı anlatıldı" şeklinde de anlaşılabilir (Rabenu Behaye). Bu da Paro'nun Tanrı'yı bile yanında görebilecek kadar köreldiğini ima etmektedir.*

6. [Bizzat] Hazırladı – *Mehilta*; Raşi. Paro, kendi savaş arabasını bizzat hazırlayıp halkına örnek olmuş ve bu şekilde onları gelmeye ikna etmiştir [tam çeviriyle "almıştır." Fakat insanlar ancak sözler ya da hareketlerle ikna edilerek "alınabilir" (Raşi)]. Onlara ganimetin paylaşılacağı ve kaçakların geri getirileceğini vaad etmiştir. Normalde bir kralın savaş sırasında geri planda kalıp kendisini güvenceye almasına tezat teşkil edecek biçimde, Paro'nun bu sefere çıkma konusundaki hevesi dikkatten kaçmamaktadır (Raşi). Dahası Paro, normalde ordunun parçası olmayan ve bu "göreve" katılan halkın başına bile yüksek rütbeli subaylar atamıştır, zira savaşta gerçek liderliğin ne kadar önemli olduğunu farkındadır (Sforno). Tüm bunların sebebi, Tanrı'nın Paro'nun kalbine güç vermiş olmasıdır. Aksi takdirde, belaların acısını hala hisseden Paro ve halkı, böyle bir akılsızlık yapmayacaklardır (Ramban).

Alternatif olarak "Savaş arabasının hazırlanmasını emretti" (İbn Ezra).

7. [Mürettebatlı] – Rabi Arye Kaplan. Ya da "600 seçkin [=en iyi durumdaki] savaş arabasını" (İbn Ezra; Raşbam).

Mısır'ın tüm arabalarını – 600 savaş arabasının yanında (Raşi), Mısır'da savaşa gidebilecek ne kadar araba varsa, akında yer almıştır. Bu araba-

ları çeken hayvanlar belalardan sonra bile hayatta kaldığına göre, söz konusu hayvanlar, Moşe'nin uyarısını dikkate almış olan kişilerin hayvanlarıdır (bkz. 9:20). Başka bir deyişle Tanrı'nın sözünden korkmuş kişilerdir. Mısırlılar'ın en iyileri bile bu şekilde davrandıklarına göre, o dönemdeki Mısır halkının düzeyi hakkında bir fikir sahibi olabiliriz.

Subaylar görevlendirdi – İbranice **Şalişim**. Bu sözcüğün "**Şaloş** – Üç" ile olan bağlantısından, söz konusu subayların rütbeleri ile ilgili fikir edinebiliriz. Paro en üst düzeydedir. Başvezir ikinci adamdır; Yosef Mısır'da bu görevdeydi. Bundan sonraki düzeydekiler, yani diğer tüm üst düzey görevliler bu savaşta alt-komutan konumundadırlar (İbn Ezra). Ya da normalde iki atın çektiği savaş arabalarına birer "**üçüncü at koşturdu**" (*Targum Yonatan*).

Alternatif olarak "tüm arabalar için destek piyade kuvvetleri atadı" (*Mehilta*; bkz. p. 9). Josephus Flavius, 600 savaş arabasının yanında 50.000 süvari ve 200.000 piyade olduğunu kaydetmektedir (*Antiquites* 2:15:3).

8. Muzaffer bir edayla – Tam çeviriyle "yüksek elle" ya da "yumrukları havada". Bu "başları dik bir şekilde" (krş. *Targum*) anlamında bir deyimdir. Yahudiler sancaklar, şarkılar ve kutlamayla ilerlemektedirler. Başka bir deyişle kaçır gibi değil, özgür olduğunu vurgular bir tavır içindedirler (İbn Ezra). Bu da onların esarete geri dönme gibi bir niyetleri olmadığını göstermektedir (Ramban).

Sforno, Yahudiler'in bu tavrının, Paro'nun kendine olan güveninin artması konusundaki etkenlerden biri olduğunu belirtir. Bene-Yisrael'in sayısı, Paro'nun takip kuvvetinden oldukça fazladır (bkz. ö.p. açk.). Paro'nun fikrine göre, bu muzaffer tavırlarının sebebi, Paro'nun sayıca az ordusuna karşı kesin zafer kazanacaklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu da Paro için, Bene-Yisrael'in savaş sanatından hiç anlamadığına dair bir işarettir. Zira bir savaşta asker adedinden

יֵא וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה

11

הַמְבִלִי אֶת-קְבָרֵיהֶם בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר מֵהֲזֹאת עֲשֵׂיתָ לָנוּ
 12 לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם: יֵב הָלֹא-נָה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר
 חָדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת-מִצְרַיִם מִמֶּתְנוּ
 13 בְּמִדְבָּר: יֵג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אֶל-תִּירְאוּ הַתִּיַּצְבוּ וּרְאוּ אֶת-יְשׁוּעַת
 יְהוָה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא
 14 תִסְפוּ לִרְאֹתָם עוֹד צֶד-עוֹלָם: יֵד יְהוָה יִלְחָם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרֹשׁוּ: פ
 15 שְׂדִישִׁי טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מִה־תִּצָּעַק אֵלַי דְּבַר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
 וַיִּסְעוּ:

vetle geldilerse de, Moşe'nin duası olmasaydı, Bene-Yisrael'i aynı sebepten dolayı yok edebilirlerdi. Dolayısıyla bu noktada Bene-Yisrael için Tanrı'nın savaşması (s.p.) çok önemlidir (İbn Ezra).

[Son olarak] **Bugündür** – Bene-Yisrael Mısırlılar'ı son olarak, suların kapanmasının ardından birer ceset olarak görecektir. Bundan sonra Mısırlılar artık onlar için bir tehdit olmaksızın çıkacaklardır.

Onları bir daha ebediyen görmeyeceksiniz – Ramban'a göre bu sadece Moşe'nin bir güvencesi değil; aynı zamanda tüm nesilleri bağlayan bir emirdir: Yahudiler'in kalıcı anlamda Mısır'da yaşamaları yasaktır. Bu yasak, ileride başa geçecek bir kralın aşırı miktarda ata sahip olmaması gerektiği, aksi takdirde adamlarını Mısır'a göndermek zorunda kalacağı söylendiği zaman da tekrar edilmektedir (Devarim 17:16). Dahası Ramban da bunu bir kanun olarak kaydetmiştir (*Yad – Melahim* 5:7).

14. Tanrı sizin için savaşacak – “Mısırlılar tüm belalara ve özellikle Tanrı'nın Bizzat gerçekleştirdiği *behor*ların ölümüne şahit olmalarına karşın hala arkanızdan geldiklerine göre, bu onların size değil Tanrı'ya savaş açtığını gösterir. Bu sebeple savaş O gerçekleştirecektir” (Rabenu Behaye).

Siz sessiz olun – “Savaş Tanrı'nın olduğuna göre, size sadece susmak düşer. Aksi takdirde Tanrı'nın öfkesi size de yönelebilir; zira siz de Mısır'dayken putperestlik bataklığına saplanmıştınız” (Rabenu Behaye). “Feryat ettiğiniz yeter; artık susun” (krş. İbn Ezra).

Midraş'a göre Bene-Yisrael Mısırlılar'ın yak-

laştığını gördüklerinde dört farklı tepki göstermişlerdir. Bir grup Tanrı'ya son derece güvenerek hemen denize atlamayı önerir [Başka bir *Midraş'a* göre bu grup, aksine, kurtuluş konusunda ümitsizdir]. Moşe bu gruba sabırlı olmalarını söyler ve “*Durun! Tanrı'nın size sağlayacağı kurtuluşa şahit olacaksınız*” der. İkinci grup Mısır'a dönmeye hazırlanır. Moşe onlara “*Mısır'ı görüşünüz [son olarak] bugündür. Onları bir daha ebediyen görmeyeceksiniz*” diye sakinleştirir. Üçüncü grup savaşmayı teklif eder de Moşe araya girer ve “*Tanrı sizin için savaşacak*” der. Dördüncü grup ise Mısırlılar'ı savaş naralarıyla caydırmayı dener [ya da diğer bir *Midraş'a* göre sürekli Tanrı'ya feryat etmektedir] ama Moşe onları “*siz [artık] sessiz olun*” diye uyarır (*Talmud Yeruşalmi – Taanit* 2:5).

15. Neden Bana haykırıyorsun? – Buradan Moşe'nin de dua etmekte olduğunu görmekteyiz. Fakat Tanrı ona şöyle demiştir: “Şimdi Yisrael'in sıkıntıda olduğu ve pratikte bir şeylerin yapılmasını gerektiren bir zaman. Uzun dualara vakit yok! Şimdi mucizeyi hak ettiğinizi gösterme vaktidir. *Bene Yisrael'e konuş, ilerlesinler!*” (Raşi). Ya da benzer bir bakışla; “*Bana neden haykırıyorsun? Artık her şey sizin elinizde; ilerleyin ve güveninizi kanıtlayın!*” (Rabenu Behaye). Ya da farklı bir bakışla; “Yisrael'in sıkıntılı durumundan kendin sorumluymuşsun gibi *neden dövünüp haykırıyorsun?* Ulusu kurtarma konusu *Bana* ait! Bu yüzden *Bene-Yisrael'e konuş*, korkmayıp *ilerlesinler*. Onların güvenliğini Ben sağlayacağım” (Raşi).

İbn Ezra'ya göre Moşe burada feryat etmemektedir. Fakat halk feryat ettiği için (p. 10), Tanrı onların liderlerine seslenmektedir: “Neden onların korkuyla feryat etmelerine göz yumuyorsun? Sa-

¹¹ Moşe'ye "Mısır'da mezar mı yoktu da bizi çölde ölmeye getirdin?!" dediler. "Nedir bu bizi Mısır'dan çıkarmakla yaptığın?" ¹² Sana Mısır'dayken 'Bizi rahat bırak da Mısır'a hizmet edelim' diye söylediğimiz tam olarak bu değil miydi? Çünkü bizim için Mısır'a hizmet etmek, [burada] çölde ölmemizden iyidir!"

¹³ Moşe halka "Korkmayın" diye cevap verdi. "Dimdik durun! Tanrı'nın bugün size sağlayacağı kurtuluşa şahit olacaksınız. Çünkü Mısır'ı görüşünüz [son olarak] bugündür. Onları bir daha ebediyen görmeyeceksiniz. ¹⁴ Tanrı sizin için savaşacak; ama siz sessiz olun."

[40. Deniz Yarlıyor]

¹⁵ Tanrı Moşe'ye "Neden Bana haykırıyorsun?" dedi. "Bene-Yisrael'e konuş, ilerlesinler!"

el'in çöle doğru giderken gerisin geriye Pi Ahirot'a gelmelerinin sebebi Mısırlılar'ı şaşırtıp üstlerine çekmek değil midir? Öyleyse takip edilmek onların beklediği bir durumdur. O zaman korkunun sebebi nedir? Önceki açıklamada da belirtildiği gibi, Bene-Yisrael'in gördüğü, sadece yaklaşmakta olan güçlü bir ordudan ibaret değildir. Bir melek onlara eşlik etmektedir. Bu da, Tanrı'nın kendilerini bıraktığını sanmalarına sebep olmuştur; aksi takdirde neden bir melek Mısır'a katılmıştır ki? Gerçekle meleğin görünüşünün iki amacı vardır: Meleğin yarattığı korku, Yahudiler'in Teşuvasını hızlandırıp dua etmelerini sağlamıştır. Ayrıca Tanrı o dönemin güçlü Mısır devletini, bir daha Yisrael'e zarar vermeme-i için tamamen yok etmek istemektedir. Bu da ancak, meleğin temsil ettiği manevi gücün yok edilmesiyle gerçekleşebilecektir (bkz. p. 30).

Feryat ettiler – Bu ifade iki farklı şekilde anlaşılabilir. Birincisine göre, Bene-Yisrael son kalesine sığınmaktadır; yani dua edip Tanrı'dan yardım istemektedir. Bu şekilde, Atalar'ın en usta olduğu sanatı – duayı – benimsemişlerdir (Mehilta; Raşi). Ramban'ın açıklamasıyla, Targum Onkelos'un çevirisinden anlaşılır ise bu feryadın şikayet içeriyor olabileceğidir.

Kısacası halk içinde tek bir görüş hakim değildir (bkz. p. 14 ačk.). "Bazıları arabalar, bazıları ise atlara [güvenir] – biz ise Tanrımız Aşem'in İsmi'ni anarız" (Teilim 20:10) şeklindeki temel Yahudi görüşünü benimsemiş olanlar dua etmektedirler. Bazıları ise durumdan o denli korkuya kapılmışlardır ki, Mısır'dan çıktıkları için pişmandırlar ve öfkelerini liderleri Moşe'ye yönelterek, p. 11-12'deki sözleri söylemektedirler. Yine de Ramban, bu kişilerin bile Tanrı'ya değil, ama Moşe'ye olan inançlarını kaybettiklerini açıklar. Moşe'nin kafasına göre hareket edip halkı son derece tehlikeli bir duruma soktuğunu düşünmektedirler.

11. Çölde ölmeye – Fakat şu anda karşı karşıya oldukları tehlike çöl değil, Paro'nun ordusudur.

Bu durumda "savaşta ölmeye" demeleri daha uygun olurdu. Sforno buradaki ilk korkunun Paro'nun saldırması değil, onları kuşatması ve tüm yiyecek yollarını kapatması olduğunu belirtir. Böylece ölüm yine çöl şartları sebebiyle gelecektir. Ayrıca bkz. s.p. ačk.

12. Mısır'dayken ... söylediğimiz – Krş. Şemot 5:21 (Mehilta). İbn Ezra'ya göre ise Moşe'ye Mısır'da söylendiği belirtilen sözler Tora'da kaydedilmemiştir.

Çünkü... – Ramban bu sözlerin de Mısır'dayken söylenmiş olabileceğini belirtir. Buna göre pasuk, "Sana Mısır'dayken 'Bizi rahat bırak da Mısır'a hizmet edelim. Çünkü bizim için Mısır'a hizmet etmek çölde ölmemizden iyidir!' diye söylediğimiz tam olarak bu değil miydi?" şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle Bene-Yisrael, çölde açlık ve susuzluktan ölebileceklerinden korkarak Mısır'dan çıkmak istememişlerdir. Bu, önceki pasuğun açıklamasındaki soruya da farklı bir cevap sağlamaktadır.

13-18. Güvence.

13. Korkmayın ... Dimdik durun! – 600.000 eli silah tutan kişiden oluşan orduya sahip Bene-Yisrael'in, kendisinden sayıca oldukça az sayılabilecek Mısır ordusundan korkması nasıl anlaşılabilir? Bunun cevabı Bene-Yisrael'in o ana kadarki tarihinde yatmaktadır. Henüz kölelikten yeni çıkmışlardır ve onları takip edenler, doğduklarından beri sürekli önlerinde boyun eğmiş oldukları efendileridir. Belki artık özgürdüler ama kölelik ruhu hala Bene-Yisrael'in içinden çıkmamıştır. Dahası; silahlı olmalarına karşın hiçbir savaş eğitimi de almamışlardır. Bu neslin Erets-Yisrael'e girmemesinin sebeplerinden biri de, içlerinden bir türlü atamadıkları bu komplekstir (bkz. Bamidbar 13:33 ačk., 14:23). Kanaan uluslarıyla savaşabilecek olan, ancak çölde özgür ve Tanrı'nın mucizeleriyle sarılı bir şekilde doğup yetişmiş nesildir. Peraşanın sonunda gördüğümüz Amalek savaşında da, her ne kadar Amalekler az bir kuv-

16 מִזֶּה וְאֵתָהּ הָרַם אֶת־מִטָּה וְנִטָּה אֶת־יָדָךְ עַל־הֵימָּם וּבִקְעָהּ וַיָּבֹאוּ
 17 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבֶשֶׁת׃ יוֹאֲזִי הַנָּנִי מְחֹזֵק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ
 18 אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָהּ בַּפָּרֶעֶה וּבְכָל־חֵילֹו בָּרֻכְבוֹ וּבַפָּרָשָׁיו׃ יח וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם
 19 כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהַכְבִּדִי בַּפָּרֶעֶה בָּרֻכְבוֹ וּבַפָּרָשָׁיו׃ יט וַיֹּסֶעַ מֶלֶאךָ הָאֱלֹהִים
 הַחֵלֶל לְפָנָי מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיֹּסֶעַ עֲמֹד הָעֲנָן מִפְּנֵיהֶם
 20 וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיָּבֹא בֵּין אֶמְחֶנֶה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי
 21 הָעֲנָן וַחֲשָׁךְ וַיָּאָר אֶת־הַלֵּילָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלֵּילָה׃ כא וַיֵּט
 מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הֵימָּם וַיִּנָּלֶךְ יְהוָה אֶת־הֵימָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה
 כָּל־הַלֵּילָה וַיִּשָּׂם אֶת־הֵימָּם לְחַרְבָּה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם׃

o.a.).

19-20. Mısır'dan çıkışlarından itibaren Tanrı'yı temsilen Bene-Yisrael'in önünden giden ve gündüzleri bulut, geceleri de ateş sütununu yönen melek (bkz. 13:21 açk.), gecenin başında

Bene-Yisrael'in arkasına geçmiştir. Her günün aksine, hava karadıktan sonra bulut sütunu bu kez ortadan kaybolmamış, Mısırlılar'ın attıkları okları ve mancınık taşlarını engellemek için iki kamp arasında yer almıştır. Bulut sütunu aynı zamanda, Mısırlılar'ın, Bene-Yisrael tarafında geceyi aydınlatan ateş sütununun ışığından yararlanmalarını engellemekte, onları zifiri karanlık içinde bırakmaktadır (Raşi).

Ramban'ın görüşüne göre, melek ateş sütununun içindedir. Dolayısıyla p. 19'da ilk olarak o hareket edip Bene-Yisrael ile Mısırlılar arasına girmiştir. Onu bulut sütunu takip etmiş ve ateş sütunu ile Mısırlılar arasında yerini almıştır. Böylelikle iki taraf arasındaki, sütunlardan oluşan bu ayıraç, bir yandan Bene-Yisrael'i aydınlatırken, diğer yandan Mısırlılar'ı zifiri karanlığa hapsedmiştir. Ramban, ateş sütununun her gece olduğu gibi ön tarafta kalmış olması halinde, Mısırlılar'ın Bene-Yisrael'in denize ilerleyişini göremeyecekleri ve dolayısıyla onların peşinden denize girmeyeceklerine dikkati çeker.

Meam Loetz, karanlıktaki Mısırlılar'ın, aydınlıktaki Bene-Yisrael'i gördükçe, onlara oklar ve mancınıkla saldırdığını, fakat bulut sütununun bunları emdiğini belirtir. Bene-Yisrael aydınlık ve sütunlardan oluşan engellerle kendilerini güvende hissettikçe, Mısırlılar'ın saldırma istekleri artmış ve denize girdiklerinde Bene-Yisrael'i büyük

bir hevesle takip etmişlerdir.

20. ... aydınlatıyordu – Ramban; İbn Ezra; Raşbam. İbranice *Vayaer*. Her ne kadar “Or – Işık” sözcüğü ile bağlantılı olsa da, sözcük deyimisel olarak tam aksi anlamı, yani karanlığı ifade edebilir. Dolayısıyla pasuk alternatif olarak “*Bulut ve karanlık vardı; [bulut sütunu] geceyi her türlü görüşü imkansız kılan bir karanlığa boğmuştu*” şeklinde anlaşılabilir (*Sehel Tov*; Saadya Gaon; İbn Yanah; Roş; *Adar Zekenim*; *Septuaginta*; *Talmud – Pesahim* 2a).

Biri diğerine yaklaşmadı – “Mısırlılar Bene-Yisrael'e yaklaşamadılar” (Raşi). Bir görüşe göre buluttan kaynaklanan karanlık, Mısır'daki karanlık belası gibi Mısırlılar'ın kımıldamasını engellemiştir. Dolayısıyla ifade “Mısırlılar birbirlerine yaklaşmadılar” şeklinde anlaşılabilir (*Meam Loetz*).

Melekler sürekli olarak Tanrı'ya şarkılar söylerler. Fakat Tanrı, “Ellerimin eserleri [=Mısırlılar] denizde boğuluyorlar; siz şarkı mı söyleyeceksiniz?!” diye onları susturmuştur (*Talmud – Megila* 10b). Bu açıklama doğrultusunda, ifade “Melekler, o gece boyunca, Tanrı'ya şarkı söylemek üzere bir araya gelemediler” şeklinde anlaşılabilir (Rabenu Behaye). Bir *Yom Tov* olmasına karşın, Pesah'ın yedinci gününde özel mutluluk ifade eden *Alel* duasını bütünüyle okumamamızın sebebi budur. Zira Yahudilik, düşmanın yok oluşunu bir mutluluk sebebi olarak kabul etmez. Tanrı da kötülerin yok olmalarını değil, *Teşuva* yapmalarını arzu eder.

21-31. Deniz Yarıyor

21. Moşe elini denizin üzerine uzattı – Pasuk,

¹⁶ Sana gelince – asanı kaldır ve elini denizin üzerine uzat. Onu yaracaksın ve Bene-Yisrael denizin içine, kuru toprağa girecekler. ¹⁷ “Ben ise – Mısırlılar’ın kalbine güç veriyorum; [Bene-Yisrael’in] peşlerinden gelecekler. Paro ve tüm askerleri, arabaları ve süvarileri ile onurlanacağım. ¹⁸ Böylece, Paro, arabaları ve süvarileri ile onurlandığımda, Mısırlılar Benim Tanrı olduğumu kavrayacaklar.” ¹⁹ Tanrı’nın, Yisrael kampının önünde ilerleyen meleş hareket edip arkalarına geçmişti. [Dolayısıyla] Bulut sütunu da önlerinden hareket edip, arkalarında yer alarak, ²⁰ Mısır kampıyla Yisrael kampı arasına girmişti. [Bir yanda] Bulut ve karanlık varken, [diğer yanda ateş sütunu] geceyi aydınlatıyordu. Böylece gece boyunca biri diğerine yaklaşmadı.

²¹ Moşe elini denizin üzerine uzattı. Tanrı bütün gece boyunca denizi kuvvetli doğu rüzgarıyla iteledi, deniz yatağını kuru zemin haline getirdi. Sular yarılmıştı.

na Paro ile onurlanacağımı, dolayısıyla sizi kurtaracağımı söylemedim mi? Onları sakinleştirmek senin görevin” (Ramban).

Diğer yandan Ramban, Moşe’nin elbette kurtuluş-tan emin olduğunu, fakat deniz ve Mısır ordusu arasında sıkıştıkları bir ortamda bunun nasıl gerçekleşeceğini bilmediği için dua ettiğini belirtir.

Sforno farklı bir yaklaşım önerir. Halk feryat edince, Moşe onların inançlarını kaybettiklerini ve denize doğru ilerleme konusunda kendisini dinlemeyeceklerini düşünmüştür. Tanrı’ya haykırışının sebebi budur. Fakat Tanrı cevap vermektedir: “Neden Bana haykırıyorsun? Bene-Yisrael’e konuş. İlerleyecekler ve sen bu kuşku-larının yersiz olduğunu anlayacaksın!”

Or Ahayim, temel bir soruna değinir. İnsanlar tehlikeyle karşı karşıya kaldıklarında dua etmeleri uygun bir davranış değil midir? Dahası böyle bir durumda Tanrı’ya değilse, kime dua edilecektir? Dahası Moşe’nin ne yapması gerektiğinin açıklanmasını dileyen bu duası kabul da edilmiş, Tanrı ona direktifler vermiştir. Nitekim *Onkelos*’un bu pasuktaki çevirisi de “*Tanrı Moşe’ye ‘Duamı kabul ettim’ dedi*” şeklindedir. *Or Ahayim* şöyle açıklar: Tanrı’nın, Merhameti’ni işletmesi için, merhamete ihtiyaç duyan kişinin bunu hak edecek asgari bir şeyler yapmış olması gerekir. Oysa bu noktada, Tanrı’nın Yargı Niteliği Bene-Yisrael’in kurtarılıp kurtarılmaması konusunda güçlü bir argümanla baskındır: Bene-Yisrael de Mısır’da oldukları dönemde, Mısırlılar gibi put-perestlikten sorumludurlar. Bu durumda bir ulus yıkıma uğrarken diğerinin kurtarılması adil midir? [Tanrı’nın Yargı Niteliği’nin baskın olduğunu p. 19’da “*Tanrı’nın ... meleş*” ifadesinde görmekteyiz. Burada Tanrı için kullanılan İsim, O’nun Yargı Niteliği’ni temsil eden *E-lo-im*’dir. Başka bir deyişle bu noktada Bene-Yisrael sert bir yargıya tabi tutulmaktadırlar (Raşi)]. İşte bu nedenle sadece dua yeterli değildir. Bene-Yisrael’in,

Tanrı’ya olan güvenlerini ispatlayıp denize doğru ilerlemeleri gerekmektedir. Gösterecekleri bu inanç, tabi tutuldukları yargıda lehlerine sonuç çıkmasını sağlayacaktır (bkz. p. 22 açık.).

16. Asanı kaldır – Mısırdaki belalar sırasında Moşe’nin elini uzatması ile asasını uzatması aynı şeydi (7:20 açık.). Burada ise Tanrı Moşe’den asayı kaldırmasını istedikten sonra, ona ayrıca elini uzatmasını söylemektedir. Halk, Moşe’nin aracılığıyla gerçekleşen mucizeleri asada olduğunu düşündükleri özel bir güce bağlıyor, Moşe’nin asa olmasa hiçbir şey yapamayacağına inanıyordu. Tanrı bu sebeple Moşe’den öncelikle asasını kaldırıp bir kenara bırakmasını, denizin yarılmasını sadece elini uzatarak sağlamasını istemektedir (Rabenu Behaye).

17. Mısırlılar’ın kalbine güç veriyorum – Düşmanı için denizin bile yarıldığını gören bir ordunun, her şeye rağmen takibe geçmeyi düşünmesi deliliktir. Buna rağmen Tanrı onların kalbine güç vermiş ve olayları “objektif” bir gözle değerlendirmelerini sağlamıştır (krş. p. 4 açık., Ramban o.a.).

Peşlerinden gelecekler – Tanrı’nın, Bene-Yisrael’i kurtarmak için onları denizden geçirmesine gerek yoktu. Başka bir yolla da kurtarabilirdi. Fakat bu pasuktan da anlaşıldığı gibi amaç Bene-Yisrael’i kurtarmanın yanında Mısırlılar’ı suya çekip orada cezalandırmaktır (İbn Ezra; bkz. 1:10 açık.).

18. Mısırlılar ... kavrayacak – Burada bahsedilenler, denizde ölecek olan Mısırlılar değildir. Mısır ordusu tamamen yok olacaktır; fakat arkalarında bıraktıkları tüm Mısır halkı, denizdeki mucizeyi duyacak, Tanrı’nın gücünü ve hakimiyetini tanıyacaktır (İbn Ezra; Sforno). Öte yandan denizdeki Mısırlılar’dan bahsediliyor da olabilir. Zira onlar da bu durumu ölümlerinden hemen önce kavrayacaklardır (bkz. p. 25, İbn Ezra

כב ויבאו בני־ישראל

22

בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבֶשֶׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם: כג וַיִּרְדּוּ

מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוֹס פָּרְעָה רֹכֵב וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם:

כד וַיְהִי בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקַף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעֶמֶד אֵשׁ וְעָנָן

וַיִּהְיֶה אֵת מַחֲנֵה מִצְרַיִם:

kuru toprak haline gelmiştir.

Sağ ve sol yanlarında birer duvar – Burada, olayın basit bir med-cezir olmadığını açıkça görmekteyiz. Anlaşıldığı kadarıyla, suların yarıldığı yer *Talmud* döneminde biliniyordu. Zira burayı gören kişinin söylemesi gereken özel bir beraha vardır (*Talmud* – *Berahot* 54a; krş. *Nesiat Rabi Ovadya MiBartanura* 3).

Rabenu Behaye *Midraş*’tan alıntı yapar: Katılmış suda oluşan bu duvarlar birer koruyucudur. Su Tora’yı simgeler. Ayrıca “sağ taraf” da manevi başarıyı ve Tora’nın ateşini (*Devarim* 33:2) belirtir [mitsvaların yerine getirilmesinde sağ elin öncelikli oluşunun sebebi budur]. Başka bir deyişle, sağ taraftaki “koruyucu duvar”, denizden çıktıktan sonra Sinay’da kabul edecekleri Tora’dır. Öte yandan “sol taraf”, sol kola bağlanan *Tefilin*’i hatırlatmaktadır; dolayısıyla o yandaki koruyucu, mitsvalardır. Kısacası; karşısındaki düşman ister azgın sular, isterse gaddar ordular olsun, Yahudiler’i daima koruyanlar, Tora ve içerdiği mitsvalardır.

Midraş denizin “ikiye” ayrılmadığını vurgular. Bu olay sırasında 12 kabile için 12 ayrı yol açılmıştır. Sular her iki tarafta birer duvar olmanın yanında, tıpkı bir tünel gibi üstü de kapatmaktadır (bkz. p. 31 ačk.).

23-29. Sular, Mısır’ın üstüne kapanıyor. İnsanların gerçeği görmeyi nasıl reddettiğini tarihi bir şekilde gösteren bu örnekte, on beladan yeni kurtulmuş olan Mısırlılar, daha önce hiç ayrılmamış bir denizin, Tanrı tarafından Halkı’nı kurtarmak için yarıldığını kabul etmeye hazır değillerdir. Bulut ve ateş sütunları onlar için hiçbir şey ifade etmemektedir. Sadece görmek istediklerini görmekte ve sadece inanmak istediklerine inanmaktadırlar. Bu şekilde, önderinde gördükleri, sadece kendi zayıf kölelerinden oluşan bir topluluktan ibarettir. Etrafta gerçekleşen olağanüstü olaylara aldırış bile etmeden, Bene-Yisrael’in ardından, yarılmış denize girmişlerdir. Mısırlılar’ın yenilgisi, olağandışı meteorolojik oluşumlarla başlamış, Bene-Yisrael için sertleşmiş olan deniz ya-

tağının birden sıcak ve balçık hal almasıyla devam etmiştir. Teilm’de belirtildiği gibi: “*Bulutların suları boşaldı, yücelikler gürledi; hatta [dolu tanelerinden oluşan] Okların [hızla Mısırlılar’ın üzerine] ilerledi. Gürleyen Sesin dönerek gelen rüzgardaydı, yıldırımlar dünyayı aydınlattı; yeryüzü tepki gösterip sarsıldı*” (*Teilm* 77:18-19). Ve son olarak, Mısır ordusu denizin içine girdiğinde, su duvarları bir anda üstlerine kapanmıştır. Böylece Mısır, uzun sürecek bir güçlenme süreci geçene kadar bir dünya süpergücü olmaktan çıkmıştır.

24. Gecenin son bölümünde – Tam çeviriyle “*sabah nöbetinde*.” Bu, gecenin son üçte biridir [Sabaha karşı 02:00 suları] (*Raşi*; *Talmud* – *Berachot* 3a). Gece, her biri “*Aşmoret* – *Nöbet* / *Vardiya*” adını alan üç bölüme ayrılır. Raşi’ye göre bu bölümlerin bu ismi almasının sebebi, Hizmet Melekleri’nin (*Malahe Aşaret*) nöbetler halinde Tanrı’ya övgüler sunan şarkılar söylemesidir. Önce de belirtildiği gibi, Tanrı bu son bölümde meleklerin şarkı söylemelerine izin vermemiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere, tüm bu olay gece vakti güneş doğmadan önceki son bölümde gerçekleşmiştir. Bir görüşe göre ise tan vakti ya da güneş doğuşudur (*Mehilta*; Vilna’lı Gaon). Başka bir açıklamaya göre ise *Aşmoret* sözcüğü “gece” anlamındadır (*Menahem İbn Seruk*; *Lifşuto Şel Raşi*).

Mısır ordusunu – Ya da “*Mısır kampını*.”

Ateş ve bulut sütunuyla – Bulut sütunu, Bene-Yisrael için düz ve kuru olan zemini balçık haline getirmekte, ateş sütunu ise onu yüksek ısıyla ısıtmaktadır (*Raşi*).

Vurarak – Radak, *Şeraşim*. Ya da “*baktı*” (*Raşi*). İbranice *Vayaşkef*. Bu özellikle yok etme amaçlı ya da yok edişe şahit olan (krş. *Bereşit* 19:28) bir bakışı ifade eder (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Burada, Mısırlılar’ın cezasını başlatan gökgürültüsü, şimşek ve yağmurdan bahsedilmektedir (*Teilm* 77:18-19; *Targum Yonatan*; *Mehilta*, *Talmud Yeruşalmi* – *Sota* 8:3; *Raşbam*; *Antiquites* 2:16:3).

İbn Ezra’ya göre pasuk şu şekilde anlaşılmalıdır:

²² Bene-Yisrael denizin içine, kuru toprağa girdiler. Sular onlar için sağ ve sol yanlarında birer duvar halindeydi. ²³ Mısırlılar takibe geçtiler. Paro'nun tüm atları, arabaları ve süvarileri, peşlerinden denizin içine girdiler.

²⁴ Gecenin son bölümünde Tanrı, Mısır ordusunu ateş ve bulut sütunuyla vurarak, Mısır kampını paniğe uğrattı.

hem Moşe'nin ellerinden hem de doğu rüzgarından bahsetmektedir. Acaba mucizeyi hangisi gerçekleştirmiştir? Bu konu hakkında birkaç yaklaşım vardır.

Pasuğun basit açıklamasına göre Moşe elini uzatmış, bunun ardından Tanrı rüzgarı estirerek suların yarılmasını sağlamıştır. Rüzgar tüm gece boyunca, Bene-Yisrael'in geçişi sırasında bile sürmüştür (İbn Ezra). Tanrı'nın denizi, açık ve reddedilemez bir mucize yerine, bir rüzgarla yarmasının nedeni, Mısırlılar'ın bunu doğal bir olay olarak kabul edip, Bene-Yisrael'in ardından gelmekte sakınca görmemelerini sağlamaktır. Her ne kadar daha önce hiçbir zaman bir rüzgarın denizi böyle yarmadığı açık olmasına karşın, Mısırlılar Bene-Yisrael'e saldırma konusunda o kadar kararlıydılar ki, bunun doğal bir olay olduğuna inanmak işlerine gelmiştir (Ramban). Dahası, Tanrı mucize yaparken bile, bunu doğalmış gibi göstermek ister. Zira Tanrı evreni yaratmış ve bunda belirli bir düzen belirlemiştir. Dolayısıyla bu düzeni bozduğunda bile, söz konusu kanunların kamuflajı altında yapmayı tercih eder. Burada da, normalde suyu kuruttuğu bilinen bir rüzgar kullanmayı tercih etmiştir (Raşbam).

Rabenu Behaye ve Sforno'ya göre, denizi yaran, doğrudan Moşe'nin [Tanrı'nın emri uyarınca] elini uzatmasıdır. Rüzgar ise daha sonra devreye girmiş ve suların çekilmesinin ardından, çamur halindeki deniz yatağını tamamen kurutmuştur. Böylelikle Bene-Yisrael denizin içinden geçerken kuru toprakta yürümüşlerdir. Pasuğun sonucuyla ilgili çevirimiz bu yöndedir: “Sular [Moşe'nin elini uzatmasıyla] yarılmıştı.” Malbim'e göre, bu pasukta “kuru zemin” olarak çevirdiğimiz *Harava* sözcüğü, “balçık zemin / bataklık” anlamındadır. Zira ona göre de, önce sular itelenmiş ve balçık zemin ortaya çıkmış, daha sonra burası kuruyarak sıradaki pasukta sözü geçen “kuru toprak” durumuna ulaşmıştır.

Or Ahayim, Moşe'nin elini uzatmasıyla suların açılmasının ardından, rüzgarın esmesiyle, alt suların katlaştığını öne sürer. Başka bir deyişle Bene-Yisrael'in üstünde yürüdüğü “kuru zemin” deniz yatağı değil, katılaşmış derinliklerdir. Böylece üstten belirli miktarda su yarılmış, bir düzeyin altındaki sular ise mucizevi bir şekilde

katılaşmıştır. Bu şekilde Bene-Yisrael deniz yatağına kadar inmek ve çıkışta dik yamaçlara tırmanmak zorunda kalmamışlar, belirli bir seviyede dümdüz bir yolda yürümüşlerdir.

Kuvvetli doğu rüzgarıyla – Doğru rüzgarının özelliği kuvvetli olmasıdır. Yani burada “kuvvetli bir doğu rüzgarı” ya da “kuvvetlendirilmiş doğu rüzgarı” değil, “kuvvetli olduğu bilinen doğu rüzgarı”ndan bahsedilmektedir (*Mizrahi*). Tanrı, kötülere cezalandırmak için bu kuvvetli rüzgara başvurur (Raşi; krş. Yirmeyau 18:17; Osea 13:15; Yehezkel 27:26; Yeşayau 27:8).

Sular yarılmıştı – Pasukta “deniz yarılmıştı” ya da “denizin suları açılmıştı” değil, genel bir terimle “sular yarılmıştı” denmektedir. Raşi bu mucizenin yerel değil evrensel bir şekilde gerçekleştiğini belirtir. Başka bir deyişle Tanrı o an için dünya üzerindeki tüm suların doğasını değiştirmiş (Rabenu Behaye), tüm su birikintileri – bir bardaktaki su bile – yarılmıştır.

22. Denizin içine, kuru toprağa – “Kısa bir süre önce denizin kapladığı ve bu noktada kuru toprağa dönüşen yere” (Rabenu Behaye). *Midraş* hemen sorar: Madem deniz; neden kuru toprak? Madem kuru toprak; neden deniz? Pasuğun hem deniz hem de kuru toprak demesi, Bene-Yisrael'in öncelikle denize girdiğini göstermektedir. Tanrı'nın Moşe'ye ima etmiş olduğu üzere, Yahudiler'in, doğrudan suyun içine girerek bağlılıklarını kanıtlamaları gerekmektedir. *Midraş*, kabileler arasında “denize kim önce girecek” konulu bir tartışma yaşandığını belirtir. Buna göre, bir yandan denizle bağdaştırılmış olan Zevulun (Bereşit 49:13) ve Naftali (Devarim 33:23) kabileleri önden gitmek isterlerken, diğer yandan [Tanrı'nın “Yisrael-oğullarına konuş, ilerlesinler” (p. 15) emrinin özellikle “Yisrael'in” çocuklarına – Yaakov'un isminin Yisrael'e çevrilmesinden sonra doğan çocuğunun (krş. Bereşit 35:10 ve 35:16-18) soyuna hitap ettiği sonucunu çıkaran] Binyamin kabilesi suya atlamak istemiş, fakat Yeuda kabilesi tarafından sertçe engellenmiştir (krş. Te'ilim 68:28). Daha sonra Yeuda kabilesinin lideri olacak Nahşon ben Aminadav, suya giren ilk kişidir. Su burun deliklerine gelecek kadar denizin içinde ilerledikten sonra deniz yarılmış (*Talmud – Sota* 37b; *Midraş – Şemot Raba* 21:10) ve

כֹּה וַיֹּסֶר אֶת אַפְּן מִרְכַּבְתּוֹ וַיִּנְהֲגֵהוּ בְּכַבְדָּתָא 25
 וַיֹּאמֶר מִצְרִים אָנוּסֶה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיֶה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם: פ
 רביעי כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטָּה אֶת־יָדְךָ עַל־הֵימָּה וַיֵּשְׁבוּ הַמַּיִם 26
 עַל־מִצְרַיִם עַל־רֶכְבָּן וְעַל־פָּרָשָׁיו: כז וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הֵימָּה וַיָּשָׁב 27
 הַיָּם לַפְּנוֹת בִּקְרֹל לְאֵיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנְעַר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם
 בְּתוֹךְ הַיָּם: כח וַיֵּשְׁבוּ הַמַּיִם וַיַּכּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל 28
 פָּרָעָה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאָר בָּהֶם עַד־אַחַד: כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל 29
 הָלְכוּ בִּיבֶשֶׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֲמָה מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם:

çıktığı zaman, arabaları yönlendirmek son derece zor hale gelmiştir ve ters yöne döndükleri anda sular onları karşılamıştır. Böylece suya doğru kaçmış gibidirler (Raşbam). Gecenin son bölümünün başındaki panik sebebiyle geri dönüp denizden girdikleri yerden çıkmak istemişler, fakat oraya ulaştıkları zaman sular tam oradan başlayarak kapanmaya başlamıştır (Sforno). Denizin eski haline gelmeye başladığını hissettikleri anda çeşitli yönlerde kaçmak istemişler; fakat nereye dönseler sular onları karşılamıştır (Or Ahayim).

Rabi Mordehay Kamenetsky, farklı bir bakışla buradan bir ders çıkarır. Mısırlılar Bene-Yisrael'in yolunu kaybettiğinden emindirler. Gördükleri tüm mucizeler bile onları geri döndürme konusunda yetersiz kalmıştır. Ve şimdi tıpkı ters yönde trafiğe girmiş ve "tüm arabalar ters gidiyor" diyebilecek kadar gerçekleri algılamaktan yoksun bir sürücü gibi, kendilerinde hiçbir sorun görmemektedirler. Hıristian körelmiş gözlerle sahip kişilerin kaçışları bile ters yöndedir.

Denizin ortasında çalkaladı – Üst ve alt sular paslaşarak Mısırlılar'ı çalkalamaktadırlar (Avot DeRabi Natan 33). Tıpkı bir tencerede çalkalanan bir et parçası gibidirler. Sforno'ya göre bu sözlerin anlamı "silkeledi" şeklindedir. Buna göre Tanrı öncelikle Mısırlılar'ın arabalarını silkeleyip, içindekileri bir anda tekrar sertleşen zemine vurmuştur. Tüm bunlara karşın, Tanrı Mısırlılar'ın halen hayatta kalmalarını sağlamış ve bu onların çektikleri acıları arttırmıştır (Raşi).

28. Sular geri gelip – Bazı kişiler Kızıldeniz'in yarılışını doğal olaylarla açıklamaya çalışırlar. Elbette Tanrı doğu rüzgarı estirerek bu olayı doğalmış gibi göstermek istemiştir; fakat bunun amacı Mısırlılar'ın kalbine güç vermektir. Diğer yandan olan her şey aslında açık birer mucizedir.

Moşe'nin suların med-cezir ile ne zaman çekilip ne zaman kapandığını bildiği ve halkı bu şekilde geçirdiğini söylemek, bu pasuklar göz önünde tutulduğunda komik kaçacaktır. Zira hiçbir med-cezir olayında denizin iki yanında sular birer duvar şeklinde durmaz. Dahası med-cezirin tamamlanması çok uzun zaman alır. Fakat pasuklardan da anlaşıldığı gibi denizin açılması gecenin son bölümünde gerçekleşmiş ve sabah olmadan hemen önce yani nispeten kısa bir süre sonra sonuçlanmıştır (İbn Ezra).

Paro'nun... – Pasuk Raşi'ye göre çevrilmiştir. Ramban'a göre ise çeviri şöyledir: "Sular geri gelip, araba[ları], süvarileri ve Paro'nun, denizde onları takip eden tüm ordusunu [=iknayla yanına aldığı halkı (p. 6)] örttü."

Bir tanesi bile kalmadı – İbn Ezra. Tam çeviriyle "Aralarında bir taneye kadar kalmadı." Bu ifade, "bir tanesi dışında kimse kalmadı" şeklinde de anlaşılabilir. Bu da Midraş'taki, Paro'nun son anda kurtulduğuna dair görüşün temelidir.

29. Bu sırada ... [halen] – İbn Ezra. Zira deniz, Bene-Yisrael'in bulunduğu tarafın aksi yönünden itibaren kapanmaya başlamıştır (Sforno). Deniz Mısırlılar'ın üzerine kapanırken Bene-Yisrael'in çıkmış olduğu görüşündeki Raşbam'a göre ise "Oysa Bene-Yisrael [denizin içinde oldukları sırada] kuru toprakta, denizin içinde yürümüşlerdi."

²⁵ Arabalarının tekerleğini çıkarttı ve ilerleyişlerini ağırlaştırdı. Mısırlılar “Yisrael’den kaçalım!” diye inlediler. “Çünkü Tanrı onlar adına Mısırlılar’la savaşıyor!”

[41. Mısır Ordusu Yok Oluyor]

²⁶ Tanrı Moşe’ye “Elini denizin üzerine uzat” dedi. “Sular [normale] dönüp Mısır’ın, arabalarının ve süvarilerinin üzerine [kapanacak].” ²⁷ Moşe elini denizin üzerine uzattı ve sabaha karşı deniz normal koşuluna döndü. Mısırlılar [sulara] doğru kaçıyorlardı. Tanrı Mısırlılar’ı denizin ortasında çalkaladı.

²⁸ Sular geri gelip, Paro’nun denizde [Bene-Yisrael’in] peşlerinden gelen tüm ordusuna ait araba ve süvarileri örttü. Aralarında bir tanesi bile kalmadı.

²⁹ Bu sırada Bene-Yisrael [halen] kuru toprakta, denizin içinde yürüyorlardı. Sular onlar için sağ ve sol yanlarında birer duvar halindeydi.

“Gecenin son bölümünde, Tanrı’yı temsil eden melek (13:21 açık.) ateş ve bulut sütunları arasından Mısır kampına [yok etme amacıyla] baktı ve Mısır kampını paniğe uğrattı.”

Paniğe uğrattı – Kulakları sağır eden gürlemeler (Raşi) ya da çeşitli bedensel rahatsızlıklar (Sforno) yoluyla. Mısırlılar korkudan artık iyice mantıksız bir şekilde hareket etmekte, ürkmüş atları da bu karmaşayı arttırmaktadır.

25. Arabalarının tekerleğini çıkarttı – Tanrı deniz yatağındaki balçığın ısınmasını ve tekerleklerin işlevlerini kaybetmelerini sağlamıştır (*Targum*; Raşi). *Meam Loetz*’in gözlemlediği üzere, “tekerlek” sözcüğü tekil kullanılmaktadır. Bu da her arabanın tek tekerleğinin çıktığını ve büyük bir dengelessnessle etrafa savrulurken hem üstündekiler, hem de çarptıkları insanları ezip parçaladığını göstermektedir. İnsan ve arabaların birbirine girdiği bu karmaşada birçok kişi ezilmiştir. Tüm bunlar, Mısırlılar’ın Yahudiler’e kötü davranmalarının cezasıdır.

Alternatif olarak “çamura sapladı” (*Septuaginta*; *Asar* kökü; krş. Koelet 4:14). Ya da “[Mısırlılar] arabaların tekerleklerini döndürmeye çabaladılar” (Raşbam; İbn Ezra; *Hizkuni*).

İlerleyişlerini ağırlaştırdı – Balçık yoluyla (Sforno). Paro ve danışmanları Bene-Yisrael’e karşı kalplerini sertleştirmişlerdir / ağırlaştırmışlardır (bkz. 8:11 açık.); buna karşılık Tanrı da onların ilerleyişini ağırlaştırmaktadır (Raşi).

Mısırlılar... – *Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*. Tam çeviriyle “Mısır ‘Yisrael’den kaçayım!’ dedi.”

Mısırlılar’la savaşıyor – *Targum Yonatan*; Raşi. Ya da “Mısır’la savaşıyor” (*Targum Onkelos*). Bu doğrultuda, sadece Kızıldeniz’dekiler değil, Mısır’da geride kalanlar da bu noktada ceza görmektedirler (Raşi).

26. Elini ... uzat – Denizin yarılışı sırasında olayların nasıl geliştiği konusunda farklı görüşler vardır. *Midraş’a* (*Şemot Raba* 22) göre Tanrı her şeyi, Mısır ordusunun son askeri denize girdiği anda, Bene-Yisrael’den son kişinin çıkacağı şekilde ayarlamış ve denizi kapatmıştır. Bene-Yisrael’in en arkasında Moşe vardır. Bu da halka, Moşe içeride olduğu sürece denizin eski haline dönmeyeceğine dair bir tür sakinleştirici garanti-dir. Bu görüşü takip eden Raşbam’a göre Moşe suları kapatmak için elini, tüm halk deniz kıyısına ulaştığı zaman uzatacaktır (krş. p. 29 açık.). İkinci bir görüş ise, suların bir kerede değil, en arkadan başlayarak aşamalar halinde kapandığı yönündedir. Bu görüş doğrultusunda Bene-Yisrael hala deniz içinde kuru toprakta ilerlerken, sular Mısırlılar’ın üzerine kapanmaya başlamıştır (Raşi; İbn Ezra; Sforno).

27. Normal koşuluna – İbranice *Leetano*. Tam çeviriyle “[her zamanki] kuvvetine.” Sular insan boyunu aşan seviyelerinden normal seviyesine düşmüştür. Hahamlarımız bir kelime oyunuyla bu sözcüğü “*Litnao Arison* – *Baştaki Koşuluna*” olarak açıklarlar. Amaçları, önemli bir prensibe dikkat çekmektir: Denizin Bene-Yisrael için yarılması yeni bir olgu değildir. Tanrı daha dünyayı yarattığı zaman, bu mucizenin gerçekleşmesi için denize bir şart koşmuştur. Bereşit 1:9’daki sözler bu konuda bir ipucu vermektedir (Rabenu Behaye). Fakat söylenmek istenen sadece bu değildir. Söz konusu “ilk koşul” sadece denizin yarılması değil, tarih boyunca meydana gelen tüm mucizeler için de geçerlidir. Tanrı bunların hepsini Yaratılış sırasında doğanın özüne işlemiş ve her biri sırası geldiğinde meydana gelmiştir.

[Sulara] Doğru kaçıyorlardı – Suların kaçmaları daha mantıklı olmaz mıydı? Çeşitli açıklamalar şöyledir: Mısırlılar şaşkınlık ve panikten ne yaptıklarını bilemez halledirler ve deliler gibi sulara doğru koşmaktadırlar (Raşi). Tekerlekleri

וַיִּשַׁע

יְהוָה בֵּינוֹם הָהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת
עַל־שִׁפְתַּת הַיָּם: 31 וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
בְּמִצְרַיִם וַיֵּרָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בִּיהוָה וּבַמֶּשֶׁה עָבְדוּ: פ

el'in her türlü ihtiyacını karşıladığı gibi, bunu denizde de yapmıştır.

13. Kızıldeniz'in suları tuzlu olmasına karşın, Bene-Yisrael susadıkları zaman duvardan tatlı su içebilmişlerdir: "Su havuzunu kayaya, sert taşı su kaynağına çevirir" (Teilim 114:8). Tanrı önce suyu sert kayalar gibi katılaştırmış, sonra da oradan tatlı su vermiştir.

14. Olayın dehşet verici boyutuna karşın, Bene-Yisrael'den hiçbir kadın düşük yapmamıştır.

15. Deniz yatağı düz değildir. Bu sebeple bir derinlikten sonrası katılaşmış ve düz bir patika oluşmuştur. Suların sadece üstten ilk üçte biri yarılmıştır (bkz. 15:8 açık.).

16. Duvarın delinmesiyle elde edilen tatlı su, içilmesi bittiğinde tekrar duvar halini almıştır (krş. 15:8).

17. Halk içinde yaşlılar da olmasına karşın, Tanrı onların hızlı ilerleyebilmelerini sağlamıştır.

18. Suların yüksek birer duvar gibi durmaları uzaklardan görülebilmüş, bu da çevre ulusları dehşete düşürmüştür (15:15).

19. Hayvanların yiyebilmesi için yürüdükleri patikada bitkiler ortaya çıkmıştır.

20. Suların açılması bariz bir mucize olmasına karşın, Mısırlılar Bene-Yisrael'in peşinden denize girmişlerdir.

21. Bene-Yisrael için tamamen kuru olan zemin, Mısırlılar'ın ilerlemelerini güçleştiren bir balçık halini almıştır (p. 24).

22. Ateş sütunu bu balçığı çok ısıtmış ve atların ayakları yanmıştır (p. 24).

23. Tanrı her savaş arabasından bir tekerlek çıkarmış, dengesini kaybeden arabalar, Mısır askerlerine ciddi kayıplar verdirmiştir (p. 23).

24. Birçok Mısırlı arabalarından düşmüş ve bir daha ilerleyememiştir (p. 25).

25. Arabaların tek tekerlekle ilerlemesi mümkün olmamasına karşın, kapanan sulara

doğru hızla ilerlemiş, Mısırlılar ters yöne çevirmeye gayret etse de yönleri değişmemiştir (p. 27).

26. Zemin balçığa dönüşmesine karşın Mısırlılar düştükleri zaman tekrar taşlaşmış ve vücutlarına büyük zararlar vermiştir. Üzerlerine kapanan sular da beton etkisi yapmıştır.

27. Mısırlılar muazzam bir gürültü eşliğinde taş, dolu ve kor yağışına maruz kalmışlardır. Bu onların ölümüne değil, ama paniklemesine yol açmıştır (p. 24).

28. Denizin yarılışındaki gürültü tüm dünyada duyulmuştur (15:14).

29. Denizin katılaşmasını sağlayan rüzgarın aynısı, Mısırlılar'ın boğulması için suları eski haline getirmiştir. Aynı rüzgar hem donduracak kadar soğuk, hem de eritecek kadar sıcaktır.

30. Erime yavaşça değil, bir anda gerçekleşmiş, Mısırlılar bir anda sularla çevrelenmiştir.

31. Kıyıya yakın ve kurtulabilecek durumda olan Mısırlılar bile, onları takip eden dalgalar tarafından boğulmuştur.

32. Tek bir Mısırlı bile kurtulamamış, tek bir Yahudi bile zarar görmemiştir. Sular Mısırlılar'ın üzerine kapanırken, Bene-Yisrael için halen açık kalmıştır (krş. p. 28 ve p. 29).

33. Kıyıdaki balçığa saplandıkları için suya henüz girmemiş olan Mısırlılar, kuvvetli bir hortumla denize taşınmıştır.

34. Mısırlılar azgın sularla bir anda diplere inip, bir anda havaya fırlatılmış, Tanrı onları denizde sertçe çalkalamıştır (p. 27).

35. At ve arabalar da çalkalanmalarına karşın, tek parça halinde kalmışlardır. Bu sayede Bene-Yisrael, arabalardaki değerli ganimeti zorlanmadan alabilmiştir.

36. Yeraltı suları, denizin sularına katılmış, oluşan güçlü akıntılar Mısırlıları parçalamıştır.

37. Kurşun gibi dibe giden Mısırlılar bile, güçlü dalgalarla tekrar tekrar yukarılara fırlatılmıştır.

³⁰ O gün, Tanrı Yisrael'i Mısır'ın elinden [tamamen] kurtardı. Yisrael, deniz kıyısında Mısırlılar'ın öldüğünü gördü.

³¹ Yisrael Tanrı'nın Mısır'a karşı açığa çıkardığı büyük güce şahit oldu. Halk Tanrı'ya derin bir saygı duydu; Tanrı'ya ve kulu Moşe'ye inandı.

30-31. Kurtuluş.

30. [Tamamen] Kurtardı – Güçlü bir ordudan fiziksel olarak kurtulmalarının yanında, Bene-Yisrael esaretten de asıl bu noktada kurtulmuşlardır. Zira Mısırlılar hayatta oldukları sürece Bene-Yisrael “efendisinden kaçan köle” statüsünde korku içinde yaşamaya devam edecektir. Fakat şimdi onların öldüklerini ve artık hiçbir tehdit oluşturmadıklarını gören halkın korkacak bir şeyi kalmamıştır. Artık tamamen özgürdürler (Sfor-no).

Mısırlılar'ın öldüğünü gördü – Bene-Yisrael'in “Biz bu kıyından nasıl çıktıysak, Mısırlılar da diğer kıyından çıkmış olabilirler” şeklinde endişe etmemeleri için, Tanrı Mısırlılar'ın cesetlerinin deniz kıyısına vurmasını sağlamıştır. Böylece tamamen kurtulduklarından kuşku kalmamıştır (Raşi; krş. *Talmud* – *Pesahim* 118b).

Bir görüşe göre ise Mısırlılar kıyıya vurmamıştır. Bu görüş doğrultusunda pasuk “*Deniz kıyısında [bulunan] Yisrael, [denizde boğulan] Mısırlılar'ın öldüğünü gördü*” şeklinde de anlaşılabilir (İbn Ezra; Raşbam).

“Mısırlılar” şeklindeki çoğul çeviri *Targum*'u takip etmektedir. Fakat pasukta tekil olarak “*Mısır'ın öldüğünü gördü*” denmektedir. *Midraş*, Tanrı'nın bir ulusu toplu şekilde cezalandırmadan önce, onların Tanrı katındaki koruyucu meleğini yok ettiğini öğretir. Burada da Mısır'ın koruyucu meleği Uza, kimin koruyucusu olduğunu belirten ismi “Mısır” adı altında bu kaderi yaşamaktadır. Tanrı, denize girmeden önce meleğin Mısırlılar'a yardım ettiğini görerek korkuya kapılan Bene-Yisrael'e (p. 10), onu bu kez ölmüş ve etkisiz bir halde göstermiştir.

31. Büyük güce – Tam çeviriyle “*Büyük El'e*.” Ya da “*Büyük El'in gücüne*” (*Targum Onkelos*). Ya da “*büyük ceza*” (İbn Ezra). Pesah Agadası, bu pasuktan yola çıkarak, Mısır'da 10 mucize olmasına karşın, Kızıldeniz'de 50 mucize olduğunu belirtir. Yüzeyle sebep, Mısır'daki belalarla ilgili olarak “*parmak*” (8:15), burada ise “*el*” sözcüğünün kullanılmasıdır ve bir elde beş parmak vardır. Dolayısıyla Kızıldeniz'de, Mısır'da gerçekleşenin beş katı mucize olmuştur. *Meam Loetz* bu mucizeleri sıralamaktadır:

❧ Elli Mucize

1. Deniz yarılmadan önce, “*Anane Akavod – Onur Bulutları*” Bene-Yisrael'i çepeçevre sarmıştır.

2. Mantıksız olmasına karşın, Mısırlılar tüm korkularından sıyrılıp Bene-Yisrael'i kovalamışlardır.

3. Denizin yarıldığı gecenin başında bulut ve ateş sütunları, iki kampın arasına geçerek bir yanı aydınlatmış, diğerini karanlığa boğmuştur.

4. Sütunlar, Mısırlılar'ın attıkları okları ve mancınık taşlarını emmiştir.

5. Sular yarılmıştır.

6. Dünyanın bütün suları, bir bardaktaki su bile – yarılmıştır. Bunun amacı mucizenin tüm dünyada yankı uyandırmasıdır (krş. 15:14-15).

7. Deniz her kabile için birer yol oluşturmıştır: “*Kızıldeniz'i parçalara ayırana...*” (Teilim 136:13). Ayrıca sular bir kerede yarılmamış, Bene-Yisrael ilerledikçe açılmışlardır. Bu da mucizenin sürekliliğini göstermektedir.

8. Sular bir çadır gibi, Bene-Yisrael'i her yönden kapatmıştır: “*Asasıyla, Aristokratları'nın [= Bene-Yisrael'in] başlarının [üstünü örtecek şekilde koruyucu bir] delik açtı*” (Habakuk 3:14).

9. Sular çekilse bile normal şartlarda kurumasa aylar alacak olan deniz yatağı, hiç ıslak olmamış gibi tamamen kurumıştır (p. 29).

10. Deniz yatağı bir toprak patika gibi değil, bir saray zemini gibi mozaik kaplama şeklini almıştır: “*Güçün'le denizi[n yatağını] küçük parçalara böldün*” (Teilim 74:13).

11. 12 patikayı ayıran duvarlar tamamen saydamdır ve kabileler birbirlerini görebilmişlerdir. Ateş sütununun ışığı bu duvarlara yansarak, yolu, ışıldayan avizeler gibi aydınlatmıştır.

12. Çocuklar ağladıkları zaman, duvarlar onlar için meyveler üretmişlerdir: “*[Tanrı] Kızıldeniz'i sertçe uyardı ve [deniz] kurudu. [Bene-Yisrael'i] Derinliklerde tıpkı çöldeki gibi ilerletti*” (Teilim 106:9). Tanrı tıpkı kırk yıl boyunca Bene-Yisra-

1 אַן יִשְׂרָאֵלִי וְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לִיהִזָּה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָהּ לִיהִזָּה כִּי־גָאָה גָאָה סוֹס וּרְכָבוֹ רַמָּה בָּיִם:

görmüşlerdir (Ibn Ezra).

Yahudiler'in, Tanrı'nın büyük Gücü'ne şahit oldukları, Mısırlılar'ın öldüğünü görmelerinin belirtilmesinden sonra açıklanmaktadır. Bu bir soru doğurmaktadır: Sadece denizin yarılması bile, Tanrı'nın Büyüklüğü'nü anlamaları için yeterli değil midir? Tanrı'ya tam olarak inandıkları neden özellikle bu noktada belirtilmektedir? Bene-Yisrael'in Tanrı'nın doğaya tamamen hakim olduğunu ve onu istediği gibi yönettiğini anlamaları için Kızıldeniz'in yarılmasına gerek yoktur. Zira Mısır'da gerçekleşmiş olan on bela, bunu çoktan kanıtlamıştır. Dolayısıyla Kızıldeniz'in yarılması sonucunda Mısırlılar ceza görmemiş olsalar, bu mucizenin hiçbir özel yanı olmayacaktır. Böylelikle, kendilerini tamamen özgür kılan mucizenin, aynı anda kötülerin cezalandırılmasını da sağladığını görmek, Yahudiler için Tanrı'nın Büyüklüğü'nün farklı bir boyutunu anlamalarını sağlamıştır (Rabi Moşe Feinstein).

Burada sözü edilen inanca farklı bir açıklamayı da *Meam Loetz* getirmektedir. Dikkat edildiği üzere p. 22 ve p. 29 birbirlerine çok denk ifadeler içermektedirler. Bu iki pasuk arasında iki bariz fark görülmektedir. p. 22'de "denizin içinde, kuru toprakta" denmesine karşın, p. 29'da sıralama terstir: "kuru toprakta, denizin içinde." Ayrıca "*Homa – Duvar*" sözcüğü p. 22'de bir Vav harfi içerirken diğer pasukta içermemektedir ve sözcük bu eksik haliyle "*Hema – Öfke*" şeklinde de okunabilir. Bu farklılıklar bir konuyu aydınlatmaktadır: Tora her ne kadar bazı yerlerde "Bene-Yisrael", "halk" özneleri kullanarak onların bir davranışını betimlense de, söz konusu davranışı istisnasız tüm halka atfetmek mümkün değildir. Zira daha önceki bir açıklamadan da görüldüğü üzere (bkz. p. 14 açk. *Siz sessiz olun* k.b.), Bene-Yisrael homojen bir topluluk değildir. Özellikle çöldeki çeşitli günahları okuduğumuzda, bunların tüm toplum tarafından aktif olarak işlendiği izlenimine kapılmak büyük bir yanlış olacaktır. Söz gelimi Altın Buzagı günahı sırasında aktif bir şekilde suç işlemiş olanların sayısı yaklaşık 3000'dir (32:28). Bu elbette azımsanacak bir sayı değildir; fakat sadece erkeklerinin sayısı 600.000 olan bir toplulukta 3000 kişinin yaptığı bir şey tüm bir topluma mal edilemez. Tora'nın bu gibi örnekleri, büyük azınlıkta olmasına karşın genellemeyle vurgulaması, bir yandan yanlış ve günaha seyirci kalmanın yanlışlığını, diğer yandan da

Tanrı için "azınlığın" bile önemli olduğunu göstermektedir. Örnekler çoğaltılabilir. Konumuza geri dönersek; Bene-Yisrael denizin açılışı sırasında da tek bir fikre sahip değildir. Aralarında sonsuz inanca sahip kişiler olmasına karşın, inancı kuvvetli olmayanlar da bulunmaktadır. Kuvvetli inanca sahip olanlar, denizin açılmasını beklememiş, Tanrı'ya sonuna kadar güvenerek suya dalmışlardır. Sular bunun ardından yarılmış ve kuru toprak ortaya çıkmıştır. Tora onlarla ilgili olarak önce "denizin içine" sonra "kuru toprağa" demektedir (p. 22). İnancı zayıf olanlar ise ilerlemeyip beklemişler ve ancak sular açılıp kuru toprak oluşunca ilerlemişlerdir. Tora onlarla ilgili olarak da önce "kuru toprak" demekte ve ancak sonra, yarılmış "denizin içine" girdiklerini belirtmektedir (p. 29). İkinci grup elbette ilkinin düzeyinde değildir. Dolayısıyla kurtarılmayı tamamen hak etmemelerine karşın, sadece Tanrı'nın Onuru için kurtarıldıklarından, "sular, onları sağ ve sol yanlarında öfke (*Hema*) içinde tehdit etmektedir" ve Tanrı izin verse, üzerlerine kapacaktır. Fakat olay tamamlanmışta bu gruba dahil olanlar bile Tanrı'ya ve Moşe'ye tamamen inanmışlardır. Pasuğun belirttiği budur.

Bu pasuktaki açıklamaların ışığında, Yahudilik'teki inanç kavramıyla ilgili bir sonuç çıkmaktadır: Tanrı'ya inanç ve O'na yönelik çekinme duygusu, Yahudilik'in temelidir. Diğer yandan Yahudilik'teki inanç, Tanrı'nın var olduğuna inananın çok daha ötesindedir. Görüldüğü gibi Bene-Yisrael'in Tanrı'nın mevcudiyeti konusunda zaten hiçbir şüphesi yoktur. Onlar için önemli olan, Tanrı'nın Adil ve Dürüst Yargıç olduğu, kötülerini cezalandırırken, Kendisi'ne yakın olanları hiçbir zaman terk etmediğini hissetmektir. Mısır Çıkışı ve Kızıldeniz'in yarılışı sırasında gerçekleşen tüm olaylar, onlara bunu sağlamıştır ve zaten varolduğunu bildikleri Tanrı'nın, daima Adil, Sözü'ne sadık, bazı zamanlarda Kendisi'ni gizlese de, aslında daima ipleri elinde tutan Baba olduğuna tam ve kesin bir şekilde inanmalarını sağlamıştır. Yahudilik'teki inanç budur.

15.

Şirat Ayam – Deniz Şarkısı.

Tora'nın tanımıyla "Şarkı", çok temel ve olağandışı bir manevi olgudur. *Mehilta* 15:1'e göre, en baştaki Yaratılış'tan Tanah'ın sonuna kadar olan bölümde sadece 10 tane Şarkı bulunmak-

[42. Deniz Şarkısı]

15

¹ O zaman, Moşe ve Bene-Yisrael, şu şarkıyı söylemeye karar verdi. Şöyle söylediler: Tanrı için şarkı söyleyeceğim, çünkü kibirliilerin üzerinde gururlandı; At ve binicisini denize çarptı.

38. Deniz yatağı açılmış ve Mısırlılar'ı yutmuştur (15:12).

39. Tanrı, Mısır'da kalanların bile olanları gömelerini sağlamıştır.

40. Bene-Yisrael içinde, deniz kapandıktan sonra bile şikayet edecek karakterde kişiler olmasına karşın, Tanrı, Kendi Onuru için onları da kurtarmıştır.

41. Mısırlılar denizde büyük badireler geçirmelerine karşın, Tanrı onların hemen ölmelerini sağlamış ve can çekişir halde kıyıya atmıştır. Bu şekilde Mısırlılar, Bene-Yisrael'in zarar görmeden kurtulduklarına şahit olmuşlardır.

42. Paro bu sefere Mısırlı olmayan askerler de katmış olmasına karşın, Tanrı seçici olmuş ve sadece Mısırlılar'ın ölmesini sağlamıştır.

43. Paro ordusunun başında olmasına karşın ölmemiştir. Tanrı, tüm bu olanları gittiği her yerde anlatması için onu hayatta bırakmıştır. Ayrıca Paro son anda *Teşuva* yapmıştır. Paro'nun Nineve'ye gittiği söylenir. Peygamber Yona döneminde buradaki halkın yaptığı *Teşuva*'nın temelinde, onun *Teşuva* öğretisi vardır (bkz. Yona 3:6). Dolayısıyla bu Paro, kendi hanedanının son üyesidir. Çıkış sırasındaki Paro, 18. Hanedan'a mensup son firavun olan Harmhab'dır (Rabi Arye Kaplan).

44. Bene-Yisrael içinde putperest küçük bir grup vardı. Tanrı'nın bunları bile hayatta tutması bir mucizedir.

45. Bene-Yisrael bu olay sırasında hiçbir malını kaybetmemiştir. Dahası, Paro askerlerini motive etmek için hazinesini ardına kadar açmış, askerlerin yanlarında getirdikleri değerli eşyalar, olay sonrasında kıyıya vurarak Bene-Yisrael'in olmuştur.

46. Deniz yatağının yuttuğu Mısırlılar bile daha sonra geri atılıp kıyıya vurmuşlardır. Bu şekilde Bene-Yisrael onların kurtulmadığını görmüşler, ayrıca kalan ganimeti de elde etmişlerdir.

47. Kıyıda Mısırlılar toprak tarafından yutulmuş, düzgün bir cenazeye onurlandırılmışlardır. Tanrı bunu üç nedenden dolayı sağlamıştır. [1] Mısırlılar Yaakov'un Erets-Yisrael'de gömülmesini kabul etmişler ve onu kortejle onur-

landırmışlardır. [2] Paro, Tanrı'nın dürüst olduğunu kabul etmişti (9:27) ve Tanrı hiçbir şeyi karşılıksız bırakmaz. [3] Tüm mucizeleri Tanrı Mısırlılar'a karşı yapmıştır. Tanrı'nın dünyada tekrar tanınmasının araçları oldukları için onurlandırılmışlardır.

48. Bu mucize sırasında Tanrı Yaakov'u Kızıldeniz'e getirmiş ve verdiği sözü (Bereşit 46:6) tuttuğuna şahit olmasını sağlamıştır (krş. p. 30 ve p. 31: "Yisrael ... gördü"). Bir görüşe göre Atalar'ın üçü de bu olaya şahit olmuşlardır.

49. Bene-Yisrael'in tüm peygamberlik düzeyine çıkmış ve Deniz Şarkısı'nı (Perek 15) Moşe ile birlikte aynı anda, sanki yıllardır prova yapmışlar gibi bir ağızdan ve hatasız olarak söylemişlerdir.

50. Şarkıya emzikteki bebekler, hatta henüz rahimde olanlar bile katılmıştır: "*Güçümü, bebeklerin ve süt emenlerin ağızıyla tasdik ettin*" (Teilim 8:3). Göklerden Bene-Yisrael'e peygamberlik akımı başladığı anda, büyük-küçük fark etmemiştir.

Meam Loez konuyu şu sözlerle kapatmaktadır: Bu mucizelerin birçoğunu hayal etmek çok güç görünse de, bunların gerçekten meydana geldiğine inanmamız gerekir. Bir şeye sadece kesin kanıt olduğu takdirde inanan bazı filozoflar çıkabilir. Fakat bir kişi dünyayı Tanrı'nın yarattığına inanıyorsa, O'nun için hiçbir mucizenin zor olmadığını da kolayca kavrayacaktır. Kral David bu sebeple şöyle demiştir: "*İnanç yolunu seçtim*" (Teilim 119:30).

Derin bir saygı duydu – İbranice *Vayireu*. Bu sözcük, azamet ve asalet karşısında duyulan büyük saygının getirdiği korku ve çekinmeyi ifade eder (bkz. Bereşit 28:17). Bene-Yisrael artık cezalandırılma korkusundan çok daha yüksek bir duyguya sahip olmuştur. Bu da Tanrı'ya yönelik sarsılmaz inanç duygularına temel sağlamıştır (Or *Ahayim*).

Tanrı ve kulu Moşe'ye inandı – "Çölde de aşıktan ölmeyecekleri konusunda Tanrı'ya (Raşbam) ve Moşe'nin peygamberliğine (Targum) inandı." Yahudiler Tanrı'ya, Moşe Mısır'daki görevine başladığı andan itibaren inanmış olsalar da (4:6), Tanrı'ya olan inançları şimdi daha da güçlenmiş ve açıkça Moşe'nin O'nun adına konuştuğuna

וַיְהִי־לִי לְיִשׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאַנְוָהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאַרְמְנָהוּ:

Bunun bir sonucu olarak, Deniz Şarkısı Tora'da yazılırken, her satırda boşluklar bırakılır. Bu, Tanrı'ya yönelik övgülerimizin daima eksik olduğuna dair bilinci ifade eder – Tanrı'yı tam olarak anlamamız hiçbir zaman mümkün değildir; her zaman boşluklar kalacaktır (*Meam Loez*).

1. O zaman ... karar verdi – Tora “şarkı söyleme” fiili olan *Yaşir*'i gelecek zaman olarak kullanmaktadır. Başka bir deyişle “O zaman – henüz Kızıldeniz'in içindeyken, Tanrı'nın Azameti'ne tanık olan – Moşe ve Bene-Yisrael, çıktıklarında bu şarkıyı söyleyeceklerine karar verdiler” (Raşi; Sforino). Ayrıca “karar verdi” yüklemine tekil olarak kullanılması, Tanrı'ya şükranı bir şarkıyla ifade etme fikrinin öncelikle Moşe'ye ait olduğunu belirtmektedir. Şarkıyı o yönetmiş, Bene-Yisrael de ona uyum sağlamıştır. Alternatif olarak Bene-Yisrael ile Moşe burada öylesine büyük bir uyum içindedirler ki, sanki tek bir kişi gibidirler. Tekil kullanımın sebebi budur (*Meam Loez*).

Hahamlarımız, *Yaşir* sözcüğünde gelecek zamanın kullanılmasının, Tora'daki, Maşiah döneminde gerçekleşecek olan “*Tehiyat Ametim* – Ölülerin Dirilişi”ne olan göndermelerden biri olduğunu belirtirler. Dirilenler, “o zaman” Tanrı'ya övgü amaçlı bir şarkı “söyleyeceklerdir” (Raşi).

Or *Ahayim*, Bene-Yisrael'in Tanrı'nın Büyüklüğü'nü kavrama ve O'na şarkılar eşliğinde övgüler sunma konusundaki becerisinin, sadece denizi geçen kişilerde olmadığını, gelecekteki tüm nesillerde de Bene-Yisrael'in övgü amaçlı şarkılar “söyleyeceklerini” belirtir. Gelecek zaman kullanımının bir başka iması da budur. Yahudiler, manevi algılarını, atalarının denizde yaptığı gibi, şarkı söyleme seviyesine çıkarabilme kapasitesine tarih boyunca sahip olmuşlardır.

Ramban ise gelecek zamanın daha basit bir anlamının olduğunu öne sürer. Bir yazar, yazdıklarını en üst düzeyde etkili kılmak için, istediği herhangi bir zaman kipini kullanmayı seçebilir. Örneğin anlattıklarının şu anda gerçekleştiği hissinin vermek için şimdiki zamanı, bir olayın gelecekte gerçekleşeceğinden çok emin olduğunu vurgulamak için geçmiş zamanı, ya da bir olayın geçmişte kalacağını belirtmek için de gelecek zamanı kullanabilir. Rabi Gedalya Schorr, zaman kullanımındaki bu karışıma özellikle peygamberlerin konuşmalarında rastlandığına dikkat çeker. Peygamberler Tanrı adına konuştuğundan, farklı

zamanları kullanmakla, Tanrı'nın, ölümlüler gibi zamanla sınırlı olmadığını da vurgulamak isterler.

Şu şarkıyı – Bu bölüm, her gün sabah dualarında okunur. Şarkı, Tanrı'ya hitap ettiği için ayakta, yüksek sesle ve sanki Kızıldeniz'den yeni çıkmış gibi neşeli bir havada söylenir. Şarkının günahları bağışlatma konusunda mistik bir gücü vardır ve özellikle ciddi bir hata sonunda *Teşuva* yapmaya karar vermiş kişi, bu şarkıyı özel bir duyguyla söylemelidir. Elbette sadece sözleri söylemek yeterli değildir. Önemli olan Tanrı'nın, verdiği sözleri yerine getirdiğine ve akıl almayacak mucizeleri gerçekleştirme gücüne sahip olduğuna tam bir inançla inanmak gerekir (*Meam Loez*).

Kibirlilerin üstünde gururlandı – *Targum*; Raşi. Tanrı, kendisiyle gurur duyan kişileri, gurur duydukları şey yoluyla cezalandırır. Mısırlılar ve Paro, ülkelerindeki suyun bolluğuyla gururlanıyorlardı; dolayısıyla suyla cezalandırılmışlardır (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak: “Büyük zaferi sebebiyle Tanrı'ya şarkı söyleyeceğim” (krş. Raşbam). Ya da “çünkü çok, çok Yüce'dir ve ne kadar övgü sunarsak sunalım, daima fazlası vardır” (Raşi). Ya da “çünkü Onun'u gözler önüne serdi” (İbn Ezra).

At ve binicisini – Bu ikisi denizin içinde “birlikte” savrulmuşlardır. Suyun sert çalkantılarıyla birlikte yükselmişler, birlikte derinliklere gitmişlerdir (Raşi). Bir kişiye günah işlemesi konusunda yardımda bulunan kişi, suça ortaktır. Atların binicileriyle bir tutulmasındaki mesaj budur. Aynı şekilde bir kişinin mitsva yapmasına yardımcı olan da, o mitsvaya ortaktır.

Çarptı – İbranice *Rama*. Bu aynı zamanda “*Rum* – *Yükseklik*” sözcüğünden gelir. Başka bir deyişle Tanrı dalgalar yoluyla at ve binicisini önce yükseltmiş, daha sonra sertçe denize vurmuştur.

2. Kuvveti ve yoketme gücü – Tam anlamıyla “kesme gücü.” İbranice *Zimra*; krş. Vayikra 25:4. Çeviri Raşi'yi takip etmektedir.

Pasuk genel olarak “*Kuvvetim ve övgü amaçlı şarkımın hedefidir / şarkımdır Tanrı; ve [O – Tanrı] kurtuluşum oldu*” şeklinde çevrilir (*Targum Onkelos*; Radak, *Şeraşim*). İbn Ezra da benzer bir açıklamayla, pasuğun “tüm gücümün kaynağı ve bu gücün övülmesini sağlayan, Tanrı'dır ve O, kurtuluşum olmuştur” anlamında olduğunu be-

² Tanrı'nın kuvveti ve yok etme gücü,

Benim için kurtuluş oldu;

Bu benim Tanrım'dır – O'na bir Mabnet inşa edeceğim,

Atamın Tanrısı'dır – O'nu yücelteceğim.

tadır. Kral David, Peygamber Yeşayau ve diğer birçok peygamberin şiirleri bile, bu on şarkı arasında değildir. Öyleyse Tora'daki "şarkı" kavramını oluşturan şey nedir?

Olayların normal seyrinde, Tanrı'nın Eli'nin nasıl işbaşında olduğunu görme konusunda başarısız oluruz. Bunun bir sonucu olarak, sık sık, çevremizde gelişen, birbirinden bağımsız günlük olayların nasıl İlahi planın parçası olabileceğini merak ederiz. Acı çekenleri ve kötülükleri görüp, bütün bunların nasıl Merhametli Tanrı'nın işi olabileceğini merak ederiz. Ama nadiren – gerçekten nadiren – insanın, yap-bozun bütün parçalarının nasıl birleştiğini görmesini sağlayan durumlar oluşur. Böyle zamanlarda, Tanrı'nın Yaratılış orkestrasını oluşturan her bir notanın, enstrümanın ve katılımcının, senfoniye nasıl katkıda bulunduğunu görürüz. Meydana gelen eser, bir şarkıdır. Tora'daki şarkı kavramı, görünürde birbiriyle çelişen veya ilişkisiz görünen olayların, aslında içiçe geçmiş, uyumlu, merhametli ve anlaşılabilir bir bütünü oluşturduğuna dair kavrayıştır.

Denizdeyken, Moşe ve Yahudi Ulusu, tüm olan bitenin nasıl büyük bir uyum içinde olduğunu, en üst derecede anlama düzeyine erişmişlerdir. Mısır esaretinde çekilen acılar; Paro'nun onları takip etmesini sağlayan yanılgısı; Paro, deniz ve çöl tarafından kuşatıldıklarında hissettikleri umutsuzluk; aralarından birçok kişinin esarete geri dönmek istemesi; Moşe'nin, Tanrı'nın isteklerini yerine getirmek üzere Mısır'a dönüşünün ardından Bene-Yisrael'in durumunun daha da kötülemesi karşısında hissettiği isyan duygusu – bu ve benzeri tüm şüphe ve korkular, denizin yarılması mucizesiyle tamamen silinmiştir. Hahamlarımız'ın *Mehila*'da belirttikleri gibi: "Peygamber Yehezkel bile, denizde en basit cariyenin gördüğünü göremiştir." Başka bir deyişle Bene-Yisrael Kızıldeniz'deyken, Peygamber Yehezkel'in [Yehezkel kitabının ilk bölümünde açıklanan] peygamberlik düzeyini aşan bir maneviyatı tecrübe etmiştir. Denizdeki Yahudiler için, Yaratılış bir senfoniye, bir *şarkıya* dönüşmüştür. Zira hepsi, görünürde bağımsız ve ilgisiz olan birçok olayın, mucizelerin en büyüğüne giden yolu açan uyumlu bütünü bir parçası olduğunu anlamıştır.

Bu kavrayış düzeyine ulaştıkları anda, Bene-Yisrael'in, geçmişteki ve gelecekteki, hala bilmedik-

leri veya anlamadıkları olayların da aslında Tanrı'nın planının bir parçası olduğuna kani olmuşlardır. *Midraş Tanhuma*, – Şarkı'dan önceki cümlelerin belirttiği üzere – "inandıkları için" şarkı söyleyebildiklerini öğretir. Yaratılış, onların kalplerinde ve akıllarında uyumlu bir bütün haline geldiği anda, bunu insani bir şarkıya tercüme etmişlerdir. *Or Ahayim*'in işaret ettiği gibi, Tora Bene Yisrael'in "*Az – O zaman*" şarkı söylediklerini belirtmektedir. Başka bir deyişle, Moşe ve halkın şarkı söyleyebilmesini sağlayan, denizde gerçekleşen mucizedir. Zira Yaratılış'taki uyumu ancak "*o zaman*" tam ve kesin olarak kavrayabilmişlerdir.

Şarkının ağızlardan bir anda dökülmesini sağlayan bu yüksek düzey, tüm ulus tarafından paylaşılmıştır. Moşe Şarkı'yı yönetmiştir; ama diğer herkes onunla birlikte söylemiştir (*Talmud – Sota* 30b). Bu Şarkı'nın eşsizliği – sadece peygamberlerin, bilgelerin ve liderlerin değil, istisnasız "tüm ulusun" peygamberlik düzeyine ulaşmasıdır.

Şarkının yapısı

Şarkı, şu temaları içermektedir: [a] Bizim ve atalarımızın Kurtarıcısı olan, önünde hiçbir kuvvetin duramadığı Tanrı'ya genel övgüler. [b] Denizin yarılışına eşlik eden yan mucizelerin bir tekrarı. [c] Paro'nun Yahudiler'i takip planı ve planlarının uğradığı kesin başarısızlık. [d] Başta Kenaaniler olmak üzere diğer ulusların mucizeye verdikleri tepki ve bunun onlar için ne ifade ettiği. [e] Bene-Yisrael'in, "Tanrı'nın Ulusu" sıfatıyla Erets-Yisrael'deki gelecekleri.

Şarkının Yazılış Şekli

Tüm Sefer Toralar'da, bu bölüm, diğerlerinden farklı bir yapı kullanılarak yazılır. Bu özel yapı olmadığı takdirde Sefer Tora "*Pasul – Geçersiz*"dir. Geleneksel olarak şarkı 30 satır halinde yazılır.

Tanrı'ya övgüler sunarken hata yapmak oldukça olasıdır. Bir kişi Tanrı'ya yeteri kadar övgü ve şükranla bulunmadığı takdirde, nankörlük etmiş olur. Diğer yandan Tanrı'yı çok fazla övmeye kalkmak da Tanrı'yı inkara benzer; zira, Tanrı söz konusu olduğunda "çok övgü"nün, "tüm övgü"yle aynı anlama gelme ihtimali vardır. Ne de olsa hiçbir nitelime Tanrı'yı tam olarak karşılayamayacak, aksine O'nu sınırlama anlamına gelecektir. Bu sebeple en iyi övgü yöntemi, sessiz kalmaktır (bkz. p. 11 açk.).

ג יהוה איש

4 מלחמה יהוה שמו: ד מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו

5-6 בים-סוף: ה תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו-אבן: ו ימינה יהוה נאדר

בכח ימינה יהוה תרעץ אויב:

tireceğim (Rabenu Behaye). Önünde eğilecek, kendini O'na teslim edecek ve herkese, dünya-daki tek gerçek idealin, O'nun İsteği'ni yerine getirmek olduğunu ilan edeceğini (Sforno)."

3. Savaş Ustası'dır – “Tüm savaşların gidişatını ve sonucunu belirleyendir.” Tam çeviriyle “*Savaş Adamı'dır*”; fakat bu bir deyimdir.

İsmi Aşem'dir – “Savaşları silahla değil, Kudretli İsmi ile gerçekleştirir” (Raşi). Daha önce de birçok kez açıklandığı üzere, Tanrı'nın bu İsmi, O'nun Merhamet Niteliği'ni yansıtır. Pasuk önemli bir mesaj vermektedir: Bir insan, gazap anında kendisini “cezalandırmaya” koşturmuşsa, aynı anda merhametli olamaz. Kendisini sadece savaşa odaklar. Fakat Tanrı böyle değildir. Kötüleri cezalandırırken bile Merhametli olmaya devam ederek, dünyayı beslemeye, ayakta tutmaya ve Sonsuz İyiliği'yle bezemeye hiçbir zaman ara vermez. Dahası; insanoğlu her zaman bunu anlayamasa da, kötüyümüş gibi görünen savaşlar ve ölümler bile, belirli bir merhametin yansımasıdır (Raşi).

4. “Paro'nun arabalarını: 600 seçkin mürettebatlı savaş arabasını; *ordusunu*: diğer tüm arabaları; *seçkin subayları*: ordunun başındaki subayları” (14:7; Rabenu Behaye).

Savurdu – İbranice **Yara**. Bu daha çok, bir mekanizmayı önce gerip sonra serbest bırakarak yapılan sert ve hızlı atışı [örneğin yay kullanarak ok atmayı] ifade eder (Raşbam). Bu da, Mısır ordusunun denizde yaşadıkları hakkında bir fikir verebilir.

[Çamura] Batırıldılar – İbranice **Tubeu**. Bu fiil, su gibi bir sıvıya değil, bataklık ya da çamur gibi yerlere batmayı ifade eder (krş. Te'ilim 69:3; Yirmeyau 38:6). Başka bir deyişle burada, deniz geriye dönüp Mısır ordusunun üzerine kapanmadan önce, zeminin tekrar bataklığa dönüşü ve ordunun çamura saplanması anlatılmaktadır. Bu, Mısırlılar'ın, Bene-Yisrael'i harç ve tuğlalarla çalışmaya zorlamasına denk bir cezadır (bkz. 1:14; Raşi).

5. Derinlikler onları örtecekti – Bu sözler, önce-

ki açıklamada belirtilen “çamura saplanmanın” amacını bildirmektedir.

Taş gibi – Tora, Mısırlılar'ın batış şekillerini tarif ederken üç benzetme kullanır: Bu pasukta “*taş*”, p. 7'de “*saman çöpi*” ve p. 10'da ise “*kurşun*” sözcüklerine yer verilmektedir. Bu da, farklı gruplardaki Mısırlılar'ın, farklı şekilde

cezalandırıldıklarını göstermektedir. En kötülere, tıpkı ağırlığı olmayan saman çöpleri gibi oradan oraya sürekli olarak savrulmuşlar, böylece en çok acı çekenler olmuşlardır. Nispeten daha az kötü olanlar, taş gibi orta bir hızla dibe gitmişler ve daha az acı çekmişlerdir. Onlardan da daha az kötü olanlar ise, suya düşünce süratle dibe inen kurşun gibi batmışlar çok az sıkıntıyla ölmüşlerdir (Raşi).

6. Sağ Elin – “Senin Sağ elin, ey Tanrım. Ve kol gücüne güvenen Paro ile ordusunun sağ eli değil” (Sforno).

Pasukta bu ifade iki kez geçmektedir. Tora her ne kadar güzel lisan kullansa da, bunu sadece sanat amaçlı yapmadığı açıktır. Dolayısıyla her iki kullanım açıklanmalıdır. Raşi bu konuda farklı bakış açıları sunar: [1] Tanrı'nın herhangi bir fiziksel yönü yoktur. Dolayısıyla bu bölümdeki insani terimler, sadece birer benzetmedir. Fakat bir benzetme yapılmaya başlanmışken, bunun sadece sağ değil, aynı zamanda bir de sol el içermesi gerektiği açıktır. *Mehilta*'dan alıntı yapan Raşi şöyle der: Bene-Yisrael, Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirdiğinde, sol el bile “sağ el” gibi işlev görür. Burada da Bene-Yisrael Tanrı'nın imkansız görünen isteğine (14:15) uygun davranıp denize girmişlerdir. Sağ El, Tanrı'nın Merhameti'ni, Sol El ise sert yargı tavrını simgeler. Fakat Yisrael, Tanrı'nın İsteği'ni yerine getirdiğinde, sert Yargı bile şefkatli Merhamet'e dönüşür (*Devek Tov*). [2] Aynı Sağ El bir yandan Merhamet simgeleyip Bene-Yisrael'i kurtarıırken, diğer yandan Yargı işleterek düşmanı parampaçça eder. Başka bir deyişle, bu açıklamaya göre, ifade Tanrı'nın çokyönlülüğünü vurgulamaktadır. Bir insan ise aynı elle iki farklı işi aynı anda yapamaz.

Sağ Elin ... Kudrette heybetlidir – Raşi. Alternatif olarak “*Sağ Elin – ey Kudrette Heybetli olan*”

³ Aşem, savaş Ustası'dır,
İsmi Aşem'dir.

⁴ Paro'nun arabalarını ve ordusunu,
Denize savurdu;

Ve seçkin subayları

Kızıldeniz'de [çamura] batırıldılar.

⁵ Derinlikler onları örtecekti.

Diplere indiler – taş gibi.

⁶ Sağ Elin – ey Aşem

Kudrette heybetlidir;

Sağ Elin – ey Aşem

Düşmanı paramparça eder.

lirtir.

Sforno ise bu iki açıklamayı bir bakıma birleştirmekte ve önceki pasuğa bağlamaktadır: “Tanrı’nın kuvveti ve övülmesini sağlayan özelliği, at ve binicisini denize çarptı. Çünkü Tanrı tüm kralların Kralı’dır ve O’nun kurtardığı insanlar, Tanrı’yı şarkılar söyleyerek övmekle yükümlü hale gelirler.”

Bu benim Tanrım’dır – “Bu” bir işaret sıfatıdır. Dolayısıyla, bu sözleri söyleyenler parmaklarıyla bir şeyi gösteriyor olmalıdırlar. Bu da Hahamlarımız’ın “Bir cariyenin denizde şahit olduğu şeyi, [Peygamber] Yehezkel ben Buzi bile görmedi” (*Mehilta*) diye açıkladıkları manevi düzeyi ifade etmektedir. Başka bir deyişle, istisnasız tüm Bene-Yisrael peygamberlik düzeyine yükselmiş ve Tanrı ile ilgili “parmaklarıyla gösterebilecekleri” bir vizyona şahit olmuşlardır (Raşi).

O’na bir Mabey inşa edeceğim – İbranice *Vean-veu*. *Targum Onkelos*, Raşi, İbn Ezra ve Ramban, bu sözcüğün “*Nave* – *Ev/İkametgah*”tan türediği konusunda hemfikirler. Bu, Bene-Yisrael’in, Tanrı’nın Kutsal Varlığı’nın barınacağı bir tapınak inşa etme konusundaki hevesini dile getirmektedir. Kotsk’lu Rabi Menahem Mendel ve Rabi Samson Raphael Hirsch ise, bu fikri daha genişletirler ve cümleyi “*Kendimi O’nun adma bir Mabey haline getireceğim*” şeklinde açıklarlar. Zira tapınakların en büyüğü, kendisini kutsal kılabilen insanın ta kendisidir.

Raşi bu sözcüğün olası başka bir kökünün “*Noy* – *Güzellik / İhtişam*” olduğunu hatırlatır. Buna göre anlam “*Onun İhtişamı’nı övgülerle dile getireceğim*” şeklindedir. *Talmud* da buradan çıkan “Tanrı’yı güzellekle onurlandırma” prensibine dayanarak sözcükten bir kural türetir: “[Tanrı’nın] Önünde kendini mitsvalarla güzelleştir. Güzel bir *Suka* yap; güzel bir *Lulav* seç; güzel bir *Şofar* çal; güzel

Tsitsit tak; güzel bir *Sefer-Tora* kullan, onu en kaliteli mürekkep ve kumuş kullanarak yaz...” (*Talmud* – *Şabat* 133b). Buna göre bir kişi, mitsvanın gerektirdiği asgari gerekliliklerle yetinmemeli, mitsva uğruna mümkün olduğu kadar daha kaliteli ve güzel objeler kullanmalıdır.

Talmud’da aynı yerde sözcük başka bir bakış açısıyla da değerlendirilir. Buna göre [*Ve*] *Anveu* sözcüğü, “*Ani VeU* – *Ben ve O*” şeklinde değelenir (a.y.; Rabenu Behaye). Başka bir deyişle, her insan Tanrı’yı kendisine örnek almalıdır (krş. Devarim 28:9). “O nasılsa, sen de öyle ol. O nasıl Merhametli ise, sen de merhametli ol. O nasıl Şefkatli ise, sen de şefkatli ol. O nasıl çıplakları giydiriyorsa (Bereşit 3:21), sen de öyle yap. O nasıl ölüleri gömüyorsa (Devarim 34:6), sen de göm.”

Atamın Tanrısı – Raşi, *Mehilta*’dan alıntı yaparak, bir Yahudi’nin kendi manevi değerlerinin, önceki nesillerden aldığı bir miras olduğunu hatırlatır: “Kutsiyet benimle başlamadı. Tanrı, Kutsiyetini benden çok önce Atamın üzerine yerleştirmişti.”

Or *Ahayim*, pasuğun gidişatından bir sonuç çıkarır: Kutsiyet her ne kadar önceki nesillerde ortaya çıkmışsa da, bir insan Tanrı ile olan bağlantıda öncelikle kendi kişisel tecrübelerine yer vermeli, kendisinden öncekileri ise daha sonra dile getirmelidir. Zira bir kişi, kendi yaşadıkları ve hissettikleriyle Tanrı’ya çok daha kuvvetle bağlanacaktır. Bu açıdan, pasuk da öncelikle “*Bu benim Tanrım’dır*” demektedir, ve ancak sonra “*Atamın Tanrısı*” ifadesine yer vermektedir. Benzer bir yapı, günlük Amida dualarının başında da görülür. Duanın başında öncelikle “*E-lo-e-nu – Tanrımız*” ve ancak ondan sonra “*V’E-lo-e Avo-tenu* – *Ve Atalarımızın Tanrısı*” deriz.

O’nu yücelteceğim – “O’nun Yüceliği’ni dile ge-

וּבִרְבִּי גִּאֲוֹנָה תִּהְיֶה קִמְיָה תִּשְׁלַח חֲרֹנָה 7
 יֶאֱכְלֻמוּ כִּקְשׁ: ה וּבְרוּחַ אֶפִּיךָ נִעְרָמוּ מִים נִצְבּוּ כְּמוֹנֵד נִזְלִים קִפְאוּ 8
 תִּהְיֶה בְּלִבֵּיהֶם: ט אֶמֶר אוֹיֵב אֶרְדֵּךְ אֲשִׁיג אֲחֻלֶּק שְׁלָל תִּמְלֶאמוּ נִפְשֵׁי 9
 אֶרֶיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יְדִי: י נִשְׁפֹּת בְּרוּחְךָ כִּסְמוּ יָם צִלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמִים 10
 אֲדִירִים: יא מִי־כִמְכָּה בְּאֵלֶם יְהוָה מִי כִמְכָּה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ נוֹרָא תִּהְיֶה 11
 עֲשֵׂה פֶלֶא:

vadiler şeklini almış, Mısırlılar'ı kurnazca bekleyerek, denize girdiklerinde üstlerine kapanmıştır (Meam Loez).

Denizin kalbinde – Kalp, kan dolaşımının en büyük hızda gerçekleştiği yerdir. Dolayısıyla bu sözler, deniz içinde akıntının en kuvvetli olduğu yeri ifade etmektedir (Raşi).

Kalp, vücudun üstten ilk üçte birinde yer alır. Bu da derinliklerin bu noktada katlaştığını ifade etmektedir. Deniz en dibe kadar yarılmamıştır; zira bilindiği üzere deniz yatağı düz değildir, engebeler, çukurlar ve yükseltilerle doludur. Fakat Tanrı mucizeyi, Bene-Yisrael'in rahat geçeceği şekilde gerçekleştirmiş, denizin ortalama derinliğinin üstten ilk üçte biri kadarı açılmış, onun altındaki bölüm ise katılaşıp yürüyüş için mükemmel bir zemin oluşturmuştur (Daat Zekenim).

9. Düşman demişti – Targum Onkelos. Buna göre, şarkı bu noktada, Paro'nun halkını Bene-Yisrael'i takibe ikna etmek için yaptığı konuşmaya gönderme yapmaktadır (14:6; Raşi). Ramban'ın görüşüne göre ise, şarkı, Mısırlılar'ın çamura batıp dipleri innmelerini anlattıktan sonra, olayın detaylarına geri dönmekte ve oradan itibaren kronolojik sırayı takip etmektedir. Rüzgar esmiş, deniz açılmış, fakat hırs ve nefret duygularının pençesindeki Mısırlılar bunu görmelerine karşın duraksamamış, bu sözleri söyleyip, olası akıbetlerini gözardı ederek Bene-Yisrael'in peşlerine düşmüşlerdir (Raşbam; Sforno; bkz. 14:23-29 açık.).

Buradan, Bene-Yisrael'in şarkıyı söyledikleri sırada tamamen peygamberlik ilhamıyla (*Nevua*) donandıklarını görmekteyiz. Paro'nun düşüncelerini ve söylediklerini bilmelerinin başka bir yolu yoktur (Mehilta).

Arzumu onlarla tatmin edeceğim – Targum Onkelos; Raşi. Tam çeviriyle “canım kendini onlarla dolduracak.” Burada Paro'nun ganimet ve katliam hevesinden bahsedilmektedir (İbn Ezra). Mid-

raš'a göre, Paro'nun bu sözleri aynı zamanda çıkardığı yeni bir ahlaksız kanuna gönderme yapmaktadır. O zamana kadar Yahudi bir kadına tecavüz etmek Mısır'da sertçe cezalandırılan bir davranışken, Paro bu noktada, askerlerine her türlü serbestiyi tanımıştır (Meam Loez).

Kılıcımı çekeceğim – İbranice *Arik Harbi*. *Arik* sözcüğü “*Rek* – Boş” sözcüğüyle bağlantılıdır. Kılıç çekildiğinde kın boşalacaktır (Raşi; Raşbam). Ya da “*kılıcımı kuşanacağım*” (Raşi; krş. Bereşit 14:14).

Yok edecek – İbn Ezra. İbranice *Torişemo*. Ya da “*Raş* – Yoksul” sözcüğünden, “onları mallarından yoksun bırakacağım” (krş. Raşi).

10. Estirdin – Ramban. İbranice *Naşafta*. Ya da “*Neşef* – Gece” sözcüğüyle bağlantılı olarak “Onları rüzgarımla geceleyn batırdım” (İbn Ezra).

Ya da “*üfledin*” (Raşi). *Daat Zekenim* p. 8'deki burun deliklerinden gelen rüzgarla, buradaki [ağız çağrıştıran] üfleme karşılaştırır. Genelde burundan hiddetle soluma sonucu çıkan hava sıcakken, ağızdan üfleme sonucu çıkan ise soğuktur. Bu tanımlar ise, söz konusu iki rüzgarın etkileriyle tezat oluşturmaktadır. Zira burun deliklerinden çıkan rüzgar [sıcak olmasına karşın] suları katılaştırmış (p. 8), ağızdan gelen rüzgar [serin olmasına karşın] tekrar sıvılaştırmıştır. Elbette Tanrı'nın ne burnu ne de ağız vardır. Tüm bunlar Tanrı'nın doğa kurallarıyla ve bizim mantığımızla sınırlı olmadığını ima eden benzetmelerdir ve Tanrı'nın aynı rüzgarla iki zıt sonucu elde ettiğini vurgulamaktadır (Ramban; Rabenu Behaye).

Güçlü sular da – Pasuk alternatif olarak “*Güçlüler* [=Mısırlı komutan ve askerler] sular da kurşun gibi battı” şeklinde anlaşılabilir (Sforno; krş. Talmud – Menahot 53a).

11. [Semavi] Güçler – Melekler (İbn Ezra; Ramban). Ya da “*güçlüler*” (Raşi).

Senin gibi – Bu sözcük pasukta iki kez geçmek-

⁷ Büyük Gökemin'le,
 Karşıtlarını harap edersin.
 Öfkeni salıverirsin,
 Onları [bির] saman çöpü gibi [yakıp] tüketir.
⁸ Burun Deliklerin'in [sert] rüzgarıyla
 Yığıldı sular,
 Akışkan [sular] duvar gibi dikildi,
 Denizin kalbinde katılaştı derinlikler.
⁹ Düşman demişti: "Takip edeceğim,
 Yakalayacağım, ganimeti bölüşeceğim.
 Arzumu onlarla tatmin edeceğim,
 Kılıcımı çekeceğim,
 Elim onları yok edecek."
¹⁰ [Fakat Sen] Rüzgarını estirdin,
 Deniz onları örttü.
 Kurşun gibi battılar
 Güçlü sularda.
¹¹ [Semavi] Güçler arasında kim Senin gibidir ey Aşem?
 Senin gibi kutsiyette heybetli,
 Övmekten çekinilen, harikalar yapan kim [vardır]?

Aşem..." (İbn Ezra; Raşbam).

Düşmanı paramparça eder – Tam çeviriyle

"edecek." Bu, Tanrı'nın düşmanı daima yenilgiye uğratacağını belirten geniş bir zamanı ifade etmektedir ["*Düşmanı daima paramparça edecektir*"] (Raşi). Aynı yapı, sıradaki pasuklarda geçen "*harap edersin, salıverirsin, yakıp tüketir*" fiillerinde de görülmektedir. Alternatif olarak bu sözler, Maşiah dönemi öncesinde gerçekleşecek olan Gog-Magog savaşında olacakları tanımladığı için gelecek zamandır (*Meam Loez*). Sforno ise bunun bir arz olduğunu belirtir: "Lütfen Tanrım; gelecekte de hep böyle yap" (krş. Şofetim 5:31).

7. "Sadece Sağ Elin bile düşmanı paramparça etmeye yetiyorsa, büyük Gökemin, karşıtlarını harap etmeye yetecektir. Hele bir de Öfkeni salıverirsen, o zaman düşmanın ömrü, saman çöpünün ateş karşısındaki ömrü kadar olacaktır" (Raşi).

Karşıtlarını – Şarkıyı söyleyenler, düşmanlarından kurtulmuş olan Bene-Yisrael olduğuna göre, pasukta "*Halkın'ın karşıtlarını*" (*Targum Onkelos*) denmesi daha mantıklıdır. Raşi bunu açıklayarak, Bene-Yisrael'in düşmanlarının, aynı zamanda Tanrı'nın da karşıtı olarak kabul edildiklerini belirtir. Buna ispat olarak da Teilim'deki şu pasukları getirir: "*Çünkü işte, düşmanların karşıya yaratıyor, Senden nefret edenler başkaldırıyor. Halkın'a karşı sinsi planlar yapıyorlar...*" (Teilim

83:3-4). Başka bir deyişle, Bene-Yisrael'e karşı sinsi planlar yapanlar, Tanrı'nın düşmanları sınıfında kabul edilirler.

Harap edersin – Ya da "yıkarsın; altüst edersin; çöktürsün." Ya da "alçaltırsın; makamından edersin" (Raşbam).

Onları... – "Salıverdiğin Öfken, onları sanki birer saman çöpüymüşçesine bir anda yakıp kül eder." "Öfke" sözcüğünün karşılığı **Haron**'dur. Bu sözcük "tütmek; yanmak" anlamındaki **Hara** kökünden türer (Raşi). Dolayısıyla sinir ve öfke, sıcaklıkla, sükunet ise soğukla bağlantılıdır.

8. **Burun Deliklerin** – Tora burada insan dili kullanarak, öfkelenen bir insanın burnundan soluması gibi, Tanrı'nın gazabını Mısırlılar üzerine döktüğünü vurgulamaktadır (Raşi).

[Sert] Rüzgarıyla – Bkz. 14:21 (Raşbam).

Yığıldı – İbranice **Neermu**. Çeviri, sözcüğün "**Arema** – Yığın" kelimesiyle olan bağlantısına göredir (İbn Ezra; Raşi; Raşbam; Sforno). Fakat sözcük aynı zamanda "**Armimut** – Kumazlık/Zeka" sözcüğüyle de bağlantılıdır. Bu durumda pasuğun alternatif çevirisi "*Sular zekice/bilgece davrandı*" şeklinde olacaktır (*Targum Onkelos*; Raşi; Rabenu Behaye). Gerçekten de su sanki akıllı bir varlıkmuş gibi davranmış, Bene-Yisrael için açılmış, yollar ve patikalar oluşturmuş, dağlar ve

- יב נְטִיתָ יְמִינֶךָ תְּבַלְעֵמוּ אֶרֶץ: יג נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עַם-נוֹ גְּאֻלָּתָ 12-13
 14 נִהְלַתָּ בְּעֶזְךָ אֶל-נִגְהָ קִדְשֶׁךָ: יד שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֵגוֹן חֵיל אָחֻז יִשְׁבִּי
 15 פִּלְשֶׁת: טו אַז נִבְחַלְוּ אֱלֹפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֶאֱחָזְמוּ רָעַד נִמְגּוּ כָל
 16 יִשְׁבִּי כְנָעַן: טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָהּ וּפָתַח בְּגָדָל זְרוּעֶךָ יִדְמוּ כְּאֶבֶן
 עַד-יַעֲבֹךְ עֲמָךְ יִהְיֶה עַד-יַעֲבֹךְ עַם-נוֹ קִנִּיתָ:

çeviri “götürdüm” şeklindedir.] Burada, geleceği ifade etmek için geçmiş zaman kullanılıyor olabilir. Zira genelde peygamberlerin kehanetlerindeki dil kullanımı bu şekildedir. Ayrıca anlaşıldığı kadarıyla, pasuk, denizden çıktıktan sonra Erets-Yisrael’e yapılacak yolculuğu ima etmektedir (İbn Ezra).

Sforno ise pasuğu şöyle açıklamaktadır: “Bene-Yisrael’i Mısır’dan çıkardıktan ve Sukot’a getirdikten sonra, onlara yol gösterdin (13:21); onları denizin içinde kuru yolda ilerlettin. Bu rehberlik ve yönlendirme, Sana ibadet edecekleri Kutsal İkametgah’a ulaşılana kadar devam edecek.”

Kutsal İkametgahın – Sinay dağı (İbn Ezra). Ya da Kenaan Ülkesi (Raşbam).

14-16. Farklı halklar, Yahudiler’in gelmesinden dolayı, farklı nedenlerle rahatsız olmuşlardır. Pelıştiler Erets-Yisrael’de yaşamamaktadırlar; dolayısıyla korkuları topraklarından edilmek değildir. Fakat Pelıştiler, yanlış bir hesaplamayla, kurtuluş zamanının geldiğini zannederek Mısır’ı erken terk eden bir grup Efraim kabilesi mensubunu katletmişlerdir (bkz. 12:40 açık.). Bu nedenle, Pelıştiler, kendilerinden intikam alınacağından korkmuşlardır.

Edom ve Moav’ın da gelen Yahudiler’den korkmalarına gerek yoktur; zira onların toprakları da Erets-Yisrael’in bir bölümü değildir. Dahası, Yahudiler’e daha sonra, onlara saldırmamaları emredilecektir. Fakat her ikisi de Yisrael’e karşı nefret duymaktadır. Moav’ın atası olan Lot, Avram’la olan bağına tamamen koparmış olmasa (Bereşit 13:11), Yisrael’in sahip olduğu onur, belki de Moav tarafından paylaşıyor olacaktır. Benzer şekilde Esav’ın soyu olan Edom, Yisrael’in kardeşi, ama can düşmanıdır. Bu sebeple her iki ulus Bene-Yisrael’den nefret etmekte; onu düşman gördüğü için, Yisrael’in de onları düşman olarak gördüğünü hayal etmektedir. Bu da, Yahudiler’in ne Edom ne de Moav topraklarında gözü olmasına karşın, bu iki ulusun korkuya kapılması için yeterli olmuştur (*Gur Arye*). Kenaan sakinlerinin erimeleri ise doğaldır; çünkü Bene-Yisra-

el’in oraya gelmekte olduklarını, astrologları yoluyla öğrenmişlerdir (Rabenu Behaye).

15. Edom reisleri – Bkz. Bereşit 36:15.

Eridiler – Bkz. Yeoşua 2:10-11.

16. Korku... dehşet... – İbranice *Ema* ve *Pahad*. *Ema*, uzaktan duyulan bir olayın verdiği türde bir korkudur. Örneğin Yeoşua 2:10’da, Erets-Yisrael’den uzak olan Yeriho’daki insanların *Ema*’ya kapıldıklarını görmekteyiz. *Pahad* ise, yakındaki bir tehlikeden duyulan korkudur. Dolayısıyla korku uzaktakileri, dehşet de yakındakileri etkisine almaktadır (Raşi).

Düşün – Bu bir dilektir. Sforno bir önceki pasuktaki “*titreme ald*” fiilini de bir dilek olarak açıklamaktadır: “*titreme alsn*.” İbn Ezra bu sözlerin [Kenaan sakinleri için değil] özellikle Moav ve Edom için söylendiğini belirtir. Zira Bene-Yisrael Kenaan’a girmeden önce bu uluslarla savaşmamak için, ülkelerinin çevrelerinden dolaşmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla bu dolaşım sırasında söz konusu ulusların Bene-Yisrael’e saldırmaması için, bu korku ve dehşet gereklidir.

Büyük Gücün – Tam çeviriyle “*Büyük Kolum*” (Raşbam); ya da “*Kolum’un/Gücün’ün Büyüklüğü*.”

Geçinceye kadar – Bu ifade iki kez geçmektedir. Raşbam’a göre bu, şiirsel anlatımdır ve söz konusu korkunun, Bene-Yisrael, Erets-Yisrael’e girmek üzere Yarden nehrini “geçene kadar” devam etmesini dilemektedir.

Raşi, *Targum Onkelos*’la aynı fikirdedir. Buna göre, ilk ifade, Arnon ırmağından (Devarim 2:24) geçişi, ikincisi de Yarden’den geçişi (Yeoşua Perek 4) ifade etmektedir.

Kendine edindiğin bu halk – Bene-Yisrael, bu dünyada “Tanrı’nın özel mülkiyeti” olarak tanımlanan beş şeyden biridir (bu pasuk; Teilim 16:3). Diğerleri ise Tora (Mişle 8:22), yeryüzü ve gökler (Yeşayau 66:1; Teilim 104:24), Avraam Avinu (Bereşit 14:19) ve Bet-Amikdaş’tır (p. 17; Teilim 78:54; Mişna – *Pirke Avot* 6:10). “Bir kişi,

¹² Sağ Elin'i eğdin

Toprak yuttu onları.

¹³ Şefkatinle yol gösterdin

Kurtardığın bu halka;

Kuvvetin'le götürüyorsun [onları]

Kutsal İkametgahın'a.

¹⁴ Halklar duydular – ürperiyorlar,

Dehşet sardı Peleşet sakinlerini.

¹⁵ O zaman paniğe kapıldılar Edom reisleri,

Titreme aldı Moav kahramanlarını;

[Korkudan] Eridiler tüm Kenaan sakinleri.

¹⁶ Korku ve dehşet düşsün üzerlerine

Büyük Gücün karşısında,

Donakalsınlar taş gibi.

Halkın geçene kadar ey Aşem;

Kendine edindiğin bu halk geçene kadar.

tedir. İlki **Hamoha**, diğeri de **Kamoha**'dır. Midraş'a göre bu sözler, son anda Teşuva yapan ve bu sayede tam boğulmak üzereyken Tanrı tarafından kurtarılan Paro'ya aittir. Normalde **Kamoha**

olması gereken sözcüğü, gırtlığına giren sular sebebiyle **Hamoha** olarak söyleyebilmiş, bu ilk sözlerle yapmış olduğu Teşuva'nın ardından Tanrı onu kurtararak kıyıya bırakmıştır. Bu sayede ikinci sözcüğü doğru şekilde – **Kamoha** olarak söyleyebilmiştir.

Kutsiyette heybetli – İbn Ezra'ya göre, bu sözler Tanrı'nın "**Kise Akavod** – **Onur Tahtı**"nı ifade etmektedir.

Övmekten çekinilen – İnsanlar, Tanrı'yı Büyüklüğü sebebiyle övmekten çekinirler; zira söyledikleri hiçbir şey Tanrı'yı nitelemeye yetmeyecek, eksik kalacaktır. Buna Teilim'deki "**Senin için [Tanrım], sessizlik, övgüdür**" (Teilim 65:2) sözcüklerinde gönderme yapılmaktadır. Birçok yetersiz niteleme yapmaktansa, sessizlik yeğdir (Raşi). Alternatif olarak "**Övgülerde çekinilen**" – Tanrı insanda korku ve saygı uyandıran işler yaparak kötülerini cezalandırır, Kendi Kulları'nı kurtarır; insanlar da Tanrı'nın bu işlerini övgülü şarkılarla dile getirirler (Ramban). Bir başka alternatif: "**Övgüler sebebiyle çekinilen.**" Tanrı'ya yönelik korku, O'nun ceza vermesinden değil, Büyüklüğü ve Onuru'ndan kaynaklanmalıdır. Tanrı'ya yönelik övgüler, Tanrı'nın Heybeti'ni dile getirir ve bu övgüleri duyanlar da Tanrı'ya yüksek düzeyde saygı duymaya başlarlar (Sforno).

12. Sağ Elin'i eğdin – Her şey, Tanrı'nın açık Eli'nin üstündedir. Ve tıpkı öne uzanarak açılmış

düz elde duran vazonun, elin hafif bir eğilmesiyle düşüp kırılması gibi, Tanrı da "Eli'ni eğmiş" ve Mısırlılar cezalandırılmıştır. "Elde durma" ve "Elin eğilmesi" sembolizmi, bu dünyadaki her şeyin sadece ve sadece Tanrı'nın "her bir an" vermekte olduğu enerji ve yaşam sayesinde devamlılığını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Başka bir deyişle, Tanrı tarihin bir noktasında evreni yaratıp sonra dinlenmeye çekilmiş değildir. Her an, evreni ve içindeki her şeyi canlı tutacak temeli sağlamaktadır. Ve bir yaşamın bitmesine karar verdiği zaman, Tanrı'nın yaptığı, ölümlü hükümdarların yapabildiği gibi "öldürmek" değil, "yaşam vermeyi durdurmak"tır. Tıpkı elektrikli bir aletin fişinin çekilmesi gibi. Pasuk burada da, Tanrı'nın "Eli'ni eğerek", cezanın hedefindekileri "yaşam temelinden" yoksun bıraktığını belirtmektedir.

Alternatif olarak "**Elin'i kaldırdım**" (*Targum Onkelos*). Ya da "**Elin'i uzattım**" (Ramban). İbn Ezra, "Sağ El"i özellikle "Kuvvet" ifade ettiğini hatırlatır.

Toprak yuttu onları – Bu sözler, Mısırlılar'ın her ne kadar günahları sebebiyle ağır bir şekilde cezalandırılmışlarsa da, sonunda toprağa gömülmeye hak kazandıklarını göstermektedir. Bunun sebebi, bir noktada Tanrı'nın Dürüst olduğunu kabul edilmiş olmalarıdır (9:27; Raşi). Ramban'a göre, denizde ceza gördükten sonra Mısırlılar'ın cesetleri kıyıya vurmuş, böylece Yahudiler, artık takip edilme tehlikesi içinde olmadıklarını görmüşlerdir. Daha sonra da toprak Mısırlılar'ı yutmuştur.

13. Yol gösterdin... götürüyorsun – [*Götürüyorsun*] çevirisi Raşbam'a göredir; tam

יִתְבְּאַמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְהָרָה

17

נִחְלַתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת יְהוָה מִקֹּדֶשׁ אֲדֹנָי כּוֹנֵנִי יְדִידִי יְהוָה |

18

יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד יֵט כִּי בֹא סוֹס פֶּרֶעַה בְּרִכְבּוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיִם וַיֵּשֶׁב יְהוָה

19

עֲלֵהֶם אֶת־מִי הָיִם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִיבִשָּׁה בְּתוֹךְ הָיִם פ כ וְתִקַּח

20

מֵרִים הַנְּבִיאָה אֶחָת אֶהְרֹן אֶת־הַתֶּף בְּיָדָהּ וּתִצָּאן כָּל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ

בְּתַפִּים וּבִמְחֻלֹת כֹּא וְתַעַן לָהֶם מֵרִים שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאָה גָּאָה סוֹס

21

וּרְכָבוֹ רָמָה בָּיִם

bu sırada Bene-Yisrael denizin içinde kuru toprak üzerinde yürüyordu – Miryam ... aldı” şeklindedir; başka bir deyişle sıradaki pasuğa bağlıdır. Raşbam da bu bağlantı konusunda aynı fikirdedir; fakat denizin kapanışının, Bene-Yisrael dışarı çıktıktan sonra gerçekleştiği yönündeki görüşünü bir kez daha tekrarlamaktadır.

Otoritelerin çoğunluğunun fikir birliği doğrultusunda, hem Tora’da, sabah duaları içinde bu bölümü de içeren *Sidur*’da, bu bölüm, Şarkı’nın dışında kabul edilir. Bu durumda, şarkıda 18 dize vardır. Bu sayı, insan omurgasındaki omurlardan 18ine denk gelir. Böylelikle, söz konusu şarkı, dirilecek olan ölülerin omurgasını oluşturur. Ölüler dirildiklerinde bu şarkıyı söyleyeceklerdir; şarkının başındaki “*Yaşir* – *Şarkı Söyleyecekler*” çoğul kullanımının bir başka iması da budur.

20-21. Kadınlar şarkı söylüyor. *Talmud*, (Sota 11b) “Bene-Yisrael, Mısır’dan, o dönemin erdemli kadınları sayesinde kurtulmuştur” demektedir. Baskı dolu yılların sinayıcı ortamında ulusun manevi kuvvetinin ayakta kalmasını sağlamanın yanında, kadınlar, Tanrı’nın Bene-Yisrael’i büyük mucizeler eşliğinde kurtaracağına erkeklerden daha fazla inanıyorlardı. *Mehilta* da, neden erkeklerin değil de, kadınların şarkısında teflerden bahsedildiğini açıklarken bu noktayı öne sürmektedir. Kadınlar Tanrı’nın mucizeler göstereceğine o kadar güvenmişlerdir ki, O’na şükran dolu övgüler sunacakları zaman kullanmak üzere, Mısır’dan çıkarken yanlarında tefler getirmişlerdir.

20. Aaron’un ablası – Miryam sadece Aaron’un değil, Moşe’nin de ablasıdır. Burada neden özellikle “Aaron’un ablası” vurgusunun yapıldığına dair çeşitli açıklamalar vardır: [a] Şarkı’nın başında Moşe’den, burada da Miryam’dan bahsedilmektedir. Tora Aaron’u onurlandırmak için burada ona da yer vermektedir; zira o da bir peygamberdir (Ramban; Rabenu Behaye). [b] Ta-

nah’ın çeşitli yerlerinde örneklerini gördüğümüz üzere, “X’in kardeşi” tanımı yapıldığında, X her zaman en büyük erkek oğuldur (Bereşit 36:22; Divre Ayamim I 2:42; Ramban; Raşbam; Rabenu Behaye). [c] Miryam henüz Mısır’da Moşe doğmadan önce kehanette bulunmuş “Annem ileride Bene-Yisrael’in kurtarıcısını doğuracak” demişti. Bu sırada Moşe henüz yoktu ve Miryam’ın kehanette bulunduğu [yani “peygamber” olduğu] o andaki tek kardeşi Aaron’dur (*Talmud* – *Megila* 14a). [d] Bunun yıllar sonrasında Miryam Tsarat rahatsızlığına yakalandığında, onun iyileşmesi için hayatını vermeye hazır olan kardeşi, Aaron olacaktır (Bamidbar 12:12; Raşi). [e] “*Kardeş*” sözcüğü aynı zamanda deyimsel olarak “denk” anlamındadır (krş. Bereşit 29:12 açık.). Miryam’ın peygamberlik düzeyi ile Aaron’unki denktir. Bu sebeple birlikte anılmaları doğaldır. Fakat Moşe, onların çok daha üst düzeyindedir. Zira Moşe “Peygamberlerin babası” olarak bilinir (Rabi Avraam Ben aRambam).

Peygamber – Tam çeviriyle “*kadın peygamber*.” Miryam, Yahudi tarihindeki yedi kadın peygamberden biridir (*Talmud* – *Megila* 14a). Diğerleri Sara (Bereşit 21:12; o pasuk, Sara’nın peygamberlik düzeyinin Avraam’inkinden daha yüksek olduğunu ima etmektedir), Hana (Şemuel I *Perek* 2), Devora (Şofetim 4:1), Hulda (Melahim II 22:14), Avigayil (Şemuel I *Perek* 25) ve Ester’dır (*Megilat Ester*). Ayrıca bkz. s.p. açık.

Miryam – Bu, adının geçtiği ilk yerdir; bkz. 2:4.

Tef – Bkz. Bereşit 31:27. Bu küçük yassı bir el davuludur.

Danslarla – *Targum*; *Septuaginta*. İbranice *Mahol*. Başka görüşlere göre ise burada geçen *Mahol* sözcüğü bir müzik enstrümanıdır (*Mehilta*; *Pirke DeRabi Eliezer* 42; Radak o.a. 42:68). Bu, teften biraz daha büyük olup, çubuklarla çalınan türde bir perküsyon aletidir (Saadya Gaon).

¹⁷ Getirip dikeceksin onları

Sahip olduğun dağa, [ki burayı]

Barınağına temel [olarak] belirledin – ey Aşem

[ve burada] Ey Efendim, Mabet kurdu Ellerin.

¹⁸ Aşem, ebediyen hüküm sürecektir!

¹⁹ [Bu şarkı] Paro'nun atı, arabası ve süvarileriyle denize girdiğinde ve Tanrı denizin sularını onların üzerine çevirdiğinde [söylenmişti]. Bene-Yisrael, denizin içinde kuru toprak üzerinde yürüyordu.

[43. Miryam'ın Şarkısı]

²⁰ Aaron'un ablası peygamber Miryam, tefi eline aldı ve tüm kadınlar onun ardından tefler ve danslarla çıktılar. ²¹ Miryam onlara seslendi: “Tanrı için şarkı söyleyin! Çünkü kibirliilerin üzerinde gururlandı; at ve binicisini denize çarptı!”

çok büyük değere sahip bir malını nasıl severse, Tanrı da Bene-Yisrael'i de öyle sever” (Raşi).

İbn Ezra'ya göre Bene-Yisrael'i Mısır'daki kölelikten çıkarmakla, Tanrı onları “Kendisine ait” hale getirmiştir. Eskiden Paro'ya ait birer köleyken, şimdi Tanrı'ya ait kullar olmuşlardır. Rabenu Behaye ise p. 13'te “**Am Zu Gaalta** – *Kurtardığım bu Halk*” dendiğine, Arnon ve Yarden nehirlerini geçmelerinden bahsedildiği bu pasukta ise “**Am Zu Kanita** – *Kendine edindiğin bu halk*” ifadesine yer verildiğine işaret eder. Yukarıdaki ifade Tora öncesini, buradaki ise Tora'nın verilişinden sonrasını belirttiği analiziyle, Rabenu Behaye Bene-Yisrael'in “Tanrı'ya ait” hale gelişinin, Tora'nın verilişiyle gerçekleştiğini belirtir.

17. Getirip dikeceksin onları – Moşe ve Bene-Yisrael bu sözlerle kendileriyle ilgili farkında olmayarak kehanette bulunmaktadırlar. Erets-Yisrael'e yaklaştıkları zaman buraya casuslar gönderecekler, onların getirdiği kötü rapor karşısında Tanrı'ya olan inançlarını yitirecekler ve bunun sonucu olarak Erets-Yisrael'e kendileri giremeyeceklerdir (Bamidbar 14:29). Moşe ve Aaron'un Erets-Yisrael'e girmeme sebepleri ise farklıdır (Bamidbar 20:12). Her durumda, bir sonraki nesil Erets-Yisrael'e girecektir; pasukta “*bizi*” değil de “*onları*” demelerinin sebebi budur (krş. *Talmud – Bava Batra* 119b).

İbn Ezra'ya göre bu sözler “*getirip dik onları*” şeklinde bir dilektir. Bu da Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'de sabit kalmalarını ve sürgüne gitmemelerini diledikleri anlamına gelmektedir. Fakat bilindiği üzere Bene-Yisrael, günahları sebebiyle sürgüne çıkmak durumunda kalmıştır.

Sahip olduğun dağa – Ya da “*Mirasım olan dağa.*” Tapınak dağı; Moria dağı (İbn Ezra; Sforno; bkz. Bereşit 22:2 açk.).

Barınağın'a temel – İbranice *Mahon Leşivteha*. “*Mahon* – *Temel*” sözcüğü “*Mehuwan* – *Yönelmiş/Denk*” şeklinde de okunabilir. Bu da, yeryüzündeki fiziksel Bet-Amikdaş'ın, göklerdeki manevi Bet-Amikdaş'a denk bir yerde kurulduğunu ima etmektedir (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 4:5). Tanrı manevi Tahtı'nı, buraya denk gelecek şekilde sabitlemiş, böylelikle yeryüzündeki yeri de belirlemiştir (krş. Raşi). Pasuğun devamındaki “*Mabet*” manevi Bet-Amikdaş'tır (Rabenu Behaye).

18. Aşem ebediyen hüküm sürecektir – Bene-Yisrael, Erets-Yisrael'e yerleşip Bet-Amikdaş'ı inşa ettikten sonra, Tanrı'nın hükümdarlığı tüm uluslar tarafından kabul edilecektir (Raşbam). Alternatif olarak bu bir dilektir: Tıpkı Mısır'ın gücünü yok ettiği gibi, Tanrı, O'na inananları, onlara zarar vermeye çalışanlardan koruyarak ebediyen hüküm sürsün (Ramban). Ya da; Tanrı, hiç kimsenin, Kendisi'nden bağımsız başka bir kuvvetin gücüne inanmayacağı şekilde Bizzat ve ebediyen hüküm sürsün (Sforno).

Ya da “*Aşem'in hükmü [ezelde ve şimdi olduğu gibi] ebediyete kadar kaimdir*” (*Targum Onkelos*). Benzer şekilde “*Aşem'in hükmü ezelden ebediyete kadardır*” (İbn Ezra).

19. [Bu şarkı]... – Rabenu Behaye. Birçok otorite, bu pasuğun şarkıya dahil olmadığı görüşündedir (Ramban; Abudaram; krş. *Zoar* 3:168a). Başkalarına göre ise bu da şarkının ayrılmaz bir parçasıdır ve bir yanda Mısırlılar dalgalarla boğuşurken, diğer yanda eş zamanlı olarak Bene-Yisrael'in hala denizin içinde normal bir yolda yürüyorlarmış gibi ilerlemeleriyle gerçekleşen mucizeden bahsetmektedir (*Midraş Agadol*; İbn Ezra).

Raşi'ye göre çeviri “*Paro'nun atı ... girdiğinde – ki*

כב וַיֵּסַע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצֵא 22
 אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מַיִם: כג וַיִּבְאוּ 23
 מַרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מֵיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הָם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ 24-25
 מָרָה: כד וַיִּלְנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה־נַּשְׁתָּה: כה וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה 24-25
 וַיֹּרְחוּ יְהוָה עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמָּתְקוּ הַמַּיִם שֶׁם שָׁם לֹא חָק וּמִשְׁפָּט
 וְשֵׁם נִסָּהוּ:

bar 33:8; İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Süveyş körfezinin doğu kıyısı boyunca uzanan düz bir arazi vardır. Burasının Akdeniz'e doğru uzanan kuzey kısmı Şur; güneyi ise Sin çölü (16:1) olarak bilinir. Yerel gelenekler, ilk durağın, Süveyş'in 16,5km. kadar güneyinde, körfezin batı yakasında, kıyıdan yaklaşık 3km. kadar içerideki Ayun Musa (Moşe Pınarı) olduğunu belirtmektedir.

Fakat su bulamadılar – Kızıldeniz'in açılışı sırasında, denizin içinde mucizevi şekilde içilmeye elverişli suları olan Bene-Yisrael'in depoladıkları su, üç gün sonra bitmiştir (Rabenu Behaye).

Suyun, çoğu zaman Tora için kullanılan bir metafor olduğuna (Yeşaya 55:1) dikkat çeken Hahamlarımız, Yahudiler'in Tora öğrenimlerini (bkz. 1:1-8 açık.) – yani suyu – üç gün boyunca ihmal ettiklerini ve manevi düzeylerinin bu sebeple isyan edecek kadar alçaldığını açıklarlar. Bu durum karşısında, Bene-Yisrael'in içindeki peygamberler Tora'nın, Şabat, Pazartesi ve Perşembe günleri okunmasını öngörmüşlerdir. Böylece hafta içinde Tora'ya 3 gün bile ara verilmeyecektir (*Talmud – Bava Kama* 82a; *Mehilta*). *Keli Yakar* ise, eğitsel bir açıklamayla, Yahudiler'in, deniz kıyısında ganimet toplamaya kendilerini çok verdikleri için “manevi su” olarak tanımlanan Tora öğrenimini ihmal etmelerinin, “fiziksel su eksikliği” şeklinde açığa çıktığını belirtir. Başka bir deyişle manevi suya olan ilgisizliklerinin karşılığını, fiziksel sudan yoksun kalarak almışlardır.

23. Mara – Bkz. Bamidbar 33:8. **Mara** sözcüğü, “**Mar** – Acı” kelimesiyle yakından bağlantılıdır. anlamına gelir. Tıpkı Pesah gecesi *Seder*'de kullanılan acı tada sahip yeşilliklere **Maror** adı verildiği gibi. Nitekim pasuğun sonunda da bu ismi almasının sebebinin buradaki acı sular olduğu belirtilmektedir.

Burası genel olarak, Ayun Musa'dan 87km.,

Süveyş'ten de 110km. kadar güneyde, sahilden yaklaşık 13km. içerideki Bir Huwara ya da Eyn Hawara ile tanımlanır. Başka kaynaklar Mara'yı, Süveyş'in 18km. kadar güneydoğusundaki acımsı sulara sahip bir pınar olan [ve el-Hurkude olarak da bilinen] Ain Naba ile bağdaştırır.

[Sular] acıydı – Metnin düz anlamına göre, acı olan sulardır ve Tora bize sadece halkın neden suyu içemediğinden bahsetmektedir. Baal Şem Tov ise eleştiri amaçlı eğitsel bir yaklaşımla “[halk] acıydı” demektedir. Zira bir kişi etrafına olumsuz – “acı” – gözlerle baktığı zaman, en tatlı şeyden bile şikayet edecektir. Burada da halk, “kendisi” acı olduğundan, suda kusur bulmuştur.

Mara adını almıştı – Tam çeviriyle “[Burayı isimlendiren kişi] Bu yüzden Mara adını vermişti.”

24. Yakındı – Moşe'ye gelip, saygılı bir şekilde, merhamet için dua etmesini istemek, onları suya kavuşturacakken, halk şikayete başlamıştır (s.p., Raşi o.a.). Rabi Elazar Amodai, halkın “Moşe'ye” yakındığı vurgusuna karşın, protestonun asıl hedefinin Tanrı olduğunu öne sürer (*Mehilta*).

25. Bir ağaç – Ya da “bir dal” (Josephus Flavius, *Antiquites* 3:1:2). Moşe, söz konusu dala Tanrı'nın açık İsmi'ni (**Şem Ameforaş**) yazıp, suya atmıştır (*Meam Loetz*). Bu ağacın incir, nar ya da [zehirli olduğu bilinen] zakkum olduğuna dair görüşler vardır (*Mehilta*; *Meam Loetz*). Josephus ayrıca bu kuyudan öncelikle bol miktarda su çektiğini ve sonunda kuyunun acı sulardan arındığını kaydeder.

Geleneksel bilgilere göre, Moşe'nin kullandığı dal da kendi başına acı tada sahipti. Dolayısıyla bu mucize içinde mucizedir. Acı ile acı birleşmiş ve su içilebilir hale gelmiştir (*Mehilta*).

Rabenu Behaye, çölde gerçekleşen her olayın bir deneme olduğunu belirtir. Ve her denemenin (*Nisayon*) amacı, insanı daha yükseğe çıkarmaktır (*LeNasot*). Böylelikle, tüm bir halkın üç gün boyunca ilerleyip su bulamamasından daha

[44. Acı Sular]

²² Moşe, Yisrael'i Kızıldeniz'den yola çıkardı ve Şur çölüne çıktılar. Çölde üç gün ilerlediler, fakat su bulamadılar. ²³ Mara'ya geldiler; fakat Mara'dan su içemediler, çünkü [sular] acıydı. [Burası] Bu yüzden Mara adını almıştı. ²⁴ Halk Moşe'ye "Ne içelim?" diye yakındı. ²⁵ [Moşe] Tanrı'ya yakardı ve Tanrı ona bir ağaç gösterdi. [Moşe bunu] Suya atınca sular içilir hale geldi. [Tanrı] Orada [halk için] yordam ve düzen belirledi; ve orada onu sınadı.

21. Onlara seslendi – Tıpkı Moşe'nin erkeklerle yaptığı gibi, Miryam da [sadece bu pasukta geçen sözleri değil] tüm şarkıyı (Saadya Gaon; *Hizkuni*) kadınlara söyletmiştir. Şarkı bir atışma şeklinde, Miryam'ın her cümlesini kadınların toplu halde cevaplamasıyla söylenmiştir (Raşi).

Pasukta "onlara" sözcüğü kadınları ifade ediyor gibi görünse de, kullanılan sözcük [kadınlara yönelik kullanılan] **Laen** değil, erkekleri [ya da erkek-kadın karışık bir topluluğu] ifade eden **La-em**'dir. *Midraş*'a göre, melekler Bene-Yisrael'den önce şarkı söylemek istemiş, fakat Tanrı "Önce halkın şarkısını dinlemek istiyorum" demiştir (*Midraş – Yalkut Şimoni*). Hem erkekler hem de kadınlar şarkılarını bitirdikten sonra, meleklerin sırası gelir. Miryam bu noktada meleklerle seslenmekte ve artık şarkı söyleyebileceklerini bildirmektedir. Tanrı ile melekler arasındaki diyalogu biliyor olması, Miryam'ın bir önceki pasukta "peygamber" olarak tanımlanmasının bir başka sebebidir (*Meam Loez*).

Tanrı için şarkı söyleyin – Bkz. p. 1.

22-27. Yisrael Tanrı'yı sınıyor – *Talmud (Arahin 15a-b)*, Bene-Yisrael'in, Çıkış'tan sonra Tanrı'yı on kez sınadığını kaydeder. Bunlardan biri bu bölümdeki "Ne içeceğiz?" sorusudur. Denizde Tanrı'nın olağanüstü mucizelerine daha yeni tanım olmuş bir ulusun, Tanrı'nın kendilerine yardım etmeye hazır olduğundan şüphe etmeleri, ilk bakışta imkansız gibi gelebilir. Rabi Samson Raphael Hirsch, Yisrael'in çölde geçirdikleri yolculuğun amacının, halka, Tanrı'nın sadece kozmik olaylarla değil, gündelik alelade insani işlerle de yakından ilgilendiğini öğretmek olduğunu belirtir. Yanılgı içindeki birçok insan gibi, Tanrı'nın dünyaları yaratıp denizleri ayırabildiğini, fakat bireylerin veya toplumların su ve yiyecek ihtiyaçlarına gelince, bunlarla ilgilenmeye tenezzül etmediğini düşünme yanılışına kolayca düşülebilir. Yahudiler'i çölde korkutan da işte budur. Evet; Tanrı, ihtişamına yaraşır bir mucize yaratmıştır – peki ama; sıradan ve günlük bir su problemi söz konusu olduğunda ne yapacaktır? Sonuç olarak, birden susuz kalındığında, halk, bu konunun doğal gidişata bırakılmış olabileceği sonucuna vara-

rak korkuya kapılmıştır. Gerçekte su istemek elbette yanlış değildir – susamış insanların buna mutlaka hakları vardır. Yanlış olan, halkın sert ve saygısız protesto üslubudur.

22. Moşe, Yisrael'i ... yola çıkardı – Bu sözler, Moşe'nin Bene-Yisrael'i Kızıldeniz'den ayrılmaya "zorladığını" ima etmektedir. Başka bir deyişle, karar halka bırakılmış olsa, deniz kıyısında kalmayı tercih edebilecektir. Hahamlarımız, garip görünen bu tercih hakkında iki farklı açıklama yaparlar: [1] *Midraş Tanhuma*'dan alıntı yapan Raşi, Mısır ordusunun, Paro'nun kendilerine dağıttığı mücevherlerle oldukça yüklü olduğunu ve zaferden emin oldukları için bunları yanlarında getirmekten çekinmediklerini açıklar. Bunun sonucu olarak, Bene-Yisrael, Mısır'dan Çıkış sırasında edindikleri servetin çok daha fazlasını denizde elde etmişlerdir ve mümkün olduğu kadar çok ganimet toplamak için orada daha uzun süre kalmak istemektedirler. Fakat Moşe, onları oradan götürerek, halkın maddiyata bu kadar düşkün olmasına izin vermemiştir. Zira gereğinden fazla servete sahip olan bir kişi, Tora öğrenme isteğini kaybetmeye başlar.

[2] *Zoar*'ın açıklamasına göre, Yahudiler denizdeki olayda peygamberlik düzeyine yükseldikleri, Tanrı'nın Gücü ve Kutsallığı'na şahit oldukları için, burayı terk etmek onların zoruna gitmiştir. Bunun üzerine Tanrı, Kutsal Varlığı'nı oradan alıp, Şur çölünde daha kuvvetle hissedilmesini sağlar. **Şur** kökü, aynı zamanda "algılama / vizyon" olarak da anlaşılabilir (bkz. *Bamidbar 24:17*). Dolayısıyla ancak halk, Şur'daki özel kutsiyeti hissedip, Tanrı'ya burada daha yakın olabileceklerini anladıktan sonra, Moşe onları yola çıkarabilmiştir. Yisrael Ulusu'nun [**Şur** kökünden] **Yeşurun** olarak tanımlanmalarının (bkz. *Devarim 32:15* açık.) sebebi de Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nı algılayıp tecrübe etmiş olmalarıdır (*Meam Loez*).

Şur çölü – Bkz. Bereşit 16:7, 20:1, 25:18 (krş. *Targum Onkelos*; *Targum Yonatan*). Saadya Gaon'a göre burası *Jifur*'dur; yani günümüzde Mısır yakınlarındaki Et-tih çölünün güneybatısındaki Es-Sur. Birçok kaynak, burayı, daha önce adı geçen Etam çölüyle bağdaştırır (13:20; bkz. *Bamid-*

כּו וַיֹּאמֶר אֶם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע לְקוֹל | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִיָּשָׁר
 בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהֶאֱזֹנָת לְמִצְוֹתָיו וְשִׁמְרָת כָּל-חֻקָּיו כָּל-הַמִּחְלָה
 אֲשֶׁר-שָׁמְתִי בְּמִצְרַיִם לֹא-אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רַפָּאֵךְ: ס
 27 חֲמִישִׁי כּו וַיִּבְּאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּים עָשָׂרָה עֵינָת מִים וְשִׁבְעִים תְּמָרִים
 וַיַּחֲנוּ-שָׁם עַל-הַמַּיִם:

Bene-Yisrael'den kimse zarar görmeyince, yapılan sınavda tüm halk temiz çıkmıştır.

İbranice *Nisau*. Tanrı'nın "halkı sınadığı" şeklindeki çeviri, Rabi Eliezer'in *Mehilta*'da yer alan görüşü doğrultusundadır. Rabi Yeşua'ya göre ise bu kelime, "yüksek yer" ya da "bayrak" ifade eden *Nes* sözcüğüyle bağlantılıdır. Bu doğrultuda pasuk, Tanrı'nın, duayı kabul edip, belirli bir yöntem göstermekle, Moşe'yi halkın gözünde "yücelttiği" anlamındadır.

26. İtaat eder... yapar... kulak verir – Raşi'ye göre bu sözler sırasıyla, Tanrı'nın sözünü benimseyip kabullenmek, yerine getirmek ve bunu yaparken son derece titiz olmak konusundaki şartları ifade etmektedir. İbn Ezra ise bunları sırasıyla, Tanrı'nın sözünün ne anlama geldiğini iyice anlamak, "yap" dediklerini yapmak, "yapma" dediklerini de yapmamak şeklinde açıklar.

İtaat eder – İbranice *Şamoa Tişma*. Bu, kesin kabullenme ifade eden bir ikilemedir. Tam çeviri "dinleyle dinlersin" şeklindedir. *Mehilta* bunu "eğer dinlersen, o zaman dinlersin – yani Tora'nın bir emrini iyice öğrenirsen, ödül olarak daha çok emri öğrenme fırsatı verilecektir" şeklinde açıklar.

O'nun gözünde doğru olanı yapar – Bu ifade, özellikle iş ilişkilerinde dürüstlüğü vurgulamaktadır. Zira bu konularda güvenilir ve kişisel bütünlük içinde davranan, aynı zamanda insan ilişkileri iyi olan kişi, Tora'nın tümünü yerine getirmiş gibi kabul edilir (*Mehilta*).

Hastalıkların hiçbirini... – "Mısırlılar'ın çeşitli rahatsızlıkların hedefi olduğunu gözlerinle gördün. Tüm bu rahatsızlıklardan korunman için söylediklerimi yapman yeterli. Tıp biliminin kaynağı Benim. Bir bitki ya da ilacın insanı iyileştirdiğini gördüğünde, sakın gücün ilaçta olduğunu sanma; çünkü o ilaca iyileştirme yetkisini veren Benim. Sana hüküm ve kanun verdim. Bunları takip ettiğin sürece, doğa kanunlarına tabi olmazsın. Tıpkı bir doktor gibi, sana şunu yap, bunu yapma diyorum. Söylediklerimi dikkate

aldığın ve titizlikle yerine getirdiğin takdirde, bu hastalıkların hiçbirinin başına gelmeyeceğinden emin olabilirsin" (krş. *Meam Loetz*).

Tanrı'nın Mısır'ın başına getirdiği belaların baş harfleri, *Detsah Adaş Beahav* sözcüklerini oluşturur (*Pesah Agadası*). Bu üç sözcüğün sayısal değeri 501'dir. Bu aynı zamanda "Aşer – [çeviride geçmeyen] ki [bağlacı]" sözcüğünün de sayısal karşılığıdır. Tanrı "Aşer Samti Bemitsrayim – Mısır'ın başına getirdiğim Aşer" demekle, özellikle On Bela ve ona eşlik eden yan rahatsızlıkları ifade etmektedir (Rabenu Behaye).

Sana Şifa Veren'im – Tanrı "hiçbir hastalığı başına getirmeyeceğim" dediğine göre, şifa vermesine ne gerek vardır? Şifa sadece hastalar için değil midir? Tanrı şöyle demektedir: "Eğer tüm şartları yerine getirirsen, hiçbir hastalığı başına getirmeyeceğim. Fakat dünyada kimse mükemmel olmadığı için, istemeyerek hataya düştüğün durumlar olabilir. Bu durumda şart yerine gelmediği için hastalıklarla da boğuşabilirsin. O zaman bil ki, *Teşuva* kapısı her zaman açıktır. Bana döndüğün takdirde, Ben de sana Şifa Veren'im" (Raşi; *Sifte Hahamim*).

Rabi Tsadok Akoen, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e ceza verdiği zamanlarda bile, amacının hiçbir zaman onları Mısırlılar'da olduğu gibi tamamen yok etmek olmadığını belirtir. Aksine, Tanrı, Yisrael'e Şifa Veren'dir. Dolayısıyla Bene-Yisrael'in başına gelen her türlü hastalık, sürgün ve acı da bu sıfatın bir yansıması olarak, onlara *Teşuva* yapmaları ve günahlarından arınmaları yönünde birer çağrıdır.

27. Elim – Bkz. Bamidbar 33:9. Olasılıkla "Fistukağaçlığı" anlamındadır. Burası genel olarak Garandel çayı ile tanımlanır ve Mara'nın 18km. güneyinde, bu rota üzerindeki ikinci vahadır. Ortaçağda burada Ailom adlı bir şehir vardı (*Masaot Rabi Binyamin* 24). Bazıları, söz konusu yerin dinlenmeye oldukça elverişli olduğunu belirtirken (*Mehilta*), başka kaynaklara göre buradaki ağaçlar ve su kaynaklarının miktarı, böylesi

²⁶ “Eğer Tanrın Aşem’in sözüne itaat eder, O’nun gözündeki doğru olanı yapar, emirlerini kulak verir ve tüm hükümlerini korursan, Mısır’ın başına getirdiğim hastalıkların hiçbirini senin başına getirmeyeceğim; çünkü Ben, Aşem, sana Şifa Veren’im” dedi.

[45. Elim ve Sin]

²⁷ Elim’e geldiler. Orada 12 su pınarı ve 70 hurma ağacı vardı. Su kıyısında konakladılar.

büyük bir sınav olamaz. Hahamlarımız, Mara’ya gelindiğinde, oradaki suların gerçekte tatlı olduğunu, fakat sırf sınav amaçlı olarak, kullanmadan önce acılaştığını vurgularlar. Ve Moşe dua ettikten sonra acı bir maddeyi acı suların içine atarak suların tekrar içilebilmesi, Bene-Yisrael’in kalplerine Tanrı’ya güven konusunun aşılmasının ilk aşamalarından biridir. Bu sebeple Tanrı mucize içinde mucize gerçekleştirmiş, Bene-Yisrael’i buna tanık ederek Kendisi’ne bağlanmada bir basamak yükselmelerini sağlamıştır. Fakat elbette daha yükselecek çok basamak vardır.

Gösterdi – *Targum Yonatan*. İbranice **Vayoreu**. Tam çeviriyle “öğretti” (*Targum Onkelos*). *Midraş’a* göre Tanrı Moşe’ye bir ders vermiştir: “Mutlaka acı suyun sadece tatlı bir madde sayesinde tatlanacağını düşünmüşsündür. Fakat ben sana, Tanrı istediği zaman, acı ile acı birleşince tatlı oluşabileceğini göstereceğim. Çünkü Tanrı’nın düşünce ve yöntemleri, insanlarınkinden farklıdır” (*Midraş – Tanhuma*).

İçilir hale geldi – Tam çeviriyle “tatlandı.”

Yordam ve düzen – İbranice **Hok U-Mișpat**. Tam çeviriyle “Hüküm ve Kanun.” Tora’nın emirleri içinde, insan mantığının açıklama getiremediği kanunlar “**Hok – Hüküm**” sınıfındadır. Bu tip emirler, aklımızla anlayabildiğimiz için değil, birer “Kral Hükümü” oldukları için yerine getirilmelidirler. Zira bir kral birinden bir şey yapmasını istediğinde, o kişi, söz konusu işi ne kadar mantıksız görürse görsün, yapar. İnsan mantığının açıklayabildiği türdeki özellikle sosyal kurallara ise “**Mișpat – Kanun**” adını alır (bkz. Şemot 21:1 v.d.).

Tora çalışmalarını ihmal etmenin felaket niteliğindeki sonucunu gösterdikten sonra, Tanrı, Moşe aracılığıyla, halka Tora’nın bazı emirlerini vermiştir. Bunlar arasında, *Şabat*, “**Para Aduma – Kızıl İnek**” (bkz. Bamidbar Perek 19), ebeveyne saygı, sosyal ve özellikle mal varlığını ilgilendiren kurallara vardır (*Mehilta*; Raşi). *Para Aduma*, insan mantığının kesinlikle açıklayamadığı bir kuraldır – bir **Hok**’tur. Sosyal kanunlar ise, insan mantığının açıklayabildiği bir düzenek olduğundan, bir **Mișpat**’tır.

Ramban, verilen bu kuralların henüz bağlayıcı olmadıklarını öne sürer. Zira öyle olsa Tora söz konusu emirleri bu noktada açık bir şekilde kaydedirdi. Dolayısıyla bu noktada, Bene-Yisrael’in durumu, Avraam’inkine benzerlik göstermektedir. Avraam birçok emri *Ruah Akodes* yoluyla öğrendiği için yerine getiriyordu; fakat emirler onun için bağlayıcı değildi; isteğe bağlıydı. Bu noktada da Bene-Yisrael için söz konusu kurallara henüz bir zorunluluk değildir. Kuralların amacı, Tora alınıp emirler birer yükümlülük haline gelinceye kadar, halkın ön bilgiye sahip olması ve kendisini alıştırmaya başlamasıdır.

Diğer yandan Ramban, pasuğun düz anlamı konusunda farklı görüştedir. **Hok** sözcüğü aynı zamanda “*gelenek; yol yordam*” anlamına gelebilir. Benzer şekilde **Mișpat** da “*koşul; durum*” şeklinde anlaşılabilir. Bu noktada Bene-Yisrael, çöl yaşamına başlayacaktır. Dolayısıyla Tanrı, Moşe aracılığıyla Bene-Yisrael’e bu yaşamla ilgili anahar bilgiler, püf noktaları ve çeşitli şartlarda nasıl davranılması gerektiğini öğretmiştir. Bu konudaki en önemli nokta, açlık susuzluk gibi durumlarla karşılaştıklarında şikayet etmek yerine Tanrı’ya dua etmeyi öğrenmeleri, ayrıca birbirlerine karşı sevgi, saygı, kardeşlik duygularını geliştirerek, kendi içlerinde olduğu kadar, çevre halklarla da mümkün olduğu sürece barış içinde kalmalarıdır. Çevirimiz bu yöndedir.

Onu sınıdı – “*Halkı sınıdı*.” Sınav, su sıkıntısı karşısında Bene-Yisrael’in davranışı üzerinedir – ve halk bu sınavda başarısız olmuştur. İnatçı davranmışlar ve Moşe’ye ricayla başvuracaklarına yakınmışlardır (Raşi). Alternatif olarak, Tanrı onları, Mara’da verdiği kanunlara uyup uymayacakları konusunda sınamıştır. Bu onların Tora’yı almaya layık olup olmadıklarını da gösterecektir ve Bene-Yisrael bu sınavda başarılı olmuştur (Sforno; *Or Ahayim*). *Zoar* ise farklı bir açıklama getirir. Mısırlılar Bene-Yisrael’e zina iftiralarda bulunmuşlardı ve bu, halk içinde huzursuzluk yaratıyordu. Tora, zina kuşkusu durumunda gerçeği ortaya çıkaracak bir sınamayı tanımlar (Bamidbar 5:23). Bu prosedürde, Tanrı’nın İsmi’nin yazılı olduğu bir parşömen, acı sulara çözündürülüp, şüpheliye içirilir ve sonuç beklenirdi. Burada da benzeri bir durum gerçekleşmiş,

1 א ויסעו מאילם ויבאו כל-עדת בני-ישראל אל-מדבר-סין אשר
 בין-אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לתדש השני לצאתם מארץ
 2 מצרים: ב וילינו [וילנו] כל-עדת בני-ישראל על-משה ועל-אהרן
 3 במדבר: ג ויאמרו אליהם בני ישראל מי-יתן מותנו ביד-יהוה בארץ
 מצרים בשבתנו על-סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כיהוצאתם אתנו
 אל-המדבר הזה להמית את-כל-הקהל הזה ברעב:

Moşe ve Aaron'a – Mara'daki şikayet sadece Moşe'ye yönelikti ve sadece su ile ilgiliydi. Zira orada kendilerini su bulamayacakları bir yere getiren kişiyi Moşe olarak görüyorlardı. Burada ise, şikayet konusu et ve ekmektir ve artık, bunların bulunabildiği Mısır'da olunmamasıdır. Ve onları Mısır'dan Moşe ve Aaron birlikte çıkarmışlardır (İbn Ezra).

Şikayette bulundu – Çıkış'tan beri geçen bir aylık süre boyunca yiyecek konusunda şikayet etmemelerinin sebebi, Mısır'dan çıkardıkları *matsa*ların bu süreye yetmiş olmasıdır (Raşi). Çok az miktardaki yiyeceğin, büyük bir ulusu bir ay boyunca idare etmesi, Tanrısal bir müdahale olmadan imkansızdır. Bu, Tora'nın açık bir şekilde vurgulamadığı, ama tarih belirterek ima ettiği, bir gizli mucizedir ve birçok benzeri vardır. Her mucizeyi belirtmek gerekli değildir, çünkü Yahudiler, doğanın bile aslında devamlı gördüğümüz için, alıştığımız bir mucizeden başka bir şey olmadığını bilirler (Ramban).

Şikayetin özellikle yiyecek bittiği zaman gelmesi kaydadeğerdir. Biraz daha derinlemesine düşünersek; Bene-Yisrael bunun bir gün öncesinde de, ertesi gün yiyeceklerinin biteceğini göz önünde bulundurarak şikayet edebilirlerdi. Fakat etmemişlerdir. Bu da onlar için artı bir puan olarak kabul edilebilir. Zira ellerinde yiyecek olduğu sürece, 30 gündür süren mucizenin devam edeceğine dair inançları tamdı. Fakat yiyecek tükenince, çaresiz kalmışlardır. Çünkü genel bir kural olarak, maddi bir nesnede bereket ve bolluk olabilmesi için, o nesneden en azından bir miktar mevcut olmalıdır (krş. Melahim II 4:2-6). Fakat hiçbir şey yoksa, bereketin yerleşmesi mümkün değildir (*Meam Loetz*).

3. Et... ekmek... – Birer köle olarak, Bene-Yisrael'in Mısır'da etli ziyafetler yaptığı pek söylenemez. Zaten pasuk da bu eti yediklerini değil "tencerenin başında oturduklarını" belirtmektedir. Mısırlılar Bene-Yisrael'e avlattıkları hayvanları

onlara pişirtiyorlar ve tek lokma bile vermeden karşılarında zevkle yiyip nispet yapıyorlardı. Bu her ne kadar Yahudiler için bir tür işkence idiyse de, en azından yiyip doyabilecekleri kuru ekmekleri vardı. Şimdi ise bir gün susuz, bir gün de yemeksiz kalır duruma gelmişlerdir (*Meam Loetz*).

Tanrı'nın Eli'yle – Açlık en kötü ölüm türlerinden biridir. Yahudiler, Mısır'ı terk etmeyi reddetsele, karanlık belası sırasında Tanrı'nın Eli'yle öleceklerini, ama en azından açlık sebebiyle yavaş ve acı verici ölümleri olmayacağını söylemektedirler (Rabenu Hananel; *Or Ahayim*). "En azından orada karnımız tokken ölürdük" (Sforino). Raşbam'a göre ise Yahudiler, "Mısır'da ecelimizle yaşlılıktan ölmek, açlıktan ölmek daha iyiydi" demektedirler.

[Mısır'dan] – Krş. İbn Ezra.

4-21. Man. Bene-Yisrael yiyecek sıkıntısından şikayet etmeden önce bile, Tanrı, çöldeki yiyeceğin *Man* olacağını kararlaştırmıştır. *Man*, Tanrı'nın Yaratılış'ın ilk *Şabat*'ı başlamadan hemen önce yaratmış olduğu 10 şeyden biridir (*Mişna – Pirke Avot* 5:8). Her gün verilen bu mucizevi yiyecek armağanı, Tanrı'nın, Kendisi'ne inanan herkesin ihtiyacını karşıladığını öğreten manevi yaşam okulunun önemli derslerinden biriydi. Rabi Elazar Amodai bu konuda "Bugün yeterli yiyeceği olan ve 'yarın ne yiyeceğim?' diye endişelenen kişinin inancı zayıftır" demiştir (*Talmud – Sota* 48b). *Man*'ı sadece bir günlük ihtiyacı karşılayacak şekilde sınırlamakla, Tanrı, Yisrael'in ihtiyaçlarını sürekli olarak karşılayacağını anlatmaktadır. Cuma günleri, çift porsiyon *Man* yollayarak da, *Şabat* kurallarına uygun davranıp bu gün içinde çalışmamanın, günlük yaşam için bir engel olmadığı mesajını vermektedir (Hirsch).

Hahamlarımız, Tora'nın sadece *Man*'ı yiyen kişilere verilmesinin mümkün olduğunu belirtirler (*Mehilta*). Çünkü Tanrı'nın Torası'nı, sadece Tanrı'nın sürekli iyiliğine güvenmeyi ve inanmayı

16

¹ Elim'den yola çıktılar ve tüm Bene-Yisrael toplumu, Mısır Ülkesi'nden çıktıkları [yıl-da,] ikinci ayın 15'inde Elim ile Sinay arasındaki Sin çölüne geldi.

² Çöldeyken, tüm Bene-Yisrael toplumu, Moşe ve Aaron'a şikayette bulundu.

³ Bene-Yisrael onlara "Keşke Mısır'da, et tenceresinin başında oturmaktayken, doyana kadar ekmek yerken Tanrı'nın Eli'yle ölseydik!" dediler. "Çünkü [anlaşılan] bizi [Mısır'dan] bu çöle, tüm bu cemaati açlıktan öldürmek için çıkardınız!"

büyük miktardaki insan için yeterli değildir (Josephus Flavius, *Antiquites* 3:1:3).

12 su pınarı ve 70 hurma ağacı – Tanrı, Bene-Yisrael'e, maddi eksiklik ya da bolluğun, tamamen insanın manevi durumunun birer yansıması olduğunu öğretmektedir. Bunun bir ifadesi olarak, halk acı suyu ile tanınan Mara'da, Tora öğrenimi konusundaki yükümlülüğü istekle benimse-dikten çok kısa bir süre sonra, tatlı suyu ve meyvesi bol olan bir yere gelmiştir.

Sforno, buradaki büyük rahatlığa karşın, bir sonraki pasukta Bene-Yisrael'in Elim'i terk etmekten geri kalmadıklarına işaret eder. Bu da onların Tanrı'nın söylediklerini kabul ettiklerini ve O'nu dinlemeye hazır olduklarını göstermektedir.

Mehilta'ya göre, bu 12 su pınarı 12 kabile, 70 hurma ağacı da halkın 70 bilge ilerigeleni (*Zekenim*) içindir. Her kabile tıpkı Kızıldeniz'de kendisine ait yoldan geçmişi olduğu gibi, burada da kendisine ait pınarın başında oturmuştur. Rabenu Behaye, bu yerin hem her bir kabilenin hem de her bir ilerigelenin bireysel saygınlıklarını vurgulamak için, Yaratılış sırasında özel olarak hazırlandığını belirtir.

Su kıyısında – Olasılıkla Kızıldeniz kıyısında; krş. Bamidbar 33:10.

16.

☞ **Man: Göklerden gelen yiyecek.** Mara'nın tatlılaşan suyu, Tanrı'nın Yisrael'i gözardı etmediğini ve dikkatini onların dünyevi ihtiyaçlarına da verdiğini gösterse de, bundan alınan ders tam olarak özümselenmemiştir. Sin çölüne ulaştığında, halk bu kez açlığı bir tehdit olarak görmeye başlar. Bu seferki şikayetleri, Mara'dakinden çok daha sert olur; hatta burada olmaksızın Mısır'da olmayı tercih ettiklerini söyleyecek kadar ileri giderler. Bu tepki rahatsız edici olsa da, şaşırtıcı değildir Çünkü açlık ve bir insanın, özellikle kendi çocuklarına yiyecek sağlayamama konusundaki içgüdüsel endişe, insanları, normalde yapmayı akıllarına bile getirmeyecekleri şeyleri yapmaya itebilir.

Bu da, Bene-Yisrael'in aşamalı eğitiminin bir parçasıdır. Tanrı, mucizevi yiyecek *Man*'ı vermek üzeredir. *Man*, Tanrı'nın, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusundaki sınırsız kapasitesinin, çöl tarafından engellenemeyeceğini kanıtlar. Bu, ulusun, tarih boyunca günümüze kadar zihninde barındıracağı bir derstir. Sık sık bazılarının, Tora'ya uymanın yaşamı kısıtladığını iddia ettiklerine tanık oluruz. *Man*'la gelen bereket ise bunun tam tersini kanıtlamaktadır. Bene-Yisrael Tora'yı ihmal ettiklerinde veya Tanrı'ya olan güvenlerini Mara ve Sin'de yitirdiklerinde, bu manevi düşüşleri onları açlık ve susuzluğa mahkum etmiştir. Diğer yandan Tanrı'nın Şifa Veren ve Tadarik Eden olduğunu kabul ettikleri zaman, ihtiyaç olsa bile bunu hissetmemişler, kendilerini bolluk içinde bulmuşlardır.

İbn Ezra, p. 35'deki açıklamasında *Man*'ın tüm mucizeler arasında en büyüğü olduğunu yazar. Bu, denizin ikiye ayrılmasından bile daha büyüktür. Çünkü *Man*, aralıksız tam 40 yıl boyunca, Yahudiler'in yiyeceği olmuştur. Diğer mucizeler sadece gerektiği zaman bir kerelik ortaya çıkarlar-ken, *Man*, devamlı bir mucize olarak Bene-Yisrael'in kolektif hafızasına kazanmıştır.

1. İkinci ayın 15'inde – 15 İyar 2448 Şabat günü. Bu, Çıkış'tan tam 30 gün sonrasındır (bkz. 12:6). Bir görüşe göre burası, Sin çölünün içindeki ikinci konak yerleri olan Aluş'tur (bkz. Bamidbar 33:13; *Seder Olam* *Aba* 5; Ramban). Bkz. 17:1 açık.

Sin çölü – Bkz. 15:22 açık.; Bamidbar 11:33; Yehezkel 30:15-16. Burası, Sinay platosunun kenarındaki Debbet er-Ramle olarak bilinen düzlüktür.

2. Çöldeyken – Ramban'a göre, şikayetlerinin ana sebebi kendilerini "çölde" görmeleridir. Zira yiyecekleri tükenmiştir (bkz. *Şikayette bulundu* k.b.) ve Sin çölünde iki durak ilerlemiş olmalarına karşın, bu kadar büyük bir topluluğu doyuracak yiyecek kaynaklarının olmadığını görmüşlerdir. Dolayısıyla, pasuktaki "çöldeyken" vurgusu, şikayetlerinin sebebinin verme amaçlıdır.

וַיֹּאמֶר ה'

יְהוָה אֱלֹהֵי-מֹשֶׁה הִנְנִי מִמָּטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקַטְוֹ
 5 דְּבַר-יָוֵם בְּיוֹמוֹ לִמְעַן אֲנַסְנוּ הֵילֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם-לֹא: ה' וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי
 6 וַהֲכִינוּ אֶת אֲשֶׁר-יִבְיָאוּ וַהֲיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר-יִלְקְטוּ יוֹם א' יוֹם: וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָרֹב וַיִּדְעֻתָם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם
 7 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיִּבְקֹר וַרְאִיתֶם אֶת-כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמַעַן אֶת-תְּלַנְתֵּיכֶם
 עַל-יְהוָה וְנִחַנּוּ מָה כִּי תִלְוּנוּ [תִּלְוִנוּ] עָלֵינוּ:

anda, Şabat günü kullanılabilmesine olanak verecek durumda değilse, “*Muktse – Kenara Ayrılmış*” konumundadır ve o Şabat günü dokunulamaz.

İki katı [yiyecek] olacaktır – Cuma günü ve Şabat için (Raşi). Çeviri, Raşi'nin, “hazırlık yaptıkları zaman, her gün topladıklarının iki katı olduğunu görecekler” açıklaması doğrultusundadır. Sforno buna ekleme yapar: Hazırlık sırasında yiyecek hiçbir fire vermeyecek ve tüm hazırlık bittiği zaman bile her günün iki katı yiyecek olduğu görülecektir. Alternatif olarak: “*Cuma günü, evlerine getirdiklerini [ertesi gün için de] hazırlasınlar. [Çünkü o gün] Her gün topladıklarının iki katı [yiyecek] olacaktır*” (krş. Raşbam).

6-7. Akşam... sabah – Raşi, bu iki pasukta neden akşam ve sabahdan bahsedildiğini, neyin ne zaman ve neden olduğunu açıklamaktadır: Moşe ve Aaron, Bene-Yisrael'in iki yönlü şikayetlerine cevap vermektedirler: [a] Et sıkıntısını eleştirirlerken, Yahudiler, arzulu bir şekilde Mısırlıların “et tenceresinden” bahsetmişler, bu yolla Tanrı'nın çölde kendilerine et veremediğini ima etmişlerdir. Ancak bu haksız bir eleştiridir; çünkü et, hayatta kalma için ekmek kadar temel bir yiyecek maddesi değildir. Üstelik Bene-Yisrael Mısır'dan kalabalık hayvan sürüleriyle çıkmışlardır. Gerçekten ete ihtiyaç duyuyorlarsa, pekala hayvanlarını kesebileceklerdir. Kısacası şikayet uygunsuzdur. Tanrı da, bu şikayeti halka bol bol et vererek cevaplayacak; fakat bunu *akşam karanlığında* yaparak, durum hakkındaki hoşnutsuzluğunu vurgulayacaktır. Et armağanı, Bene-Yisrael'i Mısır'dan çıkaranın, kendi iddia ettikleri gibi (p. 3) Moşe ve Aaron değil, Bizzat Tanrı olduğunu ispatlayacaktır; fakat bu armağan, Tanrısal bir merhamet havasında gelmeyecektir. [b] Diğer yandan, Bene-Yisrael'in yiyecek istemeye hakları elbette vardır; ne de olsa, yemek temel bir ihtiyaçtır. Bu nedenle, Tanrı onlara *Man*'ı uygun ve aydınlık bir zamanda (“*sabah*”) samimi bir

tavırla verecektir. Halkın “*Tanrı'nın Onuruna tanık olmaları*” bu şekilde gerçekleşecektir. Halk *Man*'ı sabah olunca, kutudaki bir mücevher misali, alt ve üstten tamamen çiyile kaplı bir şekilde bulacaktır (Raşi). Kısacası Tanrı her iki yiyeceği de ışığın bol olduğu sabah vakti vermek varken, yerinde bir istek olmayan eti akşam, yerinde bir istek olan ekmeği (*Man*) sabah vererek iki yiyecek ve istek tarzı arasında bir ayırım yapmıştır.

İbn Ezra'ya göre çeviri “*Sizi Mısır'dan çıkaranın Tanrı olduğunu anlayacaksınız – akşam ve sabah. [Birazdan] Tanrı'nın Onuruna tanık olacaksınız. [Tüm bunlarla, Tanrı'nın,] Tanrı'ya [yönelik] yakınmalarınızı dikkate aldığını [anlayacaksınız]*” şeklindedir. Buna göre, akşam ve sabah olacak olanlar, Bene-Yisrael'i Mısır'dan çıkaranın Tanrı olduğunu ispatlayacaktır. Ayrıca p. 10'da anlatılanla bu pasukta sözü edilen konu aynıdır.

Ramban ise, akşam gelen sülünlerin rüzgar gibi doğal bir aracıyla geldiklerini, oysa *Man*'ın dünyanın gördüğü yepyeni bir madde olduğunu hatırlatır. Dolayısıyla *Man*, özellikle de “Tanrı'nın yakınmaları dikkate aldığını” bir göstergesi olarak, Tanrı'nın Onuru'nu tam olarak simgelemektedir. Buna göre, p. 10'da anlatılanla, bu pasukta söylenen farklıdır. Çevirimiz bu doğrultudadır.

7. Biz neyiz ki – “*Bizim ne önemimiz var ki?*” (Raşi); “*Elimizden ne gelir ki?*” (İbn Ezra). *Talmud*'ün önemli isimlerinden Rava, Moşe ve Aaron'la ilgili söylenenin, Avraam'la ilgili söylenenden daha güçlü olduğunu belirtir (*Talmud – Hulin* 89a). Avraam kendisiyle ilgili olarak “*toz ve külden ibaretim*” (Bereşit 18:27) demişken, Moşe, kendisi ve Aaron'u “*neyiz – hiçiz*” olarak tanımlamıştır. Benzer bir tevuza sözcüğünü de Kral David'de görüyoruz: “*Ben bir solucanım – insan değil*” (Teilim 22:7). “*Solucan*” (canlı), “*toz ve kü*” (cansız) ve “*neyiz*” (hiç) yelpazesinde, en büyük tevazuyu Moşe Rabenu dile getirmektedir (krş. Bamidbar 12:3).

[46. Yiyecek Sözü]

⁴ Tanrı Moşe'ye "Size göklerden ekmek yağdıracığım" dedi. "Halk çıkıp, her gün, o güne ait porsiyonu toplayacak. Böylece onu, Kanunum'u takip edip etmeyeceği konusunda sınavayacağım.

⁵ Cuma günü, [evlerine] getirdiklerini hazırladıklarında, her gün topladıklarının iki katı [yiyecek] olacaktır." ⁶ Moşe, Aaron'la birlikte, tüm Bene-Yisrael'e "Akşam sizi Mısır'dan çıkaranın Tanrı olduğunu anlayacaksınız" dedi. ⁷ "Sabah da, [Tanrı] Tanrı'ya [yönelik] yakınmalarınızı dikkate aldığında, Tanrı'nın Onuru'na tanık olacaksınız. Biz neyiz ki, [herkesi] bize karşı şikayete kışkırtıyorsunuz?"

öğrenmiş bir ulus, tüm içtenliğiyle kabul edebilir.

Rabi Akiva ve Rabi Yişmael, *Man*'ın doğası hakkında farklı görüşler sunarlar. Rabi Akiva'ya göre, *Man*, meleklerin ihtiyaçlarını karşılayan besin maddesidir. Melekler fiziksel bir besinle beslenmezler; "**Ziv Aşehina – Tanrı'nın Kutsal Varlığının Nuru**" ile varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla Rabi Akiva'nın söylediği, *Man*'ın, bu nurun, insanların yiyebileceği hale gelerek somutlaşmış şekli olduğudur. Rabi Yişmael ise *Man*'ın meleklerin yiyeceği olmadığını söyler. Ona göre, *Man* o kadar üstün bir yiyecektir ki, insan vücudu tarafından tümüyle emilir ve hiçbir artık madde üretmez (*Talmud – Yoma* 75b). Rabenu Behaye, bu bölümde **Man** sözcüğünün beş kez geçtiğine dikkat çeker. Aynı durum Yaratılış'ın ilk paragrafında "**Or – Işık**" için de doğrudur. İkisi arasındaki bir başka benzerlik de ışığın ilk günde yaratılması gibi, *Man*'ın da ilk olarak Pazar günü yağmasıdır. Bu da Rabi Akiva ve Rabi Yişmael'in, *Man*'ın doğası hakkındaki sözlerine destek çıkan bir ipucudur. Zira *Man*, ışığın/nurun bir türevidir.

4. Ekmek – Lehem sözcüğü, sınırlı anlamıyla "ekmek" demekse de, burada daha geniş olarak "yiyecek" anlamında kullanılmıştır. Çeviriyi buna rağmen "ekmek" şeklinde yapmamızın nedeni p. 8'dir (bkz. o.a.). *Man*, normal ekmekten farklı olarak bir tahıl ürünü değildir (Ramban; Sforno). Bu sözcüğü anlamının ikinci yolu da, *Man*'ın ekmek yapımında bir hammadde olarak kullanılmasıdır. İleride (Bamidbar 11:8) gördüğümüz üzere halk *Man*'ı öğütüp çörekler pişiriyorlardı (Ramban). Rabenu Behaye de, *Man*'ın küçük tahıl tanelerine benzer bir yapıda olduğunu öne sürer.

Her gün, o güne ait porsiyonu toplayacak – Başka bir deyişle, kimse ertesi gün için stok yapmayacak (*Mehilta*; Raşi). Ya da yapsa bile, ne kadar çok toplarsa toplansın, eline sadece o güne ait miktar geçecek (Raşbam).

Böylece onu ... sınavayacağım – Bu sınavın tam olarak hangi Kanun'la ilgili olduğu konusunda

farklı açıklamalar vardır: [1] Acaba Yahudiler, *Man*'la ilgili kuralları yerine getirecekler midir? Örneğin *Man*'ı ertesi gün için saklamamaları ve *Şabat* günü çıkıp aramamaları konusundaki emirlere uyacaklar mıdır? (Raşi). Bene-Yisrael, bu sınavda başarısız olmuştur (p. 20, p. 27). [2] Acaba ertesi günkü yiyeceğin garanti olmadığı bir durumda bile Tanrı'yı takip edecekler midir? *Man* ne atalarının ne de onların tanıdığı yepyeni bir şeydir. Bu bilgisizlik dahilinde bile Tanrı'ya sadık kalacaklar mıdır? (Ramban; Raşbam). [3] Bene-Yisrael *Man* yağdıği süreçte rahattırlar ve ekmeklerini kazanmak için çalışmak zorunda değillerdir. Acaba bu durumda sahip oldukları boş zamanı değerlendirip, onu Tora çalışmalarına ve Tanrı'ya hizmet etmeye ayıracaklar mıdır? (Rabenu Behaye; Or Ahayim; Sforno).

Daha önce de birkaç kez belirtildiği gibi, buradaki "sınav" Tanrı'nın merak ettiği bir sonucu görmesini amaçlamakta değildir. Tanrı için gizli saklı hiçbir şey yoktur. Fakat "*sınamak*" anlamına gelen **Lenasot** sözcüğü, aynı zamanda "yükseltmek" anlamını taşır. Zira her sınav, üst düzeye geçme konusunda bir kriterdir. Dolayısıyla bir sınavda başarılı olmak otomatik bir yükseliş anlamına gelirken, başarısızlık da ders alıp doğruyu görme suretiyle yükselmeye neden olacaktır.

5. Cuma günü – Tam çeviriyle "*altıncı gün*." İbranice'de *Şabat* dışında hiçbir günün ismi yoktur. "Birinci gün, ikinci gün vb." şeklinde adlandırılırlar. Bu da *Şabat*'ı onurlandırma yollarından biridir (bkz. 20:8).

Cuma günü ... hazırladıklarında – Zira *Şabat* günü yemek hazırlamak yasaktır; bkz. p. 23. (krş. *Talmud – Pesahim* 74b). "Normal günlerde (**Hol**) *Şabat* için ve bayram için hazırlık yapılır. Fakat ne bayram günü *Şabat* için, ne de *Şabat* günü bayram için hazırlık yapılamaz" (*Talmud – Betsa* 2b). "Kişi daima *Şabat* hazırlıklarını önceden yapmalıdır" (*Talmud – Şabat* 117b).

Bu sebeple herhangi bir nesne, *Şabat* başladığı

ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה

לָכֶם בָּעֶרְבַּ בָּשָׂר לֶאֱכֹל וּלְחֶם בִּבְקָר לְשִׁבְעַ בְּשִׁמְעַ יְהוָה אֶת־תְּלַנְתִּיכֶם
אֲשֶׁר־אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו וְנַחֲנוּ מָה לֹא־עָלִינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל־יְהוָה:

9 ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֲמַר אֶל־כָּל־עַדְתִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי
10 יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלַנְתִּיכֶם: וַיְהִי כַּדְבָּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עַדְתִּי
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְבוֹד יְהוָה נִרְאָה בָּעָנָן: פ

11-12 שִׁשִּׁי יא וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יב שְׁמַעְתִּי אֶת־תְּלַנְתִּי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל דִּבֶּר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעֶרְבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר

13 תִּשְׁבְּעוּ־לָחֶם וַיִּדְעֻתָם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יג וַיְהִי בָעֶרְבַּ וַתַּעַל הַשָּׁלֹ

14 וַתִּכַּס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הִתְהַלְּכָה שֹׁכֶבֶת הַטֹּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה: יד וַתַּעַל
שֹׁכֶבֶת הַטֹּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דֶּק מְחֻסָּפִס דֶּק כִּכְפָּר עַל־הָאָרֶץ:

Benim Tanrınız Aşem olduğumu bileceksiniz – “Yediğiniz yiyeceği sadece ve sadece Ben’den kaynaklandığını öğreneceksiniz. Ve bu ilginin doğal bir sonucu olarak yedikleriniz için Bana şükranlarınızı sunan *berahalar* söylemelisiniz.” Hahamlarımız, Moşe Rabenu’nun, ilk *Man* yağışıyla birlikte *Birkat Amazon*’un ilk *berahası* olan *Birkat Azan*’ı kompoze ettiğini ve halkın bundan böyle yemeklerinin ardından *beraha* söylemeye başladıklarını belirtirler (Rabenu Behaye).

13. [Deniz kıyısından] – İbn Ezra.

Sülün – *Targum Yonatan*. İbranice *Selav*. Ya da “*bıldırcm*” (*Septuaginta*). Krş. Bamidbar 11:31-32; Teilim 105:40. Raşi bunun oldukça besili bir kuş olduğunu belirtir. Söz konusu kuş, genel olarak sülüngillerden, bıldırcm ailesine ait en küçük üye olan *Teturnix Xeturnix* ile bağdaştırılır. Bu cins özellikle göç mevsiminde Kızıldeniz civarında bolca bulunur. Büyük sürüler halinde Arabistan yarımadasından ve başka yerlerden gelirler.

Yolculuk boyunca her akşam et ve her sabah *Man* olacaktır. Fakat sülün yeni bir yaratılış değil de varolan kuşların bir şekilde kampa getirilişi olduğundan, mucizeviliği açık olan *Man* kadar vurgulanmamıştır (Rabenu Behaye). Yine de ikisi arasında bir fark olacaktır. *Man* herkese yetecek kadar olabilecek, et ise olasılıkla sadece kapanın ya da hak edecek düzeyde olanın olacaktır. Bamidbar 11:4’teki şikayetin olası sebebi budur. İkinci bir olasılık ise *Man*’ın her gün yağmasına karşın, etin her gün değil, aralıklı olarak bazı za-

manlarda bulunabileceğidir (Ramban). Bir görtüşe göre ise, *Man*’dan farklı olarak sülünlerin gelmesiyle elde edilen et, sadece bu kereliklidir (Abravanel).

14. Çiy tabakası kalktığında – Normalde çiy gökten yağar, ekmek ise topraktan çıkar. Fakat Tanrı bunun aksini yapmış, çiy topraktan yükselmiş, ekmek, yani yiyecek ise gökten yağmıştır (*Midraş – Tanhuma*).

Burada çiy tabakasının kalkmasıyla *Man*’ın ortaya çıktığı söylenirken, başka bir yerde ise (Bamidbar 11:9) *Man*’ın çiyin “üstüne” indiği belirtilmektedir. Buradan, *Man*’ın, tıpkı bir kutudaymış gibi, alttan ve üstten koruyucu bir çiy tabakasıyla kaplı olduğunu görüyoruz (*Talmud – Yoma* 75b). *Şabat* akşamları masada duran iki tam ekmeğin (bkz. p. 22), altta masa örtüsü ya da bir ekmek tahtası, üstte de özel bir örtüyle iki taraftan kaplanması, bunu hatırlama amaçlıdır (Rabenu Behaye).

Taneler – İbranice *Mehuspas*. Bunlar tıpkı tohum taneleri gibi küçük ve yuvarlak şekle sahip tanelerdir (İbn Ezra; Saadya Gaon; İbn Yanah; Radak, *Şeraşim*); bkz. p. 31 (Sforno; *Septuaginta*). Ya da “*ince tabaka; pul; film*” (*Targum*; Ramban). Ya da “*açıkta/örtüsüz*”; ya da aksine “*kap içinde*”; ya da “*kabığı soyulmuş*” (hepsi Raşi). Ya da “*yapışkan bir madde*” (*Talmud – Yoma* 75b; Josephus Flavius).

Kökeni İlahi ışık olan ve vücudun 248 organının

⁸ Moşe devam etti: “Tanrı size akşam yemek üzere et, sabah da doycak kadar ekmek verdiğinde – Tanrı, [herkesi] Kendisi’ne karşı kışkırtmakta olan şikayetlerinizi dikkate aldığı zaman [anlayacaksınız]. Biz neyiz ki? Şikayetleriniz bize değil, Tanrı’ya yönelik!”

⁹ Moşe Aaron’a [şöyle] dedi: “Tüm Bene-Yisrael toplumuna [şöyle] söyle: Tanrı’nın huzuruna yaklaşın. Çünkü şikayetlerinizi duydu.”

¹⁰ Aaron tüm Bene-Yisrael toplumuna konuşurken, yüzlerini çöle döndüler ve işte – Tanrı’nın Onuru bulutun içinde açığa çıkmıştı.

[47. Man]

¹¹ Tanrı Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi: ¹² “Bene-Yisrael’in şikayetlerini duydum. Onlara konuş ve söyle: ‘Akşamüstü et yiyeceksiniz; ve sabah ekmekle doycaksınız. Böylece Benim, Tanrınız Aşem olduğumu bileceksiniz’ .”

¹³ O akşam, [deniz kıyısından] bir sülün [sürüsü] yükselip kampı kapladı. Sabah da kampın etrafında bir çiy tabakası oluştu. ¹⁴ Çiy tabakası kalktığında, çölün yüzeyinde ince taneler görüldü. Toprak üzerinde ince kırağı [tabakası] gibiydi.

Şikayete kışkırtıyorsunuz – Raşi. İbranice *Tali-nu*.

8. Moşe devam etti – Tam çeviriyle “Moşe dedi.” Bu pasukta Moşe, önceki ifadelere açıklık getirmektedir: Tanrı, her şeyi yapabilme gücü olduğunu, et ve yiyeceği uygun zamanlarında vererek gösterecektir. Bu da açıkça, halkın küstahlığının aslında Tanrı’ya yönelik olduğunu, çünkü her şeyi Tanrı’nın sağladığını, Elçileri Moşe ve Aaron’un ise kendilerine ait hiçbir kudrete sahip olmadıklarını ispat edecektir (Ramban).

Akşam yemek üzere et, sabah da doycak kadar ekmek – Moşe burada uygun davranış dersi vermektedir. Et bir lükstür. “Yemek için”dir, tıka-basa doymak için değil. İnsanın doymasını sağlayacak temel yiyecek maddesi ise ekmektir. Temel maddeler varken, doymak için lüksü aramak, oburluğa boyun eğmek anlamına gelecektir (Raşi). Ayrıca buradan belirli bir yemek düzeninin var olmasının önemini görmekteyiz. Bene-Yisrael Mısır’daki kölelik sırasında hiçbir yemek düzenine sahip değillerdi. Moşe bu noktada onlara insan gibi yemeyi öğretmektedir. Sabah ve akşam düzenli öğünler yemek gerekir (Rabenu Behaye).

Herkesi Kendisi’ne karşı kışkırtmakta olan şikayetlerinizi – “Sizin şikayetlerinizi duyan diğerleri de Tanrı’ya şikayet etmeye başlıyor!” (Raşi).

[Anlayacaksınız] – “Şikayetlerinizin bize değil, Tanrı’ya yönelik olduğunu anlayacaksınız.” Buradan, bir peygamberle tartışmanın, Tanrı ile tartışmakla eşdeğer olduğunu öğrenmekteyiz (Rabenu Behaye; krş. 17:2).

9. Tanrı’nın huzuruna – “Bulutun ineceği yere” (Raşi). Ya da “Çöle” (İbn Ezra; bkz. s.a.). Moşe, dualarının cevap bulduğunu ve Tanrı’nın, Bene-Yisrael’in isteklerine cevap vereceğini öğrendiği zaman, Aaron’dan, herkesi *Şehina*’yı temsil eden bulut kümesine çağırmasını istemiştir. Orada herkes, Moşe ve Aaron’un Tanrı’dan herhangi bir şekilde bağımsız güçleri olmadığını görecektir (Sforno).

10. Çöle döndüler – Çünkü yolculukları sırasında bulut onları çöle doğru yönleltiyordu (Sforno).

12. Tanrı’nın bu sözlerini Moşe halka zaten önceden bildirmiştir. İbn Ezra’ya göre bu, halk için Moşe’nin peygamberliğinin bir başka ispatıdır.

p. 4’te, günlük *Man* porsiyonlarının, haklı bir talep olduğu iması vardır. Başka bir deyişle talep olmasa bile Tanrı bunu Kendi Şefkati uğruna yapacaktır. Şimdi ise Tanrı, “şikayet” sözcüğünü kullanarak halkın tavrının yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Bu öfkeli tavırları, onların Tanrı’ya ve peygamberine yönelik inanç eksikliğini göstermektedir. Dolayısıyla p. 4’te *Man* güvencesi verilip, bununla Bene-Yisrael’in daha yüksek bir seviyeye ulaşma kabiliyetinin ölçüleceği söylenmişken; burada ise, *Man*’ın halka, Aşem’in onların Tanrısı olduğunu öğreteceği söylenmektedir. Zira davranış şekilleri, bunu tam olarak özümsemediklerini göstermektedir (Ramban).

Olasılıkla halk, *Man*’la ilgili ilk söylenenlerin tüm çöl yolculuğunu kapsamayacağını, sadece yiyecek bulabilecekleri bir yere gelene kadar geçici ve kısa bir süre boyunca verileceğini düşünmüşlerdi. Burada ise Tanrı onlara bunun tüm çöl yolculuğunu kapsayacağını söylemektedir.

15 טו ויראנו בני־ישׂראל ויאמרו איש אל־אחיו מן הוא כי לא ידעו
מה־הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן יהוה לכם לאכלה:
16 טז זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָקֶטֶט מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ עֹמֶר לַגִּלְגָּלֹת
17 מִסֶּפֶר נַפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשֶּׁר בְּאֶחָלוֹ תִקְחוּ: יי ויעשו־כן בני יִשְׂרָאֵל
18 וילקטו המרבה והממעט: יח וימדו בעֹמֶר וְלֹא הָעֲדִיף הַמֵּרְבֶּה
19 והממעט לֹא הִחְסִיר אִישׁ לְפִי־אֶכְלוֹ לָקֶטֶט: יט ויאמר משה אליהם אִישׁ
20 אֱלִיּוֹתֶר מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר: כ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּתֵרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ
21 עַד־בֶּקֶר וַיֵּרָם תּוֹלְעִים וַיִּבְאֹשׁ וַיִּקְצֹץ עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה: כא וילקטו אתו בבקר
בבקר אִישׁ כְּפִי אֶכְלוֹ וְחֵם הַשֶּׁמֶשׁ וַנִּמָּס:

16. **Omer** – Bu, ortalama büyüklükteki 43,2 tane yumurtanın hacmine eşit sabit bir ölçüdür. Yaklaşık olarak 2,2lt; bkz. p. 36.

Çadırındaki kişi adedine göre – Buradan, bir evin reisinin kendi ev halkının yemek ihtiyacını karşılamakla yükümlü olduğunu öğrenmekteyiz (Rabenu Behaye).

Man'la ilgili mucizeler, sadece kendi niteliğiyle sınırlı değildir. Nitekim *Man* bilinmeyenleri çözmekte de kullanılıyordu. Örneğin bir ailede eşler arasındaki tartışma sonucu kadın babasının evine kaçtığı ve adam kadını, kadın da adamı suçladığında, Moşe Rabenu "sabaha bekleyelim" derdi. Ertesi sabah herkes *Man* toplayıp evine getirdiğinde, fazladan bir *omer*lik porsiyon adamın evinde çıkarsa, onun haklı olduğu ortaya çıkardı. Fazlalık kadının babasının evinde görüldüğü takdirde ise, tartışmada haksız tarafın erkek olduğu anlaşılırdı (Rabenu Behaye).

17-18. **Bazısı çok, bazısı az** – Toplama işlemi herhangi bir ölçü olmadan, rastgele yapılmıştır (Raşbam). Gereğinden çok toplayan da az toplayan da eve gelip ölçtüğünde, herkesin kişi başı tam bir *omer* olacak miktarda *Man* topladığı görülmüştür. Ne fazla toplayan bir avantaj elde etmiş, ne de az toplayanın eksikliği kalmıştır. Bu da herkesin gözleriyle tanık olduğu açık bir mucizedir. Çevirimiz bu yöndedir (Raşi). Bir görüşe göre ise, "çok toplayanlar" ailesi kalabalık olanlarken, "az toplayanlar" az nüfuslu aile reislerini tanımlamaktadır (İbn Ezra). p. 18'deki ölçme işlemi ise herkes toplarken yapmış, kalabalık aile sahipleri gereğinden fazla, az nüfuslular ise eksik miktarda toplamamıştır. Bu durumda açık bir mucize olmasa da, Bene-Yisrael'e yönelik bir övgü vardır. Zira

hepsi verilen emri harfiyen uygulamıştır. (bu iki farklı görüşün p. 22'deki uzantıları için bkz. o.a.).

19. **Kimse ... artık bırakmasın** – Bunun anlamı "sabaha kadar bunun mutlaka yenip bitirilmesi gerektiği" değil, "ihtiyaç kadar yendikten sonra arta kalanın ertesi güne saklanmayıp, evden çıkarılması gerektiği" şeklindedir (İbn Ezra).

20. **Bazıları** – Datan ve Aviram (*Midraş – Şemot Raba* 25:10; Raşi; bkz. 2:13 açık., Bamidbar 16:1).

Moşe ... [öfkeden] köpürdü – Çünkü bu kişiler, doydukları için değil, sırf Moşe'nin söylediklerinin doğruluğunu sınamak için artık bırakmışlardır (Sforno). Moşe'nin öfkesi, Tanrı'nın söylediklerinin bir bölümünü unutmasına neden olmuştur (bkz. p. 23). Sağlam bir geleneğe göre, öfke bir kişinin bildiklerini, bir peygamberin de aldığı vizyonu unutmasına neden olur (*Meam Lo-ez*)

21. **Güneş ısındığında** – Güneş ışınları sıcaklığı iyice hissettirmeye başladığında. Bu, gündüzün ilk üçte birini ifade eder (*Talmud – Berahot* 27a).

[Açık alanda kalanlar] – *Targum Onkelos*; Raşi. Eve getirilenlere ise bir şey olmuyordu (*Mizrahi; Sifte Hahamim*).

Eriyordu – *Man*'ın özellikle sabahleyin toplanmasının sebebi budur (Sforno). Raşi, *Mehilta*'dan alıntı yaparak şunları yazar: "Açık alanda kalan *Man*lar eriyip küçük dereler oluşturuyorlar, ceylan ve geyikler bu dereden içiyorlar, diğer halklar bu hayvanları avlayıp yediklerinde *Man*'ın özel tadını alıp, Bene-Yisrael'in ne büyük bir hediyeyle hak kazandığına tanık oluyorlardı."

¹⁵ Bene-Yisrael bunu gördüklerinde birbirlerine “[Herhalde bir tür] Yiyecek (**Man**) bu” dediler; çünkü bunun ne olduğu hakkında fikirleri yoktu.

Moşe onlara “Tanrı’nın size yemek üzere verdiği yiyecek budur” dedi. ¹⁶ “Tanrı’nın emri şöyle: ‘Yemek ihtiyacınıza göre bundan toplayacaksınız. Kafa başı bir *omer* miktarında olacak şekilde, herkes çadırındaki kişi adedine göre alsın’.”

¹⁷ Bene-Yisrael bu şekilde yaptılar ve bazısı çok, bazısı az topladı. ¹⁸ Fakat *omer*le ölçtüklerinde, [gördüler ki] ne çok alanın fazlası ne de az alanın eksigi vardı. Herkes yemek ihtiyacına göre toplamıştı.

¹⁹ Moşe onlara “Kimse sabaha kadar ondan herhangi bir artık bırakmasın” dedi.

²⁰ Fakat bazıları Moşe’yi dinlemeyip, ondan sabaha artık bıraktılar; fakat [artıklar] böceklerle kurtlanıp kokuştı. Moşe [bu kişilere] karşı [öfkeden] köpürdü.

²¹ Her sabah herkesin yiyecek ihtiyacına göre onu topluyorlardı. [Açık alanda kalanlar ise] Güneş ısındığında eriyordu.

tümü tarafından emilen *Man*’ı tanımlamakta kullanılan *Mehuspas* sözcüğü, sayısal olarak 248’e eşittir (krş. *Talmud – Yoma* 75b; Rabenu Behaye; bkz. p. 4-21 açık.).

Kırağı gibiydi – Küçük taneler şeklinde olmasına karşın, bu taneler üst üste yığılmış değil, tıpkı bir kırağı tabakası gibi ince ve tek parça görünecek şekilde yan yana ve bitişik durarak ince bir tabaka oluşturmuşlardır (Raşi; Sforno). Krş. *Teilim* 147:16; *İyov* 38:29.

15. Yiyecek bu – İbranice, “*yiyecek hazırlamak*” anlamındaki *Lemanot* fiiliyle (*Daniel* 1:5) bağlantılı olarak **Man** (Raşi; Saadya Gaon; İbn Ezra; İbn Yanah; krş. *Talmud – Suka* 39b).

Ya da “**Ma – Ne**” ile benzerliğinden yola çıkılarak “*Nedir bu?*” (*Targum; Mehilta*; İbn Yanah; Josephus Flavius, *Antiquites* 3:1:6). Bir görüşe göre bu Mısır dilinde bir ifadedir (Raşbam; İbn Ezra; *Le-kah Tov*). Gerçekten de, Eski Mısır dilinde “nedir bu?” ifadesinin karşılığı *ma nu*’dur ki, bu da **Man U** ile ses benzerliği göstermektedir.

Başka bir görüş de bunun “**Mana – Hediye**” sözcüğüyle ilgili olduğu görüşüyle “*Bu [göklerden] bir hediye!*” şeklindedir (Radak, *Şeraşim*; Rabenu Behaye). Eski Mısır dilinde *man*, “hediye” ya da “göklerden gelen; her gün gelen” anlamlarına gelebilir. Ayrıca bu dilde *mem* ya da *man* “kişniş” anlamına da gelir (bkz. p. 31). Alternatif olarak: “*Nereden (Meayin) bu?*” (Rabenu Hananel).

Ne olduğu hakkında fikirleri yoktu – O yüzden belirli bir isim veremedikleri için “[Herhalde bir tür] Yiyecek bu” dediler (Raşi). Moşe de söylediklerini teyit ederek, bunun Tanrı tarafından Bene-Yisrael’e *Şabat* haricinde her gün verilecek yiyecek olduğunu belirtmektedir.

16-21. Man miktarı ve inanç. p. 16’da önce “*yemek ihtiyacınıza göre*” denirken, sonra “*kafa başı bir omer*” şeklinde sabit bir ölçü verilmektedir. Hangisi? [1] Herkes kendi ailesi için toplarken sabit *omer* ölçüsüne göre toplayacaktır. Fakat ne kadar toplarlarsa toplansınlar – ister az, ister çok – toplanan miktar “*yemek ihtiyacını*” karşılayacak, çok yemeye alışık birinin bile doymasına yeterli olacaktır. (Sforno). [2] “*Kafa başı bir omer*” büyükler, “*yiyebileceği kadar*” küçükler içindir (İbn Ezra). [3] Herkesin yeme ihtiyacı eşittir: bir *omer*. Bu da Bene-Yisrael’in Tanrı’ya kayıtsız şartsız bağlılığı için ebedi bir ders verme amaçlıdır. Farklı yaşlara sahip kadın, erkek ve çocukların her birinin eşit miktarda yeme ihtiyacı olması mantık dışıdır. Bu ders, *Man*’ın ertesi güne artırılmaması ile de pekişmektedir. İnsanlar buna yeltendikleri takdirde, *Man* gece içinde yenemez hale gelecektir. Üstelik bunun haftanın altı günü boyunca olurken, Cuma günü yaftan fazla porsiyonun ertesi güne hiç bozulmadan kalabilmesi de bir mucizedir.

Hahamlarımız, her gün inanılmaz miktarlarda *Man* yağdığını öğretirler. Ulusun günlük ihtiyacından kat kat fazla olmasına rağmen, her sabah toplandıktan sonra kalanlar gün ortasında ortadan yok olurdu (*Talmud – Yoma* 76a). Bu da Yahudiler’in, her türlü ihtiyaçlarının istisnasız her gün Tanrı tarafından karşılanacağına dair bir ders vermektedir. *Midraş*’a göre, *Man*’ın günlük yağması, Tanrı her günkü yiyeceğimizi sağlamakla, bizden her günün belirli bir bölümünü Tora öğrenimine ayırmamızı haklı bir şekilde talep etmektedir. Bunun dışında, *Man*’ın yağış şekli herkesin manevi konumunu göstermekteydi: *Man*, *Tsadikler*’in kapı eşiklerine düşerken, az değere sahip insanların ise, *Man*’dan yararlanabilmeleri için, onu kampın dışına çıkıp toplamaları gerekiyordu (a.k. 75b).

כב וַיְהִי | בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָקֵטְנָה 22
 לָחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֶמֶר לְאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נִשְׂיָאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: 23
 כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שְׁבַתָּן שְׁבַת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מִחֹר 24
 25 אֶת אֲשֶׁר־תֹּאמְרוּ אִפּוֹ וְאֶת אֲשֶׁר־תִּבְשְׁלוּ בְשָׁלוֹ וְאֶת כָּל־הָעֵדָף הַנִּיחוּ לָכֶם
 26 לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר: כִּד וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא
 27 הִבָּאִישׁ וְרָמָה לֹא־הֵיטָהּ בּוֹ: כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכָלְהוּ הַיּוֹם כִּי־שְׁבַת הַיּוֹם
 לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה: כו שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 שְׁבַת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: כז וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן־הָעֵם לָלֶקֶט וְלֹא
 מִצְאוּ:

meğin birleşimi ile yapılan prosedüre “*Iruv Tavšilin – Yemeklerin Karıştırılması*” adı verilir ve “*pişireceklerinizi [bugünden] pişirin*” ifadesi, kendi asıl anlamının dışında aynı zamanda bu prosedürün de Tora’daki dayanağıdır (*Talmud – Betsa 15b*).

Artakalanı – “İki omer toplamış olmanız, mutla-ka bunun birini bugün, diğerini yarın yemeniz gerektiği anlamına gelmiyor. Bugün istediğiniz kadar yiye – kişi başı bir omeri geçse bile. Artakalanı ise yarın için saklayın. Bir omerden az bile kalmış olsa, bu bereketli olacak ve sizin doymanıza yetecektir.” *Şabat* günü için, *Man*’ı bir gece saklama izni verilmiş olmasına karşın, halk Moşe talimat verene kadar (p. 25), bunları yemekten kaçınmıştır. Anlaşıldığı üzere, *Man*’ın sadece toplandığı gün yenebileceğini düşünmüşlerdir (Ramban; bkz. s.a.).

25. Onu bugün yiye – Moşe, artan *Man*’ın sadece o gün yenebileceğini, Pazar günü için olmadığını önemle belirtmektedir; çünkü açıkladığı gibi, *Şabat* günü etrafta *Man* bulamayacaklardır (Ramban). Pasukta “*bugün*” sözcüğü üç kez geçmektedir. Bu da *Şabat* günü, akşam, sabah ve öğlen olmak üzere üç öğün (*Seuda*) yeme gerekliliğine gönderme yapmaktadır (*Talmud – Şabat 117b*). *Şabat* günü üç öğün yemeyi ihmal etmeyenlerin, üç sıkıntıdan korunacağı belirtilir. Bunlar *Maşiah*’ın yaklaştığı dönemde baş gösterecek sıkıntılar, *Geinom* yargısı ve Gog-Magog savaşıdır (a.k. 118a).

Çünkü bugün ... Şabat’tır – İbranice *Ki Şabat Ayom*. Bu ifade farklı bir bakışla “*Ki Şabat – Eğer Şabat uygulanırsa*” – “*Ayom – Bugün*” şeklinde anlaşılabilir. Bu da “Eğer tüm Yisrael tek bir *Şabat* gününü gerektirdiği şekilde yerine getirirse, David’in öğ-

lu [*Maşiah*], hemen – bugün – gelecektir” prensibi-ne gönderme yapmaktadır.

Bugün bulamayacaksınız – Halk, o gün *Man* toplayıp toplayamayacağını sorar; fakat Moşe, onlara gün boyunca ve *Şabat* bittikten sonra da hiçbir şey bulamayacaklarını söyler. Fakat Moşe, halkın yüz ifadesini görünce, onların *Man*’ın bir daha yağmayacağından endişe ettiklerini anlar ve özellikle vurgular: “*Bugün* – sadece *Şabat* günleri bulamayacaksınız; ama başka günler bulacaksınız” (Raşi).

26. Şabat’tır; olmayacaktır – *Man*’ın *Şabat* günü bulunmayacağı bir önceki pasukta açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla bu fazla kullanım, *Man*’ın olmayacağı başka günlere gönderme yapmaktadır. Bunlar *Şabat*’la benzer statüde olan bayramlar ve *Yom Kipur*’dur (Mehilta; Raşi).

27. Yedinci gün – Ya da “*Cumartesi günü*” (Rabi Arye Kaplan).

Toplamaya çıktılar – Bazı inançsız kişiler, Moşe *Man* olmayacağını söylediği halde, eğer bulabildikleri takdirde *Man* toplama amacıyla (“*toplamaya*”) çıkmışlardır. Başka bir deyişle *Man* bulsalar, toplamakta sakınca görmeyecekler, Mara’da (15:25) *Şabat*’a özgü kuralları ve onların içinde, toplama ve taşımanın yasak olduğunu öğrenmiş olmalarına karşın *Şabat*’ı ihlal etmekten kaçınmayacaklardır. Sıradaki pasukta Tanrı’nın öfkesinin sebebi budur.

²² Cuma günü [gördüler ki] iki porsiyon yiyecek toplamışlardı – kişi başı iki *omer*. Halkın tüm liderleri gelip [durumu] Moşe'ye bildirdiler.

²³ [Moşe] Onlara “Tanrı’nın söylediği buydu” dedi. “Yarın iş yapmama günüdür; Tanrı adına kutsal *Şabat*’tır. Fırında veya normal şekilde pişireceklerinizi [bugün] pişirin. Tüm artakalanı da sabaha kadar kendinize saklayın.”

²⁴ Moşe’nin talimatına uygun olarak [ertesi] sabaha kadar bıraktılar. Kokuşmadı ve içinde kurt belirmedi.

²⁵ Moşe “Onu bugün yiyin; çünkü bugün Tanrı adına *Şabat*’tır” dedi. “Onu etrafta bugün bulamayacaksınız.

²⁶ Onu altı gün boyunca toplayın. Fakat yedinci gün *Şabat*’tır; [bu yiyecek, o günde] olmayacaktır.

²⁷ Yine de, yedinci gün halktan [bazıları] toplamaya çıktılar; fakat bulamadılar.

22. [Gördüler ki] – Krş. *Mehilta*; Raşi; bkz. s.a.

İki porsiyon yiyecek – İbranice *Lehem Mişne*. Tam çeviriyle “çift ekmek.” Yahudiler, Cuma günü her günlük miktarda toplamış olmalarına karşın, çadıra getirip ölçtüklerinde, topladıklarının her günün iki katı olduğunu fark etmişlerdir. *Şabat* günleri yenen öğünlerde, masada iki tam ekmek olmasının kaynağı burasıdır (*Talmud* – *Şabat* 117b).

Pasuğun devamında zaten “kişi başı iki *omer*” denildiği üzerinde duran *Midraş*, bu ifadeyi farklı bir bakışla “*Lehem Meşune* – Farklı Yiyecek” olarak açıklar. Zira *Şabat* için toplanan *Man*, tadı ve kokusuyla diğer günlerden çok daha güzeldir (*Mehilta*).

Liderler – Anlaşıldığı kadarıyla bunlar kabile liderleridir; bkz. 35:27; Bamidbar 1:44, 2:3 v.d.

Moşe'ye bildirdiler – Bu, Moşe’nin öfkesi sonucu unuttuğu (p. 20) konudur. Tanrı Moşe'ye bunu Pazar gününden söylemiş olmasına karşın, Moşe olayın gerçekleşmesine daha yakın olduğu için Perşembe gününü beklemiş, fakat Datan ve Aviram’ın kasıtlı hareketine duyduğu öfke sebebiyle unutarak halka aktarmamıştır. Bu sebeple liderler için, çift porsiyon beklenmedik bir şey olduğundan, Moşe'ye gelip durumu bildirmektedirler. Kısacası burada bir mucize söz konusudur. Moşe’nin halka çift porsiyon toplamalarını söylememiş olmasına ve halkın her zamanki gibi tek porsiyon toplamasına karşın, eve getirdiklerinde her zamankinin iki katını bulmuşlardır. Bu da Moşe adına bir ihmalkarlık hatası olarak kabul edilir. Nitekim Tanrı p. 28'deki konuşmasında

“ne zamana kadar *reddedeceksiniz*” derken Moşe'yi de azarlamanın içine dahil etmektedir. Aksi takdirde “reddedecekler” demesi gerekirdi (Raşi).

İbn Ezra, Raşi’nin, bu pasuğun açıklamalarında aktardığımız görüşüne katılmamaktadır. Buna göre Moşe halka Cuma sabahı ikişer *omer* toplamalarını söylemiş, fakat sebep belirtmemiştir. Liderlerin Moşe'ye gelmelerinin sebebi de, söylediğinin yapıldığını bildirmek ve açıklama almaktır. Bkz. p. 23 açık.

Raşbam da, Moşe’nin çift porsiyon konusunu söylememiş olduğu konusunda Raşi'ye katılmaktadır. Fakat ona göre Moşe onlara Perşembe günü de söylemeye niyetli değildir. İsteddiği, halkın bir gariplik olduğunu sezip kendisine gelmesidir. Böylece *Şabat*’ın özel mucizeyi gerektirecek düzeyde yüksek öneme sahip olduğunu vurgulamış olacaktır.

23. Fırında – Ekmek gibi hamur işleri.

Normal – Tencerede normal olarak pişirilen yiyecekler.

Pişireceklerinizi [bugün] pişirin – “Yarına pişmiş olmasını istediğiniz şeyleri de bugünden pişirin. İki günlük yiyeceğinizi bugünden hazırlayın” (Raşi). Zira *Şabat* günü yemek pişirmek yasaktır; bkz. p. 5.

Genel bir kurala göre, bayram günü yemek pişirmek belirli şartlarla mümkün olmasına karşın (12:16 açık.), bir bayram *Şabat* arifesine düştüğü takdirde, o gün, *Şabat* günü için yemek pişirilemez. Fakat *Şabat* günü için bir yemek bayram öncesinden pişirilmeye başlandığı takdirde, bayram günü bu yemek temel alınarak *Şabat* için yemek pişirilebilir. Yeni pişirilenler, ilk yemeğin devamı statüsündedir. *Şabat* için bayram öncesinden pişirilen yemekle, bayram içinde pişirilen ye-

ס כח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה עַד-אַנְהָ מֵאַנְתָּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי 28
 29 וְתוֹרֹתַי: כֹּט רָאוּ כִּי-יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשְּׁבֹתָה עַל-כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם
 הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יוֹמִים שָׁבוּ | אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל-יֵצֵא אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ בַּיּוֹם
 30-31 הַשְּׁבִיעִי: וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: דא וַיִּקְרָאוּ בֵּית-יִשְׂרָאֵל אֶת-שְׁמוֹ
 32 מִן וְהוּא כְזָרַע גֹּד לָכֵן וְטַעְמוֹ כַּצְפִּיחַת בְּדִבְשׁ: דב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר
 אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מִלֹּא הֶעֱלַמְנוּ מִמֶּנּוּ לְמַשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן | יִרְאוּ
 אֶת-הֶלְחֶם אֲשֶׁר הֵאכֵלְתִּי אֶתְכֶם בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

Şabat günü kişinin yaya olarak serbestçe dolaşabildiği bölgeye *Tehum* adı verilir. Tora'ya göre, Şabat günü, bulunan şehrin kıyısından 24.000 amadan fazla uzaklaşmak yasaktır. Hahamlarımız ise çit koyma yetkileriyle (bkz. Vayikra 18:30; Devarim 17:10-11) bu mesafeyi 2000 ama ile sınırlamışlardır. Mitsvat Lo Taase No. 13 (Sefer Ahinuh; krş. Bamidbar 35:5).

30. [Bundan böyle] – Raşbam. Ya da “*Halk [o] Şabat günü, ilk kez] işi bıraktı*”. Başka bir deyişle halkın tüm kurallarıyla kutladığı ilk Şabat budur. Dünyanın ezelden beri varolmadığı ve bir noktada Tanrı tarafından yaratıldığını öğreten Şabat kavramının bilinmesine vesile olan şey, *Man*'dır.

İş bıraktı – Başka bir deyişle “bir daha Şabat günü *Man* toplamaya çıkan olmadı” (İbn Ezra).

31. Yisrael Ailesi – Ya da “*Yisrael Evi*”. İbranice *Bet Yisrael*. Bu genel olarak kadınları simgeleyen bir tanımdır (bkz. 19:3, Raşi o.a.). Rabi Samson Raphael Hirsch, burada da aynı anlamda olduğunu ve *Man*'ın ismini kadınların verdiğini öne sürer (*Targum Yonatan*; *Mehilta*; bkz. p. 15 ačk.).

Kişniş – Raşi; Saadya Gaon; İbn Yanah; İbn Ezra. İbranice *Gad*. Kişniş bir eski dünya otu olan, havuç ailesinden *coriandrum sativum*'dur. Tohumları genel olarak çeşnilendirmede kullanılır. Bir görüşe göre buradaki *Gad* sözcüğü, hardal tohumunu ifade eder (İbn Ezra; krş. *Sehel Tov*).

Fakat beyazdı – Kişniş tohumu sarımtırak kahverengi renklidir. Pasuk *Man*'ı yuvarlak şekli açısından kişniş tohumuna, renk açısından da inciye (bkz. Bamidbar 11:7; *Talmud* – *Yoma* 75a) benzetmektedir (Raşi; Raşbam).

Gözleme – *Meam Loetz*. Ladino'da *Bilmuelos*. İbranice *Tsapihit*. *Talmud*sal kaynaklar bunun katı hamurdan çok sulu bir hamur olarak tavaya döküldüğünü kaydeder (*Mahşirin* 5:9; Raşi; Bar-

tanura'lı Rabi Ovadya o.a.; *Sehel Tov*). Başka bir görüşe göre “*balla hazırlanmış hamur gibi*” (Raşi) ya da “*ballı kağıt helvası*” (Saadya Gaon; İbn Ezra; *Septuaginta*). Başka kaynaklardan bu sözcüğün “*balpeteği*” olabileceği sonucu çıkmaktadır (*Talmud* – *Sota* 48b, Raşi o.a. *Atsefihat* k.b.; *Şabat* 43b; *Betsa* 36a; *Şete Halot* k.b.). Bkz. *Hohmat Şelomo* 15:20-21.

32-34. Bu pasuklar aslında, *Mişkan*'ın inşasının ardından gerçekleşen bir olayı anlatmaktadır. O noktada *Aron Aberit* tamamlanmış, Aaron da *Koen Gadol* olarak yüksek mevkiine atanmıştır. Burada verilmesinin sebebi, konunun *Man* olmasıdır (İbn Ezra; krş. Raşbam). Zira bilindiği üzere Tora her zaman kronolojik bir sıra izlemez ve birbiriyle ilgili konuları art arda verebilir.

Alternatif olarak, p. 32 ve 33 bu noktada geleceğe yönelik bir emir olarak verilmiş olabilir. p. 34'te ise Aaron'un, *Mişkan*'ın inşasından sonra bu emri yerine getirdiği aktarılmaktadır.

Yadigar – Bir *omer* miktarında *Man*, gelecek nesillerin çöldeki yaşam hakkında bilgi sahibi olması için saklanacaktır. Bu, nesiller boyu *Aron Aberit* (25:10) ile yanında durmuştur. Bu, Tora ile ilgilenen kişilerin geçiminin Tanrı tarafından mutlaka karşılanacağına dair bir garantiyi simgelemektedir (*Meam Loetz*).

Peygamber Yirmeyau, halkı günahlarından dönmesi için sertçe uyardığı zaman, onlara neden Tora ile ilgilenmediklerini sormuş, halktan “işlerimizi bırakıp Tora ile uğraşırsak neyle geçineceğiz?” cevabını alınca *Man*'la dolu çömleği halka göstererek “*Tanrı'nın Sözü'nü görün*” (Yirmeyau 2:31) demişti. Yirmeyau “dinleyin” değil “görün” diyerek önemli bir mesaj vermektedir: “Görün! Atalarınız işte bununla geçinmişlerdi. Bilin ki Tanrı'nın, Kendisi'ne sadık olanları geçindirmek için sayısız elçisi vardır” (*Mehilta*; Raşi).

[48. Şabat]

²⁸ Tanrı, Moşe'ye "Emirlerim ve Öğretilerim'i yerine getirmeyi ne zamana kadar reddedeceksiniz?" dedi.

²⁹ "İyice kavrayın: Tanrı size Şabat'ı verdi; size bu sebeple Cuma günü iki günlük yiyecek veriyor. [Şabat günü] Hepiniz mekanınızda kalın. Yedinci günde kimse yerini terk etmemelidir." ³⁰ Halk [bundan böyle] Şabat günleri işi bıraktı. ³¹ Yisrael Ailesi [bu yiyeceğe] "Man" adını verdi. [Man] Kişniş tohumu gibi, fakat beyazdı; tadı da ballı gözleme gibiydi.

³² Moşe [şöyle] dedi: "Tanrı'nın emri şöyle: Ondandır bir omer dolusu, [gelecek] nesilleriniz için yadigar olarak [saklanacak]; böylece sizi Mısır Ülkesi'nden çıkardığımda size çölde yedirdiğim yiyeceği görecekler."

28. Tanrı Moşe'ye ... dedi – Buradaki azarlama Moşe'yi de halkın içine katmaktadır. Zira her ne kadar Moşe Şabat günü Man toplamaya çıkanlar arasında değil idiye de, halka Şabat'ın önemini yeteri kadar iyi anlatamadığı için suçlanmaktadır. Tanrı'nın "Emirleri'ni – Man toplamamanın ve genel bir yerde taşımamanın yasak olduğunu" iyice vurgulamamış, "Öğretileri'ni – Şabat'ın özünü, anlamını, ödülünü ve cezasını" gerektiği gibi öğretmemiştir. Zira aksi doğru olsa, bunların gerçekten bilincinde olan bir kişinin Şabat gününü koruyacağından kuşku yoktur (Sforno). Moşe ayrıca Cuma günü çift porsiyon toplanacağını vaktinde söylememiş, sonra da unutmuştur (Raşi; p. 22 aşk.).

Bir keresinde, Rabi [Yeuda Anasi] ders verirken burnuna sarımsak kokusu gelmiş, sarımsak yiyen her kimse sınıfı terk etmesini istemişti. Hemen Rabi Hiya kalkıp dışarı çıkmış, diğerleri de onu takip etmişti (Talmud – Sanedrin 11a). Rabi Hiya sarımsak yemiş olmamasına karşın, yiyen kişinin utanmaması için bunu yapmıştı. Bunu yaparken, doğrudan suçlu olmamasına karşın Tanrı'nın genellemesini göğüsleyen Moşe Rabenu'yu kendisine örnek almıştır.

İbn Ezra'ya göre ise bu genel hitaptır ve Tanrı, halka hitaben söylemek istediklerini Moşe'ye bildirmektedir; ama onu azarlamaya katmış değildir.

Emirlerim ve Öğretilerim'i – Sözcüklerin çoğul kullanımı, halkın iki emri ve iki öğretiyi ihlal ettiğini göstermektedir. [a] Man'ı ertesi sabaha kadar bırakmamak ve [b] Şabat günü toplamaya çıkmamak konusundaki emirleri ihlal etmişler; ayrıca [a] bir omerden fazlasını toplayıp [b] Cuma günü fazladan bir porsiyon almalarına rağmen Şabat

günü Man bulmaya çalışarak, Tanrı'nın sözlerine inanmadıklarını göstermişlerdir. Bunların sonuncusu özellikle ciddidir, çünkü Tora'nın temeline, Tanrı'nın sözünün doğruluğundan şüphe etmek kadar aykırı bir davranış yoktur (Or Ahayim).

Bu sözcüklerin hemen ardından "Tanrı size Şabat'ı verdi" ifadesi gelmektedir. Bu da Şabat'ın, Tora'daki tüm mitsvalara denk olduğuna dair prensibi desteklemektedir (Talmud Yerusalmi – Nedarim 3:9).

29. İyice kavrayın – Krş. Sforno. Tam çeviriyle "görün". "Tanrı'nın Şabat'la ilgili olarak sizi Bizzat uyardığını gözlerinizle görün. Size bu uğurda her Cuma günü Şabat için çift porsiyon yiyecek veriyor (Raşi). Bundan, Tanrı'nın sizden Şabat günü iş yapmamanızı beklediğini anlayın" (Sifte Hahamim).

Tanrı size Şabat'ı verdi – "Şabat sadece bir emir değil. Onun sizin ve sadece sizin için aynı zamanda eşsiz bir hediye olduğunu iyice kavrayın. Tanrı bu günü başka bir halka vermedi. Size verdi (Sforno). Şabat'ın her yönden bereket ifade ettiğini anlayın. Nitekim Tanrı sırf Şabat uğruna mucize üstüne mucize yapıp size Cuma günü iki günlük yiyecek veriyor".

Mekanınızda kalın – Şabat günü Tehum (s.a.) sınırının dışına çıkan bir kişi, sadece 4 amalık (1 ama = 48-60cm.) bir bölge içinde hareket edebilir. Bu kişisel "mekan" ifade eder. Bu, el, ayak gibi organlar uzatılmış halde ortalama bir vücudun kapladığı alandır (krş. Talmud – Eruvin 48a; Talmud Yerusalmi – Eruvin 1:10; 21:13, Mehilta o.a.).

Kimse yerini terk etmemelidir – Pasuğun bağlamında "Kimse [Man toplamak üzere] yerini terk etmemelidir" (İbn Ezra; krş. Targum Yonatan). Zira Şabat günü, müstakil olmayan bir mekanda herhangi bir şey taşımak yasaktır (Talmud – Eruvin 17b; krş. Bamidbar 15:32).

33 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצָנִת אַחַת וְתוֹן־שָׁמָּה מִלֵּא־הָעֶמֶר מִן
 34 וְהִנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: 35 וְכַאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
 36 וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת: 37 וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הֶמֶן
 אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאֵם אֶל־אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת אֶת־הֶמֶן אָכְלוּ עַד־בֹּאֵם
 38 אֶל־קִצָּה אֶרֶץ כְּנָעַן: 39 וַיְהִי־עֹמֶר עֲשָׂרִית הָאִיִּפָּה הַזֶּה: 40
 1 שְׁבִיעִי א' וַיִּסְעוּ כָּל־עַדֻּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה
 וַיַּחֲנוּ בְּרִפְיִלִים וְאֵין מִים לְשֵׁתֵת הָעָם:

naan Ülkesi'nin kıyısı” ise Moav topraklarıdır. Buna göre, pasuk kendi içinde çelişkili görünmektedir. Raşi açıklar: *Man*’ın “yağması”, Moşe’nin öldüğü 7 Adar 2488’de kesilmiştir. Bu noktada henüz Yarden Nehri geçilmemiştir; hala “Kenaan Ülkesi’nin kıyısı”ndadırlar. Fakat o gün yağan son *Man*, yeni bir mucizeyle yok olmamış ve 16 Nisan’da Erets-Yisrael’in ürünlerini yemeye başlama-na kadar halka yetmiştir (*Talmud – Kiduşin* 38a).

36. *Efa...* – Yaklaşık 22lt.lik bir hacim ölçüsü. 1 *efa* = 3 *sea*. 1 *sea* = 6 *kav*. 1 *kav* = 4 *log*. 1 *log* = 6 orta boy yumurta. Böylece, 1 *omer* = 43,2 yumurta.

Rabenu Behaye, *omer* tanımının neden p. 16’da değil de burada yapıldığına iki sebep gösterir: [a] *Man*’la ilgili bahsin ortada kesilmemesi için. [b] Sıradaki bölümle yan yana olması için. İnsanlar genel olarak rahat içinde yaşadıklarında bir rehavete kapılırlar ve Tora ile ilgilenmekten uzaklaşmaya başlarlar. Tora burada da, halkın bu ortalama miktarın herkese yetmesi sonucu rehavete kapıldığını vurgulamak istemiştir (bkz. 17:8 ačk.).

17.

1-7. **Sinama ve Tartışma.** Halk bir kez daha yağşam için gereken temel ihtiyaçlardan yoksun kalmıştır ve acıyla şikayet etmektedir. Olay akla bazı sorular getirmektedir. Örneğin; Moşe p. 2’deki şikayeti reddetmekte, fakat p. 3’tekinin ardından Tanrı’ya dua etmektedir. Bu iki şikayet arasındaki fark nedir? Tanrı halkı neden böylesi tatsız bir durumla karşı karşıya bırakmıştır? Şahit oldukları tüm o mucizelerden sonra, Bene-Yisrael, Tanrı’ya ve Moşe’ye nasıl bu kadar çabuk şikayet etmektedirler?

Ramban açıklar: Refidim’e ilk geldikleri zaman burada su kaynağı bulunmadığını görünce, halk

hemen Moşe’yle tartışmaya girişip su istemiştir. Fakat bu noktada, deri mataralarında halen su vardır ve henüz kimse susamış değildir. Moşe bu sebeple onları azarlamış ve asıl istediklerinin, Tanrı’nın kendini kanıtlaması olduğunu yüzlerine vurmuştur. Halkın bu noktada çıkardığı tartışma haksızdır ve bir cevabı hak etmemektedir. Ne de olsa şikayetleri gerçekten samimi olsa, meydan okumak yerine dua etmeyi denelerdi. Moşe’nin haklılığını itiraf eden Bene-Yisrael, bir ya da iki günlüğüne geri çekilmiş, ama p. 3’te belirtildiği üzere gerçekten “*susadıkları*” zaman geri gelip “*şikayete başlamışlardır*”. Fakat bu kez isteklerinde haklıdırlar (bu isteklerini agresif bir şekilde ifade etmelerinde haklı olmasalar bile) ve Moşe bu yüzden bu kez kızmamış, onlar için aracılık yapmıştır (Ramban).

Tanrı’nın halkı böyle zor bir durum içine sokmasının temelinde, yokluk içinde bulundukları zaman Kendisi’ne dua etmeleri gerektiğini öğretme isteği yatmaktadır. Şimdiye kadar Tanrı’nın Şifa Veren ve Geçimi Tedarik Eden olduğunu fark etmiş olmaları gerekmektedir. Moşe’ye gidip, sanki suyu kişisel olarak kontrolünde tutuyormuş veya halkı Mısır’dan çıkarmakla hata yapmış gibi şikayette bulunmak yerine, Tanrı’ya su için dua etmelidirler. Fakat halk bu sınavdan geçememiştir ve Moşe, onların dua etme niyetinde olmadıklarını anlayınca, kendisini taşlamadan önce, Tanrı’dan, araya girmesini istemek zorunda kalmıştır. Halkın hatası, Tanrı’nın kendilerini, yol boyunca su bulamayacakları bir çöle getirmesinin mantık dışı olmasını düşünmesidir. Bu sebeple suçu Moşe’de bulmuşlardır. Oysa Tora’nın da belirttiği üzere, yolculuklarını “*Tanrı’nın talimatına göre*” (p. 1) yapmışlardır (krş. İbn Ezra).

1. **Yolculuklarını yaptılar** – Tam çeviriyle “*yolculukları için / yolculuklarına yola çıktılar*”. Tora burada, anlatılan olay sebebiyle özel öneme sahip

³³ Moşe, Aaron'a "Bir çömlek alıp oraya bir omer dolusu *Man* yerleştir ve onu nesilleriniz için yadigar olarak Tanrı'nın önüne koy" dedi.

³⁴ Tanrı'nın Moşe'ye emrettiği gibi, Aaron onu yadigar olarak Tanıklık [Sandığı'nın] önüne koydu. ³⁵ Bene-Yisrael *Man*'ı, meskûn bölgeye gelene kadar 40 yıl boyunca yediler. *Man*'ı Kenaan Ülkesi'nin kıyısına gelişlerine kadar yediler. ³⁶ Omer, efanın onda biridir.

17

[49. Kayadan Su]

¹ Tüm Bene-Yisrael toplumu, Sin çölünden yola çıkıp Tanrı'nın talimatına göre yolculuklarını yaptılar ve Refidim'de kamp kurdular. Halkın içmesi için su yoktu.

Kral Ahaz, kendi döneminde Tora'ya savaş açmıştı. Dönemin Koenleri Moşe Rabenu'nun yazmış olduğu ve Aron *Aberit*'in yanında duran orijinal Sefer-Tora'nın da ortadan yok edilmemesi için onu saklamışlardı. Sonrasında Kral Yoşiyau zamanında, dönemin Koen Gadolu Hilkiyau, bu orijinal Sefer-Tora'yı bularak krala getirmiş, açtıklarında karşlarına Tora'nın sürgünden bahsedilen bölümü çıkınca bunu işaret kabul etmişlerdi. Bunun üzerine Kral Yoşiyau, sürgüne gitmesi için Aron *Aberit* ve onun yanındakileri de Bet-Amikdaş'ın altında gizli bir yere gömmüştür. Aron'la birlikte, yanındaki *Man* dolu çömlek, meshetmekte kullanılan yağ (30:22), Aaron'un tomurcuklanan asası (Bamidbar 17:23-25) ve Peşiştiler'in Bene-Yisrael'e hediye olarak gönderdikleri sandık (Şemuel I Perek 6) da gömülmüştür (*Talmud* – *Orayot* 12a).

33. Aaron'a – Moşe bunu kendisi yapmak yerine özellikle Aaron'dan istemiştir. Çünkü Aaron, Bene-Yisrael'de öğretmenlik görevinde olan Levi kabilesinin başkanıdır ve bu şekilde geçimlerinin, tıpkı *Man* gibi, zorluk değil rahatlık içinde temin edileceği mesajı verilmektedir. Bu nesiller boyu Tora öğrenen kişiler için de bir mesajdır (Rabenu Behaye).

Çömlek – Büyük toprak bir kap (*Mehilta*; *Targum Yonatan*; Raşi). İbranice *Tsintsenet*. Başka otoritelere göre "*Leatsits* – Kaçamak Bakış" sözcüğüyle bağlantıdan yola çıkarak, bu kap şeffaftır; yani cam bir kavanozdur (*Mehilta*; Rabenu Hananel; Abravanel; *Minha Behula*). Bir görüşe göre bakır bir çanakdır (İbn Ezra). Bu altın bir kap da olabilir (*Septuaginta*'nın olası bir çevirisi). Eski Mısır dilinde *tsenat* sözcüğü bir vazo, *snu* ise bir kavanoz ifade ederken, *serbet* kelimesi altın-gümüş alaşımından mamul bir kap anlamına gelir. *Sen* de bir değerli taş türüdür.

Tanrı'nın önüne koy – "Mişkan inşa edildikten sonra Aron *Aberit*'in yanına koy" (Raşi). Zira Tanrı Moşe ile iletişim kurduğunda, bunu Aron'un üzerindeki iki *Keruvim* arasından gelen

bir sesle yapardı (krş. İbn Ezra; bkz. Bamidbar 7:89).

34. Tanıklık [Sandığı'nın] – Aron *Aberit*'in (Raşi; Raşbam; bkz. 25:10). Aron'un "Tanıklık Sandığı" olarak tanımlanmasının sebebi, içerdiği On Emir levhalarıdır (İbn Ezra).

35. Meskûn bölgeye kadar – Sihon ve Og'un ülkesine gelene kadar. Burada, yerel yiyeceklerden de yemişlerdir. Başka bir deyişle buraya gelene kadar "sadece" *Man* yemişlerken, burada normal yiyecekler yemeye de başlamışlar; fakat *Man* yemeye devam etmişlerdir. Ta ki "Kenaan Ülkesi'nin kıyısına gelene kadar". Orada *Man* kesilmiştir (Sforno).

Ya da Kenaan Ülkesi'ne gelene; Yarden Nehri'ni geçtikten sonraya kadar (Raşi).

40 yıl boyunca – Bkz. Bamidbar 14:33. Bu çok üst düzeyde bir mucizedir. *Meam Loetz*, *Man*'la ilgili gerçekleşen 25 adet mucizeyi listeler ve *Man*'ın doğal bir yiyecek maddesi olabileceği konusundaki görüşü kesinlikle reddeden 12 tane kanıt sunar. Birkaç milyon nüfusa sahip bir halkın, çorak çöl bölgesinde kırk yıl boyunca her gün mucizevi yiyeceklerle beslenmesi, özellikle de *Man*'la ilgili birçok alt mucize de göz önünde tutulduğunda son derece olağanüstü bir olay ve halk için muhteşem bir eğitimidir.

Man ilk olarak 16 İyar 2448'de yağmış, 16 Nisan 2488'de bitmiştir (Yeoşua 5:12). Bu durumda Bene-Yisrael'in *Man* yeme süresi 40 tam yıldan otuz gün eksiktir. Rabenu Behaye bunun yuvarlak bir tanımlama olduğunu ve pasuğun devamındaki [Raşi'nin görüşü doğrultusunda] gelişkili görünen ifadenin (bkz. s.a.) bu yuvarlaklığı belirttiğini söyler. Raşi ise bu durumu, Bene-Yisrael'in Mısır'dan çıkarıp ilk 30 gün boyunca yedikleri *matsaların* da *Man* ile aynı tada sahip olduklarına dair geleneksel bilgiye dayanak kabul eder.

Kenaan Ülkesi'nin kıyısına gelişlerine kadar – Raşi'ye göre "*meskûn bölge*" Kenaan Ülkesi, "Ke-

ב וַיִּרְבּוּ הָעָם עַם-מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ 2
 תְּנוּ-לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתָּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מִה-תִּרְיֹבוּן עִמָּדִי מִה-תִּנְסֹן 3
 אֶת-יְהוָה: ג וַיִּצְמָא שֵׁם הָעָם לַמַּיִם וַיֵּלֶן הָעָם עַל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה 4
 הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת-בְּנֵי וְאֶת-מִקְנֵי בְצָמָא: ד וַיִּצְעַק 5
 מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלָנִי: ה וַיֹּאמֶר 6
 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה עֲבֹד לִפְנֵי הָעָם וְקַח אֶתָּה מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטֶּף אֲשֶׁר 7
 הִכִּיתָ בּוֹ אֶת-הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: ו הִנְנִי עִמָּד לִפְנֵיךָ שֵׁם | עַל-הַצּוֹר 8
 בַּחֲרֹב וְהִכִּיתָ בַּצּוֹר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי 9
 זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

Yanına ... al – Suyun çıkacağı yerde eskiden beri pınarların bulunduğu iddialarında bulunmaları ve suyun kayadan mucizevi bir şekilde çıkacağına tanıklık etmeleri için, Moşe yanında bazı ileri gelenleri de götürecektir.

Suyun akacağı kaya Refidim'den biraz uzakta bulunan Horev'dedir (s.p.). Su buradan çıkıp bir akarsu halinde Refidim'e ulaşacaktır. Dolayısıyla Tanrı, Moşe'nin, yanına tanıklar almasını söylemiştir (Ramban).

Nil'i vurmakta kullandığın asanı – Oysa Nil'i vurma işlemini Moşe değil Aaron yapmıştır (7:20). Buradan bir prensibi öğrenmekteyiz: Bir kişi bir başkasının Tanrı'nın emrini yerine getirmesine vesile olduğunda, o mitsvayı kendisi de yapmış gibi kabul edilir (*Talmud – Sanedrin* 99b).

Asa farklı işlevler görmüş, örneğin yılanı dönmüş, toprağı vurmıştır. Fakat Tanrı asanın özellikle suların kana dönüşmesi ile ilgili beladaki rolünü ön plana çıkarmaktadır. Bu şekilde asanın sadece bela getirmeye yaramadığını, aynı zamanda bereket de sağlayabildiğini göstermeyi amaçlamıştır (Raşi). Nil'de asa suları içilmez hale getirmişken, burada halka su sağlamakta kullanılacaktır. Kısacası Tanrı isteyince, aynı araç tamamen zıt şekillerde işlev görebilir (krş. Sforno).

Yola koyul – Tam çeviriyle “*git*”. Moşe yola çıkacak ve beraberindekilerle, Tanrı'nın bir işaretle göstereceği yere kadar yürüyecektir (s.a.).

6. Senden önce ... duruyor olacağım – Ya da “*senin önünde*”. Moşe'ye, Horev bölgesinde bir kayada duruyor olacağını söyleyerek, Tanrı, manevi yükselme potansiyelinin her yerde mümkün

olduğunu göstermiştir. *Midraş*'ın ifade ettiği gibi, Tanrı Moşe'ye “İnsan ayak izi göreceğin her yerde, sende önce duruyor olacağım” demiştir (*Yalkut Şimoni*). Bir açıklamaya göre, Tanrı suyun çıkacağı kaya üzerinde işaret olarak bir ayak izi olacağını bildirmiştir (*Midraş – Tanhuma; Targum Yonatan*).

Horev – Bkz. 3:1. Olasılıkla, bahsedilen, çölün ortasında bulunan büyük bir kaya kütesidir. Bu kütle ileri tarihlerde de biliniyordu (krş. Josephus Flavius, *Antiquities* 3:1:7).

Kayanın içine – İbranice *Batsur*. Pasukta “*Al Atsur – Kayanın Üstüne*” denmemesinden, Moşe'nin asasıyla kayaya vurarak yardığı ve suyun kayadan çıktığı anlaşılmaktadır (Raşi). Bu da Moşe'nin asasının çok sert bir maddeden olduğu anlamına gelir. *Midraş*'a göre safirden yapılmış olan asa yaklaşık 300kg. ağırlığındaydı (*Meam Loetz*). Bu da, asayı devamlı taşıyan Moşe adına aralıksız mucizeyi gerektiren bir durumdur.

Su çıkacak – Tamamen kuru olan kaya, bir su kaynağına dönüşecek (İbn Ezra). Bu kaya kütesi “*Beer Miryam – Miryam'ın Kuyusu*” olarak bilinir. Tanrı, bir peygamber olan Miryam'ın onuruna, Bene-Yisrael'e, çöldeki yolculukları boyunca yollarında giderek su sağlayan bu kuyuyu bahşetmiştir. Bu doğrudan bir kuyu değil, bir kaya kütesidir ve Miryam'ın ölümüyle su vermeyi kestiği için ileride halkın tekrar susuzluktan kaynaklanan bir isyanı baş gösterecektir (Bamidbar Perek 20). Pasuk, İbranice'ye özgü bir başlangıç sözü olduğu için çevirmeden bıraktığımız “*İneni – İşte Ben*” kelimesiyle başlamaktadır. Tanrı aynı sözcüğü, *Man*'ı vereceğini bildirdiği zaman da kullanmıştır (16:4). İki mucizevi oluşum arasındaki bu ipuçsal

² Halk Moşe ile tartıştı ve “Bize su verin de içelim!” dediler.
 “Benimle ne tartışıyorsunuz?” dedi Moşe. “Tanrı’yı neden sınıyorsunuz?”

³ Halk orada susadı ve Moşe’ye karşı şikayete başladı: “Bizi Mısır’dan neden çıkardın?” dedi. “Beni, çocuklarımı ve sürülerimi susuzluktan öldürmek için mi?”

⁴ Moşe Tanrı’ya haykırarak “Ne yapayım bu halka?” dedi. “Biraz daha [beklersem] beni taşılayacaklar!” ⁵ Tanrı Moşe’ye [şöyle] dedi: “Halkın önüne geç ve yanına Yisrael’in ileri gelenlerinden [bazılarını] al. Nil’i vurmakta kullandığın asanı da eline al ve yola koyul. ⁶ Senden önce orada, Horev’deki kayanın üzerinde duruyor olacağım. Kayanın içine vurduğunda ondan su çıkacak ve halk içecek.” Moşe, Yisrael’in ileri gelenlerinin gözleri önünde bunu yaptı.

olan Refidim’e gelinceye kadar yapılan konaklamaları “yolculuklar” şeklinde genel bir terimle geçmiştir. Bene-Yisrael Sin çölünden Refidim’e gelene kadar, arada Dofka ve Aluş adlı yerlerde konaklamışlardır (Bamidbar 33:12-13; İbn Ezra; Ramban).

Refidim – Hahamlarımız, buraya bu ismin verilmesinin “*Rifyon – Gevşeklik*” sözcüğüyle bağlantılı olduğunu belirtirler. Bene-Yisrael burada, Tora’nın öğrendikleri bölümlerini incelemek varken gevşeklik içine girdikleri için önce yersiz bir şikayete başlamışlar, sonra Tanrı bu şikayetlerini haklı çıkaracak bir susamaya sebep olmuş; sonunda halk bu inançsızlığı karşısında Amalek’in saldırısına uğramıştır (krş. *Talmud – Sanedrin* 106a; bkz. p. 8 ačk.).

Burasının genel olarak Sinay dağının (Cebel Musa) yaklaşık 18km. batısındaki Wadi Refayad olduğu düşünülmektedir (krş. 17:5 ,Ramban o.a.). Bu, Sinay’dan bir, Elin’den iki günlük yol uzaklığındadır (*Masaot Rabi Binyamin* 24). Başka görüşlere göre bu, Sinay bölgesinin en verimli vahası olan geniş Feyran vahasının üst bölümüdür. Ya da alternatif olarak Feyran’ın 50km. kadar ötesindeki dar geçitten bahsedilmektedir.

Halkın içmesi için – Önce de belirtildiği gibi, zamanında toplanmayan *Man* eriyor, hatta *Midraş’a* göre dereler oluşturmuyorlardı. Fakat bu “*halkın içmesi için*” uygun değildi (*Meam Loetz*).

2. Halk Moşe ile tartıştı – Pasuk sadece “*halk*” demektedir, *Man*’da olduğu gibi “*bütün halk*” demektedir (16:2). *Targum Yonatan*, çevirisini “*Halkın kötülere*” şeklinde yapar. İbn Ezra da burada iki grubun olduğunu öne sürer. Bunların ilki suyu olmayanlardır; Moşe ile “tartışanlar” bunlardır. İkinci grup ise, Aluş’tan (ö.p. ačk.) belirli bir su stokuyla gelmiş olmalarına karşın, sadece Tanrı’yı “sınama” amacıyla olanlardır. Ramban’ın, önce kaydettiğimiz görüşü ise farklıdır; su varken yersiz bir tartışmaya giren halk, suları bitince şikayete başlamıştır (bkz. p. 1-7 ačk.).

Verin – Moşe ve Aaron’a hitap edilmektedir. Zira halk Moşe ile konuşmalarında Aaron’u aracı olarak kullanırdı (İbn Ezra).

Benimle ne tartışıyorsunuz? – “Benim de emir kulu olduğumu bilmiyor musunuz sanki?!”

(Sforno). Bu tartışmayı yapacağınıza gelin birlikte Tanrı’ya duayla haykıralım (İbn Ezra). ”

Tanrı’yı neden sınıyorsunuz? – “Bu yaptığınız ‘Bakalım Tanrı çorak bölgede su verebilecek mi’ diye bir denemeden başka bir şey değil! (Raşi). Üstelik bu oldukça tehlikeli bir deneme; zira Tanrı Merhameti’ni bir anda Yargı’ya çevirebilir ve o zaman sonunuz çok kötü olur (Sforno).”

3. Halk orada susadı – Tam çeviriyle “*Halk orada suya susadı*”. Moşe’nin ilk çıkışmasının ardından sakinleşen halk, suları tamamen bitince susamış ve şikayete başlamıştır (Ramban).

Çocuklarımı ve sürülerimi – Basitçe “hepimizi” demek yerine detaylı bir maddeleme yapıldığını görmekteyiz. Zira çocukların acilen suya ihtiyaçları vardır. Moşe’ye, çocuklarının ölümlerini acı içinde seyretmek zorunda kalma tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını ima ederek onu harekete geçirmek istemektedirler. Ayrıca sürülerin de büyük miktarda suya ihtiyaçları vardır (Ramban).

4. Beni taşılayacaklar – Bu deyimsel bir kulanımdır. “Şu ana kadar benimle birçok tartışma içine girip, üstüme yüklendiler. Ellerinde olsa beni taşlarlardı” (İbn Ezra).

5. Halkın önüne geç – Ramban; bkz. Bereşit 32:17, 33:3. Ya da “*halkın önünde yitiri*” (Raşi; Sforno). Bu, su bulacakları yere giderken liderlik etmesini emretmenin yanında, Moşe’nin son sözleri karşısında üstü kapalı bir azarlamadır. Tanrı bir bakıma, “Halkın önüne geç bakalım seni taşılayacaklar mı taşılamayacaklar mı! Halkım’a neden iftira atıyorsun?!” demektedir.

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמִרִיבָה עַל־רִיב | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 7
 וְלֹעַל נִסְתָּם אֶת־יְהוָה לְאֹמֹר הִישׁ יְהוָה בְּקִרְבָּנוּ אִם־אֵין: פ ח וַיָּבֹא 8
 עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִם: ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה שְׁלֵב בְּחַרְלָנוּ 9
 אֲנָשִׁים וְצָא הַלָּחֶם בְּעֲמֶלֶק מִחֵר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמִטָּה
 הָאֱלֹהִים בִּידִי:

sebeple esaretin bitmesini ve kendi üzerinden bu tehdidin kalkmasını beklemiştir (*Daat Zekenim*). Bene-Yisrael'in yorgun, bıkkın ve özellikle de kendi içinde bölünmüş olduğu böyle bir zaman, Amalek için nadide bir fırsattır (Sforno).

8. Amalek – Esav'ın soyundan bir kabile; bkz. Bereşit 36:12. Amalek, Negev bölgesinde yaşardı (İbn Ezra). Başka bir görüşe göre ise, Sinay'ın kuzey kısmındaki Gobolitis ve Petra civarından gelmiştir (Josephus Flavius; *Antiquities* 3:2:1). Bkz. Bamidbar 24:20.

Refidim'de – Tora, saldırının yerini belirterek nedenine de değinmektedir. Bene-Yisrael, Refidim'deyken Tanrı'nın kendi aralarındaki varlığını sorgulamışlardır. *Midraş*, Bene-Yisrael'i bir babanın omuzları üstünde taşıdığı ve her türlü isteğini yerine getirdiği bir çocuğa benzetir. Çocuk, yoldan geçen birine sorar: “Babamı gördün mü?”. Oğluna kızan baba, “Nerede olduğumu bilmiyor musun?” der. Çocuğunu yere indirir ve bir köpek gelip çocuğu ısırır. Bu örnekte olduğu gibi, Bene-Yisrael tüm kurtuluş ve mucizelerden sonra, Tanrı'nın yanlarında olup olmadığını sinayacak kadar arsız olabilmıştır! – bu yüzden Tanrı onları saldırıya karşı savunmasız bırakmıştır (Raşi).

Mehilta, **Refidim** kelimesini “*Rafu Yedeem Min Atora* – *Elleri Tora'dan Gevşedi*” ifadesinin sıkıştırılmış hali olarak açıklar. Yahudiler, Tora çalışmalarında gayretli oldukları sürece, Amalek onlara hükmedememiştir. Fakat çalışmaları gevşediği anda, Amalek tehlikesi içine girmişlerdir. Or *Ahayim*, Moşe'nin savaşı yönetmesi için Yeoşua'yı seçmesinin nedeninin bu olduğunu açıklar: Yeoşua hem onun öğrencisidir, hem de “çadır”ı – Tora öğrenimini – terk etmemiştir (33:11).

9. Moşe Yeoşua'ya dedi – Moşe, Yahudi kuvvetlerine komuta etmemiştir, çünkü savaşı görebileceği bir tepeye çıkıp halk için dua etmek istemiştir. Böylece halk çadırlarından çıkıp Moşe'nin dua ettiğini görecektir ve Tanrı'ya olan inançları artacaktır. Moşe tıpkı günümüzde duayı yöneten bir *Hazan* gibi halka önder olacak, onun ellerini göklere açtığını gören halk aynısını yapacak, o

eğildiğinde onlar da eğilecektir (Ramban; bkz. p. 11).

Yeoşua – Yeoşua, Efrayim kabilesi başkanı Elişama ben Amiud'un torunudur (Divre Ayamim I 7:27; Bamidbar 1:10). Efrayim kabilesi Yosef'in soyu oldukları için, onlar Mısır'da kölelik yapmamışlardır (Şemot 14:3, *Sifte Koen* o.a.). Efrayim kabilesinin kuvvetli bir askeri geleneği vardı (Divre Ayamim I 7:21; *Targum Yonatan*; *Pirke De-Rabi Eliezer* 48) ve Yeoşua'nın babası olan Nun (ya da Non) önemli bir komutandı (*Midraş – Yalkut Şimoni*). Yeoşua, Mısır'dayken bile Moşe'nin asistanlığını yapmıştır (krş. *Midraş – Şemot Raba* 19:5).

Asıl ismi Oşea olmasına rağmen, Moşe öğrencisine hep “Yeoşua” ismiyle hitap etmektedir. İleride Erets-Yisrael'in durumunu rapor edecek on iki casustan biri olacak Yeoşua'nın ismini, diğer casusların kötü tavsiyelerine uymaması için bir dua olarak veren Moşe'dir (Bamidbar 13:16). Casusların gönderilişi, Amalek savaşından bir seneden daha fazla bir süre sonra meydana gelecek olmasına karşın, Moşe, ismi henüz Mısır'dayken değiştirmiştir; çünkü bir peygamber olarak, Yeoşua'nın gelecekte bu duaya ihtiyacı olacağını bilmektedir. Tora'nın bu isim değişikliğini burada değil de orada vurgulamasının sebebi ise, değişikliğin özellikle o olayda anlam kazanmasıdır (Ramban).

Bizim için – “Benim ve senin için”. Burada Moşe'nin Yeoşua'yı kendisine denk tuttuğunu görmekteyiz. Bu da *Mişna*'daki “Öğrencinin onuru, senin için kendininkiymiş gibi kıymetli olmalıdır” (*Pirke Avot* 4:12) prensibinin temelidir (*Mehilta*; Raşi).

Adamlar seç – Güçlü kuvvetli, savaşmaya uygun (İbn Ezra), ayrıca büyü bozmayı bilen kişiler (Raşi). *Midraş*'a göre, Amalek halkı astroloji ve büyü konusunda uzman kişilerdir. Bu savaş için de özellikle o yıl içinde ölmeyeceğinden emin oldukları kişiler seçmişlerdir. Bu açıdan Bene-Yisrael'den de aynı nitelikte kişiler seçilmesi gerekmektedir. Biraz ileride Yeoşua'nın Amalek ve

⁷ [Moşe] Buraya, Bene-Yisrael'in tartışması ve Tanrı'yı "Tanrı aramızda mı yoksa değil mi?" diye sınamalarına karşılık "Sınama ve Tartışma" adını verdi.

[50. Amalek]

⁸ Amalek geldi ve Refidim'de Yisrael ile savaşa tutuştu. ⁹ Moşe Yeoşua'ya "Bizim için adamlar seç ve çık Amalek'e karşı savaş" dedi. "Yarın, ben tepenin doruğunda duracağım ve Tanrı'nın Asası elimde [olacak]".

bağlantı, tıpkı *Man* gibi, Miryam'ın Kuyusu'nun da kırk yıl boyunca Bene-Yisrael'e hizmet ettiğine dair geleneksel bilgiyi desteklemektedir (Rabenu Behaye).

7.[Moşe]–Ya da ismi veren her kimse (İbn Ezra).

Tanrı aramızda mı – Halk, Tanrı'yı, hala aralarında olup olmadığını anlamak için sınamıştır. Yukarıda açıklandığı gibi, şikayetlerini bir meydan okuma şeklinde sunarak O'nunla tartışmışlardır. Moşe buraya bu davranışla bağlantılı bir isim vererek, halka, Tanrı'nın aslında her zaman onların arasında olduğunu ve ihtiyaçlarını da saygısızca karşı gelmeyle değil, dua ile belirtmeleri gerektiğini hatırlatmıştır.

Ya da farklı bir bakışla "*Tanrı içimizde mi* – benliğimizin derinliklerine kadar girip düşüncelerimizi okuyabiliyor mu? Eğer öyleyse, o zaman O'na bağlı kalacağız. Ve değilse, ona tapınmayacağız". Bu, Tanrı'ya küfrün eşiğindeki bir sınama tarzıdır. Ve birazdan görüleceği üzere, Tanrı'nın büyük öfkesine sebep olmuş, düşman saldırısına açık hale gelmişlerdir (*Meam Loetz*).

Sınama ve Tartışma – İbranice *Masa UMriva*. Bkz. Devarim 6:16, 9:22, 33:8; Te'ilim 95:8. Pasukta önce "tartışma" sonra "sınama"dan bahsedilmesine karşılık, isimde önce sınama, sonra tartışmadan bahsedilmiştir. Bu, İbranice'deki ikilemelerde sabit bir yapıdır (krş. Yeoşua 24:4; İbn Ezra).

8-15. Amalek'e karşı ebedi mücadele. Amalek'in Yisrael'e olan düşmanlığı sadece Esav'ın torunu olmasından kaynaklanan bir miras değil, ayrıca Yisrael'in bir ulus olarak temsil ettiklerinden ileri gelir. Kötü peygamber Bilam, Amalek'ten "*Amalek ulusların ilkidir*" şeklinde bahsetmiştir (Bamidbar 24:20). Bu da tıpkı Yisrael'in "iyi" için olduğu gibi, Amalek'in de "kötü" için lokomotif olduğu anlamına gelir. Bunun sonucu olarak, Yisrael ve Amalek arasındaki mücadele, iyi ve kötü arasındaki sonu gelmez mücadelenin

ta kendisidir. Hahamlarımız, şu anda bulunulan sürgünü "Edom Sürgünü" olarak tanımlarlar. Edom, Esav'ın soyuna verilmiş başka bir isimdir (Bereşit 36:43). Maşiah'ın gelişi peygamber tarafından "*Kırtancılar, Esav Dağı'nı yargılamak [ve cezalandırmak] için Tsiyon Dağı'na çıkacak; ve Krallık Tanrı'nın olacak*" sözleriyle tarif edilmiştir (Ovadya 1:21). Sıradaki bölümün, Tanrı'nın Amalek'in hatırasını dünya üzerinden sileceğine dair verdiği bir güvenceyle sona ermesi, kötülüğün yenilip ebediyen yok olacağı zamanın geleceğine işaret etmektedir.

Bu bölüm, Yisrael ve Amalek'in ilk karşılaşmasını ana hatlarıyla anlatır ve Amalek'in habersiz, sinsi saldırısına yer verir. Esav'ın soyundan gelenler olarak, Amalekler, Yaakov'un çocuklarına vaad edilmiş toprakların sınırlarının bilincindedirler. Saldırmak için hiçbir mantıklı sebepleri olmadığını da gayet iyi bilmektedirler; zira topraklarının, Erets-Yisrael ile çakışmaması sebebiyle, ne bu noktada ne de daha sonra tehdit edilmediğinin farkındadırlar. İki ulus arasında daha önceden de herhangi bir savaş olmamıştır. Kısacası bu sinsi saldırının temelinde bir toprak kavgası yoktur. İki sebep vardır: Amalek, Tanrı'yı ve Tanrı'nın gücünü reddettiğini gösterme hevesindedir. Ayrıca Esav'ın Yaakov'a duyduğu nefreti bir aile yadigarı gibi hala içinde barındırmaktadır. Ve bu, katıksız, mantığı aşan türde bir nefrettir (Malbim).

Açıklamalarda da görüleceği gibi, Tora, bize Amalek'in Yisrael'e hangi şartlarda üstün gelebileceğini ve buna karşı başarılabilecek "savaşçıların" ne tür nitelikler taşıması gerektiğini bu bölümde öğretmektedir.

Amalek, Bene-Yisrael'e saldırarak için neden bu anı seçmiştir? Bene-Yisrael şu noktada oldukça kalabalık bir halktır; oysa Mısır'a gitmeden önce sadece yetmiş kişilik bir aile iken onları yok etmek daha kolay olurdu. Fakat Amalek, Tanrı'nın Avraam'ın soyu için bir esaret dönemi belirlediğini biliyordu. Ve Yaakov ailesiyle beraber Mısır'a gitmeden önce onları yok etmiş olsa, kendisi de Avraam'ın soyundan geldiği için, bu esaretin kendi başına yıkılmasından endişe ediyordu. Bu

- 10 י וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר-לּוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בְּעַמְלָק
 11 וּמֹשֶׁה אָהָרֹן וְחֹר וְעָלוּ רָאשׁ הַגִּבְעָה: יֵא וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יֵרִים מֹשֶׁה יְדוֹ
 12 וּגְבַר יִשְׂרָאֵל וְכְאֲשֶׁר יָנִיחַ יְדוֹ וּגְבַר עַמְלָק: יב וַיִּדְּי מֹשֶׁה כִּבְדִּים
 וַיִּקְחוּ-אֶבֶן וַיִּשְׁמְיוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאָהָרֹן וְחֹר תָּמְכוּ בַיָּדָיו מִזֶּה אַחַד
 13 וּמִזֶּה אַחַד וַיְהִי יְדָיו אֶמּוּנָה עַד-בֹּא הַשָּׁמֶשׁ: יג וַיִּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלָק
 וְאֶת-עַמּוֹ לַפִּי-חֶרֶב:

zaferi getiren budur. Moşe elini indirdiği zaman ise halk da dua etmeyi kesince, savaşın gidişatı terse dönmektedir.

12. Moşe'nin elleri ağırlaşınca – Yorgunluktan. Bu nedenle, Aaron ve Hur Moşe'nin her iki yanında durup, kollarını tutmuşlardır (Ramban). Diğer yandan, Moşe'nin güç ve kuvvetinin ölüm gününe kadar hiç eksilmediği bilinmektedir (Devarim 34:7). Üstelik sürekli 300kg.ya yakın ağırlıkta bir asa ile dolaşmaktadır. Dolayısıyla Moşe'nin yorulmasının bazı manevi sebepleri vardır. Bunlardan biri, savaşı kendi yönetmek varken, bunu Yeşua'ya devretmesidir (Raşi). Bir başkası, aşağıda dua eden halkın, bazı anlarda konsantrasyon kaybıyla düşüncelerini başka yerlere saptırmalarıdır. Bu olduğunda Moşe'nin de gücünde eksilme olmaktadır. Bir duanın kabul edilebilir olması için, kişinin tam konsantrasyon sağlaması gerekir. Dua sırasında aklın başka yerde olması, o duayı ruhsuz bir vücuttan farksız hale getirir. Gerçek duada, kişi Tanrı'ya, kapıyı çalan bir dilenci gibi yaklaşmalıdır. Zira Tanrı'dan isteyebileceğimiz tek şey, sonsuz İyiliği ile bize *Tsedaka* yapmasıdır (*Meam Loetz*).

Raşbam bunu normal ordulardaki sancağın rolü ile bağdaştırmaktadır. Her ordu kendi sancağı havadayken daha büyük bir şekilde savaşı.

[Taşın] üstüne oturdu – Aaron ve Hur, Moşe'nin rahat oturabileceği bir minder getirmeyi önermelerine karşın, Moşe bir kayanın üzerine oturmuştur; çünkü Yahudiler savaşıırken ve tehlike içindeyken rahat olmak istememiştir (*Talmud* – *Taanit* 11a; Raşi). Geleneksel bilgilere göre Moşe oldukça uzun boylu biridir. Öyle ki, Aaron ile Hur, ancak o bu taşta oturduğu zaman ellerini tutabilecek düzeye erişebilmişlerdir (*Meam Loetz*).

Güneş batana kadar – Bu ayrıntıyı *Mehilta*, Moşe'nin oruç tuttuğuna destek olarak sunmaktadır. Zira oruç gün bitimine kadar tutulur.

Raşi ise başka bir açıklama yapar: Amalekler as-

troloji konusundaki ustalıklarıyla, savaşı günün hangi saatinde kazanacaklarını hesaplamışlardır. Bunun bilincindeki Moşe, güneşin hareketini durdurmuş, onların tüm hesaplarını bozmuştur.

Zoar'da Rabi Şimon Bar Yohay şöyle demektedir: “Bunun öylesine bir savaşı olduğunu düşünmeyin. Yaratılış'tan Maşiah Dönemi'ne kadar bu savaşın bir emsali daha olmayacaktır. Büyük Gog ve Magog savaşı (bkz. Yehezkel Perek 38) bile o düzeyde gerçekleşmeyecektir”. Bu savaşın büyüklüğü, kullanılan silahlar ya da savaşçıların ustalıklarından değil, savaşın manevi boyutundan kaynaklanır. Zira her iki taraf da inanılmaz boyutta doğaüstü güçler ve manevi yöntemlerle çarpışmışlardır.

İnanç[ı] – Raşi. İbranice *Emuna*. Ya da “*elleri dua ile açık durdu*” (*Targum Onkelos*). Sözcük aynı zamanda süreklilik ve sağlamlık ifade eder. Dolayısıyla alternatif olarak: “*ellerinin [her biri] güçlü ve dîmdik durdu*” (İbn Ezra; Ramban; Raşbam; Rabenu Behaye).

13. Kılıçla ... zayıflattı – Onları, en güçlü savaşçıları öldürerek zayıflattı. Kimin güçlü kimin zayıf olduğunu ayırt edebilmiş olması, Yeşua'nın Tanrı'dan sinyal aldığını göstermektedir (Raşi; *Gur Arye*). Yeşua çok fazla esir almasına karşın onlara dokunmamış, savaşta öldürülmesi gerekenler de işkencelerle değil, savaş gereği kılıçla öldürülmüştür (*Mehilta*). Bir başka açıklamaya göre, Amalek'ten kimse öldürülmemiş, savaşamayacak şekilde sakat bırakılmıştır (p. 9 a.ç. *Adamlar seç* k.b.) Amalek kötülüğün özünü temsil ettiği ve kötülüğün dünya üzerinden silinme vakti henüz gelmediği için, Tanrı, Yeşua'nın bunu yapmasına izin vermemiştir. Bu nedenle, bir sonraki cümlede, Tanrı gelecekte belirsiz bir zamanda Amalek'i yok etmeye söz vermektedir; fakat bu henüz gerçekleşmeyecektir. Rabenu Behaye, çok gerekli ve kaçınılmaz olmadığı sürece, Tanrı'nın, zamanın ve kaderin normal sürecine müdahale etmediğini açıklar. Şu noktada Bene-

¹⁰ Yeşua, Amalek'le savaşmak üzere Moşe'nin söylediği gibi yaptı. Moşe, Aaron ve Hur ise tepenin doruğuna çıktılar. ¹¹ Moşe elini yukarıda tuttuğu sürece, Yisrael üstün geliyor, fakat elini serbest bıraktığında Amalek güçlü duruma geçiyordu.

¹² Moşe'nin elleri ağırlaşınca, bir taş alıp altına koydular ve [Moşe, bu taşın] üstüne oturdu. Aaron ve Hur biri bir yandan, diğeri diğer yandan [Moşe'nin] ellerine destek oldular ve böylece [Moşe] güneş batana kadar elleriyle inanç[ılı durdu].

¹³ Yeşua, kılıçla Amalek ve müttefiklerinin saflarını zayıflattı.

müttefiklerini "öldürdüğü" değil de "saflarını zayıflattığı"nın söylenmesinin sebebi budur. Amalek askerlerini öldürememişler, fakat savaşamayacak şekilde sakatlamışlardır (Rabenu Behaye; bkz. p. 13).

Çık – "Kampı çevreleyen Onur Bulutları'nın korumasından çık ve Amalek'e karşı savaş" (Mehilta; Raşi). Halkın bir önceki olaydaki olumsuz hareketi sonucunda, Tanrı halkın bir bölümünü Onur Bulutları'nın dışında bırakmıştır ve Amalek bunlara saldırmaktadır (krş. Devarim 25:18). Alternatif olarak bkz. *Tepenin* k.b.

Yarın – Bu sözcük, Tora'daki, tam olarak neyi ifade ettiği kesin olmayan beş sözcükten biridir (*Talmud* – *Yoma* 52b). Zira Moşe'nin Yeşua'ya "sen şimdi git ben yarın dua edeceğim" mi, yoksa "yarın hem sen git hem ben dua edeceğim" mi dediği açık değildir (Raşi o.a.).

Elimde Tanrı'nın asası – Ya da "Tanrı adına mucizeler yapmakta kullandığım asa" (*Targum Onkelos*). Aşağıda Moşe'nin iki elini açıp dua ettiğini görüyoruz. Dua sırasında elinde asası yoktur. Fakat tepeye çıktığında, asayı savaş alanı yönünde uzatmış, Amalek ordusu üzerine, tıpkı Mısır'da olduğu gibi bazı belalar getirmiştir. Bunun ardından da asayı bırakıp duaya geçmiştir (Ramban). Bir başka görüşe göre ise Moşe elinde asa ile dua etmiştir (İbn Ezra; p. 11, Raşbam o.a.). Üçüncü bir görüşe göre, Moşe duasına bir elinde asa ile başlamış tek eliyle dua etmiştir (p. 11: "elini": tekil). Daha sonra asayı bırakıp iki elini kaldırmıştır (p. 12: "elleri": çoğul; Alşeh).

10. Amalek'le savaşmak üzere – Bu amaçla Moşe'nin söylediğini yaparak adamlar seçti. Alternatif olarak pasuk "Yeşua Amalek'le savaşma konusunda Moşe'nin söylediği gibi yaptı". Başka bir deyişle Moşe'nin söylediği iki şeyden – adam seçmek ve savaşı yönetmek – sadece savaşı yapmış, adam seçme konusunu ise alçakgönüllülüğüyle "Ben kimin uygun olduğunu belirleyebilecek düzeyde biri değilim" gerekçesiyle Moşe'ye bırakmıştır (*Meam Loez*).

Moşe, Aaron ve Hur – Savaş durumu, özellikle dua etmeyi ve oruç tutmayı gerektirir. Burada da

Bene-Yisrael Moşe'nin önderliğinde dua edip oruç tutmaktadırlar. Buradan, toplumsal oruç günlerinde (*Taanit Tsibur*) yapılan duaların, ortada *Hazan*, sağda ve solda iki yardımcı olmak üzere, üç kişi ile yönetildiğini öğrenmekteyiz. Bu uygulama özellikle *Yamim Noraim* günlerinde görülmektedir.

Teilim'deki çok bilinen pasuk "*İne Ma Tov, Uma Naim, Şevet Ahim Gam Yahad* – Ne kadar güzel, ne kadar hoş; kardeşler, hem de birlik içinde oturuyorlar" (Teilim 133:1) demektedir. Buradaki "*Ahim* – Kardeşler" sözcüğü, Alef (Aaron), Het (Hur), Yud (Yeşua) ve Mem (Moşe) harfleriyle yazılmıştır. Bu dördünün bir takım halinde yönettiği savaş, Bene-Yisrael için kaçınılmaz bir galibiyet demektir (*Yalkut Reuveni*; *Meam Loez*).

Hur – Aaron'la birlikte önemli liderlerden biridir (24:14). Yeuda kabilesine mensuptur (31:2). Soyağacı, Yeuda, Perets, Hetsron, Kalev, Hur şeklindedir (Divre Ayamim I 2:18-19; krş. Bereşit 46:12). Geleneksel bilgilere göre, Divre Ayamim I 2:19'da adı geçen Efrat, Kalev'in eşi olan Miryam'dır; ki bu durumda Hur, Miryam'ın oğludur (Raşi; *Midraş* – *Şemot Raba* 40:4; Divre Ayamim I 2:19, *Targum* o.ç.). Başka bir kaynak, Hur'un Miryam'ın kocası olduğunu yazar (Josephus 3:2:4). *Talmudsal* gelenek, Hur'un, Altın Buzağı olayına engel olmak isterken kalabalık tarafından öldürüldüğünü belirtir (*Talmud* – *Sanedrin* 7a; bkz. 32:2; 32:5 açk. *Targum Yonatan* o.ç., Raşi o.a.).

11. Moşe elini yukarıda tuttuğu sürece – Hahamlarımız sorup açıklarlar: "Savaşı kazanan veya kaybeden Moşe'nin elleri midir ki? [Hayır; sadece Tora] Şunu öğretmektedir: Yisrael, gökyüzüne bakıp kalplerini Gökler'deki Babaları'na yönelttiklerinde üstün geleceklerdir. Fakat bunu yapmadıkları zaman düşeceklerdir (*Mişna* – *Roş Ašana* 3:8). Yeşua yanında seçme savaşçıları aldığı için, halkın büyük çoğunluğu kaptadır ve Moşe önderliğinde oruç tutup dua etmektedir. Moşe'nin Tanrı'nın sözü olmadan hareket etmediğini bilen halk, o ellerini kaldırdığında bunu Tanrı'nın emrettiğini düşünmekte, bunun ardından Tanrı ile aralarındaki özel bağı hatırlayarak gözlerini göklere kaldırıp dua etmektedir. Savaşta

פ מפטיר יד ויאמר יהוה אל-משה כתב זאת
זכרון בספר ושם באזני יהושע כי-מחה אמה את-זכר עמלק מתחת
השמים: טו ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה | נסי: טז ויאמר כי-יד
על-כס זה מלחמה ליהוה בעמלק מדר דר:

Tanrı ... Amalek'le savaş içinde olacaktır – Ya da “Amalek'le Tanrı adına bir savaş mevcuttur”. Tanrı'nın özellikle Amalek'in yok edilmesini istemesi, Amalek'in özellikle Tanrı ile Yisrael arasındaki ilişkiyi hedeflemesi ile ilgilidir. Amalek, Bene-Yisrael'e en zayıf anında saldırmış, esir aldıklarının *Berit-Mila* işaretlerini keserek Tanrı'nın onlara yardım edemeyeceğini, anlaşmanın bir şey ifade etmediğini vahşetle vurgulama amacıyla olmuş, Bene-Yisrael'e hiçbir geçerli sebep olmamasına karşın sırf saf nefretle saldırmış ve bu saldırıda özellikle Tanrı'yı hedeflemiştir. Bu açıdan Amalek her yönden dışlanmıştır. Öyle ki, hanki ulustan olursa olsun, samimi bir şekilde istediği takdirde Yahudiliğe kabul edilirken, Amalek halkına mensup bir kişi Yahudi olmak istediği takdirde, bu isteği kabul edilmez.

Günümüzde Amalek'in hangi ulus olduğu bilinmemektedir. Bu açıdan özellikle Amalek'in fiziksel değil, simgesel olarak temsil ettikleriyle savaş ön plandadır. Tanrı'nın Amalek'i yok etme konusundaki yemini de burada önem kazanır. Tanrı'nın bu yemini etmesi şaşırtıcıdır; zira istediği takdirde Amalek'i bir anda ortadan kaldırabileceği açıktır. O zaman bu yeminin anlamı nedir?

Önce de belirtildiği gibi, bir ulus cezalandırılmadan önce, Tanrı katında onu temsil eden melek düşürülür. Fakat Amalek'in meleği diğer uluslarınkinden farklıdır. Bu melek, Samael olarak da bilinen Satan'dır ve insanın günah işleme dürtüsünü simgeler. Bir insan günah işlediği zaman Samael güç kazanır. Elbette Tanrı'nın karşısında Samael de sadece bir emir kuludur; fakat onun görevi itibarıyla, Tanrı, dünyadan kötülüğün tam olarak yok olma vakti gelene kadar Samael ile olan savaşı insanlara bırakmıştır. Bu açıdan Yahudiler'in başlıca görevi, Tora'ya bağlı kalıp günah işlemekten uzak durmak ve Samael'in güçlenmesini engellemektir. Zira “Ses Yaakov'un sesi olduğunda – Yaakov kendi gücü olan Tefila ile Tanrı'ya bağlı kaldığında, sorun yoktur. Fakat bunun yokluğunda *Esav'm elleri güç kazanacaktır*” (bkz. Bereşit 27:22).

Bu şekilde, Tanrı'nın Amalek'in zikrini silme konusunda burada Kendisi'ni yükümlü kılarken,

Devarim 25:18'de bu görevi Bene-Yisrael'e veri-

şindeki çelişki çözümlenmektedir. Başlıca görev,

Tora'ya bağlı kalarak Samael'in gücünü kırmak

ve onu silmek konusunda Bene-Yisrael'indir. On-

lar bunu yaptıktan sonra, Tanrı da kendi yemini-

ni tutacak ve Amalek'i tamamen silecektir

(Meam Loez).

[51. Tanrısal İntikam]

¹⁴ Tanrı Moşe'ye [şöyle] dedi: “Şunu hatıra olarak kitaba kaydet ve Yeoşua'ya önemle aktar: Amalek'in zikrini göklerin altından kesinlikle sileceğim!”.

¹⁵ Moşe bir *mizbeah* inşa edip, ona “Tanrı mucizemdir” adını verdi. ¹⁶ Ve [şöyle] dedi: “El, Tanrı'nın Tahtı'ndadır: Tanrı, nesiller boyunca Amalek'le savaş içinde olacaktır”.

Yisrael'i kurtarmak için, Amalek'i yok etmek değil, sadece zayıflatmak yeterlidir.

Amalek ve müttefiklerini – Zira başka halklar da onlara katılmışlardır (Sforno; İbn Ezra). Tam çeviriyle “*Amalek ve halkını*”. Tam çeviri doğruysa, halkın kralının isminin Amalek olduğu düşünülebilir (İbn Ezra).

14. Kitaba – Tora'ya (Ramban; İbn Ezra). Bkz. 24:4, 24:7, 34:27. Nitekim Amalek'i yok etme emri Devarim 25:17-19'da yazılıdır. Ya da ikinci bir olasılık olarak, “*Sefer Milhamot Aşem – Tanrı'nın Savaşlarının Kitabı*” (Bamidbar 21:14; İbn Ezra). Bu kitap günümüze erişmemiştir.

Kitaba yazılacak olan, Tanrı'nın pasuğun devamındaki yemini değil, Amalek'in Bene-Yisrael'e saldırma cüretini gösteren ilk halk olduğudur (Raşi). Amelek, zafer elde edememiş olsa bile, Kızıldeniz'in yarılmasının ardından tüm halklar üzerinde korku yaratan Bene-Yisrael'in saldırılmaz olmadığını göstermiş, diğer Yahudi düşmanlarına öncü olmuştur.

Yeoşua'ya önemle aktar – Tam çeviriyle “*kulaklarına yerleştir*” (bkz. Bereşit 20:8 açık.). Emir Yeoşua'ya yöneltilmiştir; çünkü halkı Erets-Yisrael'e getirecek olan kişi Moşe değil Yeoşua'dır. Tanrı burada Moşe'nin Erets-Yisrael'e giremeyeceğinin sinyalini vermektedir (Raşi). Başka bir açıklamaya göre, bunun amacı Amalek'i yok etmek için Tanrı'nın neden izin vermediğini merak eden Yeoşua'yı sakinleştirmek içindir. Bu şekilde, Yeoşua'ya zamanın henüz gelmediği bildirilmiştir (Or *Ahayim*).

Amalek'in zikrini ... kesinlikle sileceğim – “Bunu kitaba yazmanı emrediyorum, çünkü Amalek'in hatırasının yeryüzünden tamamen silinmesini istiyorum (Raşi; Bkz. Devarim 25:19). Hayvanları bile hayatta bırakılmayacak ki, ‘Bunlar Amalek'in hayvanıdır’ denemesin (Mehilta; krş. Sforno; bkz. Şemuel I 15:3)”.

“*Kesinlikle sileceğim*” sözcükleri **Maho Emhe** şeklinde bir ikileme ile söylenmiştir. Buna iki açıklama getirilir: [1] “**Maho** – Önce göklerden; sonra **Emhe** – yeryüzünden sileceğim”. Bu, Hahamlarımız'ın öğrettiği “Bir ulus zarar görmeden önce, göklerdeki temsilci meleği düşürülür”

prensibi doğrultusundadır (krş. 14:30 açık. *Mısırlılar'ın öldüğünü gördü* k.b.). [2] “**Maho** – Bu dünyadan sileceğim ve **Emhe** – Gelecek Dünya'dan sileceğim” (Rabenu Behaye).

15. Tanrı mucizemdir – *Targum*; Raşi. İbranice **Aşem Nisi**. Ya da “*Tanrı sancağımdır*” (Raşbam). Moşe yaptığı *mizbeaha* bu ismi vererek, burada gerçekleşen mucizeyi ebedileştirmek istemiştir. Böylece *mizbeahın* ismini söyleyen, Tanrı'yı övmüş olacaktır (Raşi; bkz. Bereşit 33:20 açık.).

Targum Onkelos'un çevirisi farklıdır: “*Kendisi için mucizeler gerçekleştirmiş olan Tanrı'ya [burada] ibadet etti*”. Sforno'nun buna benzer bir açıklama yapmaktadır: “*Tanrı'nın İsmi'ne dua ile seslendi ve 'Tanrı, karşıma dikilenler karşımda yükselmemi sağlayandır*”. Benzer şekilde: “*Tanrı beni yükseltendir*” (Saadya Gaon).

16. El, Tanrı'nın Tahtı'ndadır – Moşe bu figüratif sözlerle Tanrı'nın, Eli'ni Tahtı'nın üzerine yerleştirerek bir and içtiğini söylemektedir (*Targum*; *Mehilta*; Raşi).

“*Taht*” sözcüğünün karşılığı **Kise**'dir. Fakat Moşe burada sözcüğü eksik söylemiştir: **Kes**. Ayrıca “*Tanrı*” için, O'nun Dört Harfli İsmi yerine, bunların sadece ikisini kullanmıştır: “*Yud-E*”. Bu, Amalek varolduğu sürece, Tanrı'nın ne Tahtı'nın ne de İsmi'nin tam olmadığını belirten; böylece yemini kuvvetlendiren bir ifadedir (Raşi).

Bene-Yisrael'e, Erets-Yisrael'e girişleriyle yerine getirilmesi gereken üç emir verilmiştir: Kendilerine kral seçmeleri, Amalek'in neslini kurutmaları ve bir Bet-Amikdaş inşa etmeleri (*Talmud – Sa-nedrin* 20b). Ramban ve Rabenu Behaye, “*taht*” sözcüğünün, Yahudi kralları ifade ettiğini belirtirler. Bir Yahudi kral, eli – yani gücü – krallık tahtında olduğu sürece, Tanrı'nın Amalek'e karşı yürüttüğü savaşı aktif bir şekilde devam ettirmelidir (“*nesiller boyunca*”). Bu nedenle, ilk kral Şaul tahta geçtiğinde, Amalek'e karşı savaşıması emredilmiş ve bu görevi yerine getirmediği için, tahtından olmuştur (Şemuel I 15:14-27). Bunların ışığında pasuk, alternatif olarak “[*Yisrael'in*] *Tanrısal tahtı kurulduğu zaman...*” şeklinde çevrilebilir (*Mehilta*; Ramban; Raşbam).

Ya da “*Tanrı gizli bir elle ...*” (*Septuaginta*).